

“...yleisöä koskevat
diskurssit eivät koske
lainkaan yleisöjä...”

Tiedotustutkimus

3/1996

Tiedotustutkimus

3/1996

19. vuosikerta

ilmestyy neljä kertaa vuodessa

ISSN 0357-8070

TOIMITUS

Päätoimittaja

Ullamajja Kivikuru

(09) 191 8906; kivikuru@valt.helsinki.fi

Toimitussihteeri

Risto Kunelius

(03) 215 7482 ja 261 1589; tiriku@uta.fi

Toimittajat

Merja Minkkinen (03) 215 6304; timehu@uta.fi

Pekka Isotalus (014) 601 517; isotalus@jyu.fi

Heikki Kuutti (014) 601 534; hkuutti@tukki.jyu.fi

Eija Poteri (03) 215 7045; tieipo@uta.fi

Päivi Pöntinen (09) 191 8838; ppontine@valt.helsinki.fi

Esa Reunanen (03) 215 7709; tiesre@uta.fi

Seija Ridell (03) 215 6299; tiseri@uta.fi

Timo Uusitupa (03) 253 5423

Esa Väliverronen (09) 701 4957; tiesva@uta.fi

Taitto Petri Nuutinen

Kannnen valokuvat: Vesa Oja, Risto Kunelius

Toimitukselle osoitettava posti:

Janne Seppänen

Tampereen yliopisto / Tiedotusopin laitos

PL 607, 33101 Tampere

Julkaisija: Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry.,

Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos,

PL 607, 33101 Tampere, ja

NORDICOM, PL 617, 33101 Tampere

Tilausosoite ja osoitteenmuutokset:

Tiedotusopillinen yhdistys ry, Helsingin yliopisto,

Viestinnän laitos/ Sonja Lehtonen, PL 54,

00014 Helsingin yliopisto, PS-tili TA 848 589

Tilaushinnat: Tiedotusopillisen yhdistyksen jäsenet

saavat Tiedotustutkimuksen jäsenmaksuun sisältyvänä

jäsenetuna. Jäsenmaksut 1996: vuosijäsen 150,-,

opiskelijajäsen 75,-, ainaisjäsenyys 750,-,

yhteisöjäsen 670,-, Yhdistyksen kuulumattomille

Tiedotustutkimuksen vuosikerta maksaa 165,-.

Irtonumerohinta: 25,-. Irtonumeroita myyvät

NORDICOM (myös vanhoja numeroita), Akateeminen

kirjakauppa, Tiedekirja ja Bok Café (Turku).

3/1996

Pääkirjoitus:

ULLAMAJA KIVIKURU

Artikkelit:

JANNE SEPPÄNEN

ESA SIRKKUNEN

IINA HELLSTEN &
MIKA RENVALL

MINNA PIETILÄ

Haastattelu:

ESA SIRKKUNEN &
RISTO KUNELIUS

Arviot:

PENTTI RAITILA

KAARLE NORDENSTRENG

HEIKKI HEIKKILÄ

IINA HELLSTEN

Tiedoksi

Summaries

PEILILLÄ PEILATEN2

MILLAINEN KIELI,
SELLAINEN KERTOMUS6

MATKALLA VAARIEN MAAHAN22

PUHUTAANKO POLITIIKKA,
VAI OLLAANKO HILJAA?44

MAHDOTON RISTIRETKI54

JURI LOTMAN
RULLALUISTIMILLA 64

KERTOMUKSIA ITSESENSUURISTA
Salminen, Esko: VAIKENEVA VALTIOMAHTI73

MONUMENTTI
YLEISRADION HISTORIA
Osat 1-3.75

OPERAATIO VANHAN TEORIAN VALTAUS
Thompson, John B.: THE MEDIA AND MODERNITY ...79

MAINOSKUVIEN METAFORAT
HALKI, POIKKI JA PINOON
Forceville, Charles:
PICTORIAL METAPHORS IN ADVERTISING.82

.....85

.....89

Peilillä peilaten

Olipa kerran kansa, joka pitkään vaikenä kahdella kielellä, mutta opittuaan viimein puhumaan koko kansa halusi joko viestiä tai tutkia viestintää – kaikki muut paitsi sen ennen mykän maan viestintäasioita hoitelevat ministeriöt, jotka tekevät päätöksiä viestinnästä mutta eivät juuri piittaa tutkimuksista, haluavat korkeintaan selvityksen silloin ja vision tällöin, eivät missään tapauksessa säännöllistä, suunniteltua, monipuolista tutkimusta. Kyllä nyt tv-kanavan tai pari voi pystyyn pistää ilman tutkimuksiakin.

Siunattu asia sinällään tuo ministeriöiden suoraselkäinen umpipuisuus, sillä ei maassa olisi ollut juuri viestintäpoliittisen tutkimuksen tekijöitäkään.

Sillä se viestintään hurautanut kansa ja sen vieläkin viestintään hurautaneemmat viestinnän tutkijat ovat päättäneet, että elämää ei ole viestinnän ulkopuolella kuin korkeintaan insinöörیتieteissä, joita kävelykeppinä käyttäen saattaa saada isoja tutkimusprojekteja esimerkiksi tietoyhteiskunnasta. Kun insinöörیتieteilijöiltä kysyy, heillä on täsmälleen sama usko: että he käyttävät viestinnän tutkijoita kävelykeppinään saadakseen muodikasta pehmeyttä kivikoviin projekteihinsa. Mutta tiedetäänhän viestinnän puolella vanhastaan, että teekkarihuumorissa on bahtinilainen vivahde. Kaikki päällellaan.

Siksitoiseksi ei kävelykeppin haltijasta paljon väliäkään ole, kunhan saadaan oma mies/nainen kolmivuotiselle tutkijanpaikalle tusinan insinöörin rinnalle. Tulee projekti sillä keinoin ihan tolkulliseksi, kukaties vielä kotimaisen sponsorin eli Akatemian voimin. Toinen mahdollisuus on myydä koko ihanuus EU:lle. Sillä näiden kahden taskussa on viestinnän tutkimuksen tulevaisuus tässä entisten mykkien maassa, Suomen Akatemian ja Euroopan unionin. Älköön meillä olko muita jumalia.

Molempien jumalien maku on varsin samantyyppinen: isoja projekteja seksikkäistä, 'isoista' aiheista, joten pian tässä monien tasapäisten tv-kanavien maassa tehdään entistä tasapäisempää viestinnän tutkimustakin. Ja anomuksia voivat projektiryhmät tehtailla kätevästi valokopiokonetta käyttämällä. Esimerkiksi EU:ssahan on kymmeniä kiehtovia rahasiiloja, joille entisten mykkien maa on näin alkuun yhtä kiehtova kuin Renny Harlin Hollywoodille. Jotakin voi irrotakin. Kun EU-byrokratian vaatiman viisissenttisen paperipinon kerran rakentaa, voi mukavasti anoa vuoden edit-näppäimen ja valokopiokortin voimin.

Joskus takavuosina kipakka mediakriitikko venkoili, millaisen kuvan mies Marsista saattaisi saada suomalaisesta yhteiskunnasta lukemalla aikakauslehtiämme. Saman kysymyksen voisi kukaties esittää niistä viestinnän tai läheltä liippaavien alueiden tutkimussuunnitelmista, jotka on tänä vuonna kärrätty rahasiilojen tuntumaan. Kun kuulostelee, mitä on tehty tai tarjottu, tulee helposti hikka. John Keane on puhunut makro-, meso- ja mikrojuoksuuksista. Jos

tutkimussuunnitelmia on uskominen, suomalainen viestinnän tutkimus keskittyy todella vahvasti makroon ja hippusen verran mikroon. Meso on kadonnut maisemasta tyystin. Kummallekin jäljellejääneelle katsomustavalle on yhteistä, että yhteiskunta katoaa myös tutkimuksen sisältä kummasti. Makrossa yhteiskunta ylennetään niin korkealle, että rosot haihtuvat metsien kaukaiseen sineen, kuten Anni Swan sanoisi. Eikä kovin paljon – hitusen toki, usein kumminkin enemmän kuin makroissa – yhteiskuntaa mahdu siihen mikrorakoon, jossa 16 ihmistä keskustelee fokusryhmissä Madonnasta ja televisiosta ja ututtera tutkija lupaa kirjata kaiken kuulemansa.

Taaskin voisi sanoa, että ehkä on onni, että rahasiilojen vartijat eivät piittaa yhteiskunnasta ja kulttuurista liturgiaa enemmän, sillä eivät siitä tunnu piittaavan ne tutkijatkaan, jotka rahoja havittelevat. Viestintää koskevat isojen projektisuunnitelmien osuudet ovat laadukkaita ja innostaviakin; kyllä suomalaiset tutkijat kirjastokurjuudesta huolimatta ovat yhä päivittäneet lukeneisuutensa omalta alaltaan kohtuullisen hyvin ainakin englanninkielisen maailman suuntaan ja pystyvät tätä tiedon kertymää myös modifioimaan omaan tutkimukseensa – toinen juttu sitten on, miten paljon hienostuneesta viestintäpohdiskelusta on jäljellä isoissa tietoyhteiskuntaprojekteissa sitten, kun tulokset ovat kansien välissä. Kritikoin sitä vulgaaria ja pohdiskelematonta yhteiskuntakäsitystä, joka tuikkaa silmään isojen projektien 'kattotekstien' teknologia-, globalisaatio- ja demokratialiturgiasta.

Tutkimushankkeiden yhteiskuntakäsityksen siivilöimiseen ei tarvita diskurssianalyysin keinoja, se paistaa pintaan, ja moni osallinen on siitä kiistatta vaivautunutkin, mutta pysyy hiljaa. Korostaa, että on pannut paljon aikaa oman osuutensa miettimiseen ja hiomiseen mutta että projektin johto raapi katto-osuuden kasaan viime tingassa. Painottaa, että koko projektia pitäisikin katsoa yksittäisten tutkijatoiden koosteena, jotka on pakon edessä yhdistetty ja näin päädytty kummallisiin sänkykumppaneihin.

Toki kyse on suomalaisessa tutkimuksessa monesti leivästä ja pakkoraosta, vaihtoehdot ovat vähissä. Hieman hullunkuriselta tuntuu kuitenkin, että anajat täyttävät huoletta Akatemian lomakkeisiinsa – myöskin arvatenkin toisella kädellä – sijoittaman lokosen, joka penää tutkimuksen etiikan perään. Onko niin, että etiikkakin liittyy vain mikrotasoon, omaan työhön eikä sen raameihin? Että etiikka itse asiassa koskeekin vain koe-eläimiä kiusaavia mediinारेita eikä yhteiskunnan unohtajia ollenkaan? Journalistit ja usein tutkijatkin puhuvat läpinäkyvyyden lisäämisestä, mutta mitä toisikaan lisätty transparenssi pintaan omista tekemisistämme?

Vaihtoehdot on, todistetta kertyy aika yllättävältäkin suunnalta. Vastikään ilmestynyt "Our Creative Diversity" (Maailman kulttuurikehityksen komission raportti) on yhteiskuntakehityksen kuvauksessaan suorastaan nyans-

soitu suomalaisiin projektihankkeisiin verrattuna, vaikka raportin painolastina on YK-kieli ja maailmanjärjestön lähellä työskenteleville veriin mennyt kompromissin haku. Raportti esimerkiksi pohtii ihan kiintoisasti kulttuuria ihmisoikeuksien osana ja asettaa kehityksen ja kulttuurin yhteyteen keskenään, vetäen etäisyyttä talouden ja politiikan mittareihin. Tulos on ihan tolkullista ja kiintoisaa pohdiskelua isoista asioista, selkeästi problematisointiin tähtäävää.

Javier Perez de Cuellarin johtama maailman kulttuurikehityksen komissio puhuu globalisaatiosta vastuunottona, vetää ihmisoikeudet, kulttuurin ja kehityksen nipuksi loppuraportissaan *Our Creative Diversity*. Raportti vannoo muutama vuosi sitten kohutun Ronald Ingelhartin tekemän *World Values* -selvityksen nimiin ja jatkaa keskustelua samassa hengessä kuin Ingelhart, joka kirjoitti selvityksen pohjalta kirjan arvoista, modernisaatiosta ja postmodernisaatiosta. YK-järjestelmän liepeillä työskennelleen komission täytyy tietysti viran puolesta olla optimistinen maailman tulevaisuudesta, mutta raportti kompromissaa tyylikkäästi ja pitää perusparmat tiukkoina. Raportti ei ole riitustinen ja yksiniitinen juuri muuten kuin osin mediaa koskevalta osuudelta, jossa näkyvät tiedotusjärjestyskahakoissa syntyneet traumat. Se pohtii esimerkkien kera, miten perinteisestä auktoriteettijärjestelmästä on suhteessa helpompi päätyä rationaalis-legaaliin auktoriteettiin kuin voittaa niukkuuden arvojen takana olevat konkreettinen niukkuus, nälkä ja köyhyys. Raportti kannustaa tutkimukseen, jossa yhteiskunnat analysoivat itseään, historiaansa, talouttaan, politiikkaansa, kulttuuriaan ja kansalaisyhteiskuntaansa mahdollisimman monipuolisesti ja dialektisesti.

No, kutsuu raportti samassa hengenvedossa presidentit ja pääministerikin arvokeskusteluun, ja sehän tiedetään, mitä mokomasta syntyy. Vaan sitenkin: kannattaa lukea. Opus ilmestyy syksyn kuluessa suomeksikin. Tutkimuskehoteetta ei tietysti kannata kovin vakavasti ottaa, sillä tyhjätasku YK ei juuri kykene projekteja pystyyn pistämään. Mutta kiinnostavaa on kuitenkin se, että Perez de Cuellar, Claude Levi-Strauss, pari-kolme Lähi-Idän prinssiä, pari-kolme eri alojen nobelistia, Burman oppositiohenkilöitymä Aung San Suu Kyl ja Norjan saamelaiskäräjien puhemies Ole-Henrik Magga muiden komissiolaisten ohessa ovat sitä mieltä, että yhteiskunta on mutkikas, kulttuuriehinsä ja historiaansa kietoutunut, haasteellinen ja tutkimuksen arvoinen kohde. Ihan ilman liturgiaa. Eli isoista linja-asioista voidaan jopa byrokraattisissa kehyksissä keskustella vivahteikkaasti, pystyä sellaiseen mitä jää pahasti kaipaamaan suomalaisten tutkimusprojektien dokumenteista.

Kulttuurikehityksen komissio asettaa luonteensa mukaisesti haasteensa-kin toki kesyksi ja valtavirran laidalta. Kotimaisista guruista Tarmo Malmberg tokaisi äskettäin viestintätieteiden yhteiskuntatieteellistä vinoutumaa poh- tiessaan jotenkin siihen tapaan, että kumma kun tutkimus aina vain olettaa, että tulevaisuus on tiedon eikä mielikuvien. Tieto tuo mukanaan tuotannon, valtasuhteet, kansalaisuuden, mielikuvavaihtoehto – ties mitä villiä. Haaste on selvästi suurempi kuin Perez de Cuellarin asettama. Suomalainen tutkija onnistuu ohittamaan molemmat.

• • •

Minut taivuteltiin lähes kolme vuotta sitten Tiedotustutkimuksen päätoimittajaksi. Vuodenvaihteessa toimitus vaihtuu. Vuoden 1996 viimeinen numero keskittyy tietoyhteiskuntaan, ja sen pääkirjoituksen laatii erikoisnumeron toimittaja, joten tämä on jäähyväisteksti – on aikakin olla, sillä jo kirjoitusten puolivälissä havaitsin kertaavani vanhoja teemoja.

Kolmivuotiskausi on ollut paljon jännittävämpi kuin oletin. Penäsin liikkeellelähdössä klassiseen sovinnaiseen tapaan keskustelua. Ehkä sitä on tullut hitusen – useimmiten muilla areenoilla kuin Tiedotustutkimuksessa, joskus toki täälläkin, toimituksen kokouksissa erittäinkin usein. Jos rehellisiä ollaan,

neljästi vuodessa ilmestyvä tieteellinen lehti ei ole keskusteluareenoista parhaita. Sen keskustelupuheenvuoroksi jää pakostakin useimmiten juttujen spektrin laajuus, ei miekankalistelu juttu juttua vastaan.

Toimitus on viimeiset vuodet ollut taustoiltaan monipuolisempi kuin kaikei koskaan aikaisemmin. Uskomme eri asioihin, arvostamme erilaisia lähestymiskulmia, mutta lehteä on tehty innolla, ja ryhmätyötähän tämä on jomitä. Joka lenkin pitää kestää. Toimitussihteeri Risto Kuneliuksen osalta yhteistyö on voimaa vielä pari pykälää enemmän kuin muiden. Vikkelä toimitussihteeri on pannut tuulemaan ja ottanut vastuuta jo siinä vaiheessa, kun muu toimitus on juuttunut ihmettelemään asioita. Joskus olemme toimituksessa puhuneet toistemme ohi, mutta useimmiten jännitteet ovat olleet rikkastavia; journalismin parhaita perinteitä noudattaen kaikkein kiivaimmin peistä heiluteltiin uusimmasta taittoudistuksesta. Viime aikoina toimitus on jo oppinut toistensa koodit. On aika lähteä, sillä jos meille tulee liian mukavaa, lehdestä tulee lälly.

Kirjoittajakunta on kolmen vuoden aikana monipuolistunut: joko spontaani sanomisen tai systeemin vaatima julkaisemisen pakko on ahtaina aikoina saanut kirjoittajat liikkeelle lukuisampina kuin koskaan ennen. Olkoon siis kiitos ahtaille ajoille. Ja kiitos toki myös kirjoittajien kärsivällisyydelle, jota on tarvittu aikaisempaa enemmän, kun lehti on siirtynyt referee-käytäntöön. Ja kiitos sille, että kirjoittajat ovat tyyneesti oppineet, että kaikki ei mene läpi koskaan eikä mikään mene läpi ensi kirjoittamalla.

Yhden etapin olen päätoimittajana saavuttanut. Kun tulin, tavoitteeni oli lopettaa Peilillä peilaten -palsta, joka minun journalistisessa tajunnassani on kaikessa herkkyydessäänkin kuin ritsalla ampumista nurkan takaa. Kolmen vuoden ankarien ponnistusteni jälkeen palstaa ei parissa viimeisessä numerossa ole ollut. Olen pystynyt osoittamaan, että päätoimittajalla on valtaa. Tampereen suunnalta kyllä väitetään, että kyse on uskollisimpien peilaaja-avustajien uskomattomista kiireistä, mutta sehän ei pidä paikkaansa. Olen voittanut.

KLASSIKOITA TARJOLLA YHÄ:

Tiedotustutkimus

-LEHDEN VARASTON TYHJENNYS

Vuosien 1980-1990 lehtiä on vapaassa jakelussa Tampereella tiedotusopin laitoksen laitoskirjastossa ja Nordicomissa (Attila A 310).

Lähetämme lehtiä myös postitse, silloin perimme postimaksua 5 mk/numero.

Saatavilla on seuraavia numeroita:

(1980:3,4), (1981:2-4), (1982:1-4), (1983:1-4), (1984:2,4), (1985:4), (1986:1,2,4)
(1987:4), (1988:1), (1989:3,4), (1990:1-4).

VUOSIEN 1991-1995 NUMEROITA MYYMME HINTAAN 15 MK/NUMERO

Mukana teemanumerot:

- 1991:3 Ympäristöjournalismi
- 1992:1 Tiedotusopin tila
- 1992:2 Mediat ja politiikka
- 1993:2 Genre
- 1993:4 Euroopan Yhteisö
- 1994:2 Tiedotusopin oppihistoria
- 1994:4 Journalismin tutkimus
- 1995:3 Yleisötutkimus

Tilaukset osoitteella:

Nordicom, Tampereen yliopisto, PL 617, 33101 Tampere

Fax: 03-215 7150, Sähköposti: tieipo@uta.fi

Millainen kieli, sellainen kertomus

Valokuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Puhkisiiteerattu sanonta antaa ymmärtää, että valokuvan kerronnallinen voima on moninkertainen puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen verrattuna. Mutta mitä on valokuvan kerronta, narratiivisuus?

Kielen ominaisuuksien ja sen tarjoamien kerronnallisten mahdollisuuksien välillä vallitsee vastaavuus. Matemaattisen logiikan tai tietokonekielen kerronnallinen kyky on erilainen kuin Pentti Saarikosken runouden. Missä mielessä valokuvasta voi siis todeta: millainen kieli, sellainen kertomus? Ongelmaa voi selkiyttää pohtimalla valokuvan¹ ja kirjoitetun verbaalikielen välisiä suhteita muutamien semioottisten funktioiden, kuten esimerkiksi denotaatio/konnotaatio, meta-

fora/metonymia tai paradigma/syntagma avulla. Toteuttaako valokuvan kieli² samoja funktioita kuin verbaalikieli? Mitkä ominaisuudet valokuvan kieleltä puuttuvat?

Artikkelini etenee abstraktista konkreettiseen. Ensimmäisessä osassa haaru- koin mainittuja semioottisia funktioita ja vertailen alustavasti valokuvan ja verbaalikielen lingvistisiä ominaisuuksia. Toisessa osassa selvitän muutamia teemoja, jotka nousivat esiin Kevin Halliwellin ja Manuel Alvaradon valokuvan narratiivisuutta koskevassa keskustelussa 1980-luvun alussa. Kolmannessa osassa testaan narratologisen tutkimuksen yh-

Valokuvan kerronnallisuutta ei ole juurikaan käsitelty valokuvatutkimuksen parissa. Artikkelini tematisoi ongelmaa kolmesta eri suunnasta. Aluksi tarkastelun keskiöön nousevat valokuvan semioottiset funktiot. Lähtökohtana on ajatus, että valokuvan kerronnallinen kyky on riippuvainen siitä, millaisia semioottisia funktioita se kantaa mukanaan. Sen jälkeen tarkastellaan itse narratiivisuuden käsitettä ja Manuel Alvaradon ja Kevin Halliwellin asiasta käymää debattia 1980-luvun alussa. Lopuksi tematisoin valokuvan narratiivisuuden nojautumalla uutistutkimuksen tapaan käyttää narratiivisuuden käsitettä. Konkreettisena analysiikkohitteena on Vesa Ojan ja Esa Keron matkareportaasi *Matkalle baarien maahan!* (HS/Kuukausiliite 17.5.1991)

den keskeisen käsiteparin (sisäistekijä/sisäislukija) soveltuvuutta konkreettiseen kuva-analysiin. Kohteena on Vesa Ojan ja Esa Keron juttu *Matkalle baarien maahan!*, joka julkaistiin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä 17.5.1991.

Semioottisia funktioita

Kun suljin aukeaa, kuvauksen kohteesta lähteneet valonsäteet kohtaavat filmin pinnan ja saavat aikaan valokemiallisia reaktioita. Silmänräpäyksen ajaksi syntyy materiaallinen kohtio, yhtenäinen esine. Sen toisessa päässä on filmi, toisessa kuvauksen kohde. Niitä nivoo toisiinsa materiasta ja aaltoliikkeestä koostuva valonsäteiden sidos. Kun suljin menee kiinni, sidos purkautuu, ja kaikki osat jatkavat

kulkuaan. Valo virtaa, kohteet leijuvat tilassa ja alkuperäisen kohtion kolmas osapuoli, valokuva, alkaa kiertonsa kulttuurissa, merkkien maailmassa.

Semioottisesti tarkasteltuna valokuva on perusesimerkki indeksisestä merkistä, jossa merkki ja kohde ovat kausaalisesti kytkeytyneet toisiinsa. Tästä syntyy ensimmäinen ero verbaalikielen ja valokuvan välille. Verbaalikielen ilmaisulla 'kitara' ei ole välttämättä mitään yhteyttä todelliseen esineeseen, josta ilmaisu voisi lohjeta omaksi itsenäiseksi osakseen. Verbaalikieleltä puuttuu merkin luonnonhistoria, mikä on löydettävissä valokuvallisesta merkistä. Siinä missä valokuvat ovat indeksisiä, verbaalikielen merkit edustavat jotain itselleen täysin ulkoista kohdetta.

Indeksisyys johtaa helposti ajatuksiin, että valokuva on vankka todiste esittämensä kohteiden olemassaolosta. Valokuvalla suodaan samaa todistusvoimaa kuin kuukiville. Näin näyttää ajattelevan myös Roland Barthes *Valoisassa huoneessaan* (1980). Voidaan kuitenkin kysyä, kuinka monta valokuvaa vielä tarvitaan ufoista, jotta niiden olemassaolo tulisi todistetuksi. Valokuvan todistusvoima onkin siis kulttuurisesti määrittynyttä. Siksi nykyään ei tavatakaan enää kysyä, onko valokuva todiste jostain. Olennaisempi kysymys kuuluu: millä tavoin valokuvalla on alkanut ilmaantua ominaisuuksia, jotka ovat säilyttäneet sen niskaan todistamisen taakan.³ Brittititeoreetikko John Tagg (1988, 3) toteaa:

“Valokuvan indeksinen luonne – kausaalinen yhteys esi-valokuvallisen referentin ja merkin välillä – on hyvin monimutkainen ja irreversiibeli, eikä se voi taata mitään merkityksen tasolla. Yhteyden muodostaa erityinen tekninen, kulttuurinen ja historiallinen prosessi, jossa optiset ja kemialliset välineet on asetettu organisoimaan kokemusta ja halua sekä tuottamaan uutta todellisuutta – siis valokuvavedoksen, joka monia muita prosesseja läpikäytyään voi saada merkityksen lukemattomilla tavoilla.”

Valokuva ei ole ainostaan fyysinen osa edellä kuvattua alkuperäistä kohtiota. Sen väitetään jopa muistuttavan kohtion toista päätä, kuvauksen kohdetta. Tätä ominaisuutta on tavattu nimittää ikonisuudeksi. Myös tämä ominaisuus puuttuu verbaalikieliltä, muutamia onomatopoeettisia ilmaisuja (vaikkapa murr, tititty) lukuunottamatta. Verbaalikieli on ennen kaikkea symbolinen, jolloin merkin ja sen tarkoitteen välille muodostunut suhde on täysin sopimuksenvarainen. Tosin, kuten Veijo Hietala (1993, 37-38) toteaa, “myös mimeettinen kuva voi toimia erityisenä vertauskuvana: tällöin katsojan on tunnistettava ensin kuvan ikoninen (tai indeksinen) luonne ja vasta tämän jälkeen hän voi liittää siihen symbolisia merkityksiä. Käärmeen kuva voi vastaavan verbaalisen merkin tavoin symboloida kavaluutta ja petollisuutta.”

Semiootikot eivät kuitenkaan ole yksimielisiä valokuvan ikonisuudesta. Umberto Eco ajattelee, että valokuvan ja sen esittämän kohteen välillä on aina enemmän eroja kuin yhtäläisyyksiä: "Peircestä alkaen, Morrisin kautta aina nykysemiootikan eri suuntauksiin ikonisesta merkistä on mielellään puhuttu merkkinä, joilla on joitain kohteen ominaisuuksia. Kuitenkin jo alkeellinen fenomenologinen tarkastelu mistä tahansa esityksestä, joko piirroksesta tai valokuvasta osoittaa, että kuvalla ei ole yhtään esitetyn kohteen ominaisuutta" (Eco 1986, 93). Stuart Hall (1992, 138-139) tuntuu jakavan saman käsityksen. Hänen mukaansa visuaalinen esitys kääntää kolmiulotteisen maailman aina kaksiulotteiseksi. Kyse on hankalasta fenomenologisesta ongelmasta. Tuntuu kuitenkin luontevalta ajatella, että valokuva koirasta muistuttaa ainakin jossain suhteessa enemmän fyysistä koiraa kuin ääneen lausuttu tai tähän kirjoitettu sana koira.

Ikonisuuteen liittyy myös erottelu motivoimattoman ja motivoidun merkin välillä. John Fiskeä (1992, 113) lainaten: "Motivoitu merkki on pitkälle ikoninen; valokuva on liikennemerkkiä motivoidumpi. Keinotekoinen merkki on motivoimaton. Voimme käyttää myös termiä rajoite kuvaamaan merkityn vaikutusta merkitsijään. Mitä motivoidumpi merkki on, sitä enemmän merkitty rajoittaa merkitsijää. ... Valokuva ihmisestä on pitkälle motivoitu, sillä sitä miltä valokuva näyttää määrää ennen muuta ihmisen itsensä ulkonäkö."

Valokuva on siis merkkinä ainakin huomattavan ikoninen ja motivoitu, mitä verbaalikielen merkit ovat vain poikkeuksellisesti.

Neljäs prisma valokuvan ja verbaalikielen vertailuun rakentuu tunnetusta denotaatio/konnotaatio -erottelusta. Roland Barthes (1983) toi erottelun valokuvan tutkimiseen *Sanoma valokuvassa* -artikkelissa, joka ilmestyi *Communications* -aikakauskirjassa 1961. Sen jälkeen Barthes tosin muutti käsityksiään moneen kertaan ja näki myöhemmissä tutkimuksissaan erottelun keinotekoiseksi. Kuten tunnettua, valokuvan denotaatio viittaa sen ilmeisiin merkityksiin. Kuvan kitara tunnistetaan kitaraksi. Kitara ei ole kuitenkaan vain kitara. Se on esimerkiksi Fender Stratocaster, joka tuo välittömästi mieleen joukon ladattuja merkityksiä: Jimi Hendrixin palava Stratocaster, Mark Knopflerin kirkkaat saundit ja niin edelleen. Fiske (1992, 113) mukaan konnotaatio "kuvaava vuorovaikutusta, joka syntyy kun merkki kohtaa käyttäjiensä tuntemukset tai mielenliikkeet sekä kulttuuriset arvot."

Valokuvaa ja verbaalikieltä voi vertailla myös metonymisyys/metaforisuus -akselilla. Ilmaisuu on metaforistinen, mikäli siinä tapahtuu siirtymiä eri merkityksellisten tasojen välillä. 'Jani Sievinen raivasi tiensä jatkoon.' 'Raivata tie' liittyy vaikeakulkuisessa maastossa liikkumiseen ja fyysisten esteiden voittamiseen. Tosi-asiassa Sievinen ui osakilpailuvoiton ja pääsi jatkamaan kisaa. Metonymisyudessa ei metaforan tapaan tapahtu siirtymiä merkityksen tasolta toiselle. Paljon käytetty esimerkki tekstin metonymisyydestä on Viking Linen mainos, jossa näkyvät ainoastaan kirjaimet NG LI. Tekstifragmentti saa merkityksensä osana metonymistia ketjua, jossa merkitykset syntyvät koko ajan samalla tasolla. Valokuvaa pidetään metonymisenä merkkinä, koska se esittää – edellisen esimerkin tapaan – aina osan laajemmasta kokonaisuudesta. Valokuvan metonymialle kasvaa myös erityistä voimaa siitä, että valokuva on indeksinen hyvin materiaalisessa mielessä, fyysinen osa kuvauksen kohdetta. Se siis edustaa kohdettaan vahvemmin kuin esimerkiksi realistinen teksti.

Mutta millainen olisi metaforinen valokuva? Ajatus tuntuu äkkiseltään hankalalta. Yksittäinen valokuva ei voi verbaalikielen tavoin yhdistellä vapaasti erilaisia ilmaisuja ja saada näin aikaan siirtymiä merkityksen tasolta toiselle. Jotta valokuva voisi olla metaforistinen, itse kuvauksen kohteen olisi sisällettävä metaforistisia aineksia. Kun tarkemmin ajattelee, tällaisiin valokuviiin törmää kuitenkin aika usein. Kekkonen tervehtimässä kansaa parvekkeelta Ranskan vierailun aikaan, toinen käsi takinliepeessä Napoleonin tapaan. Saarnaaja Billy Graham kuvattuna

niin, että otoksessa näkyy vain neljä kirjainta (raha) julisteeseen tekstatusta sukunimestä. Presidentti Koivisto kulkemassa jo sairaan presidentti Kekkonen takana. Monet onnistuneet valokuvat ovat onnistuneita juuri metaforisuutensa vuoksi ja avaavat enemmän kuin yhden siirtymän merkityksen tasolta toiselle. Voidaan sanoa, että valokuvan metaforisuus onkin yksi sen konnotaation aspekti, mutta kaikki kuvan konnotaatiot eivät ole metaforisia. Metafora edellyttää paradigmaattisen siirtymän, mitä konnotaatio ei välttämättä tarvitse. Kuvitellaan valokuva, jossa Sauli Niinistön kädessä on kännykkä. Puhelin luo vaikutelmaa kiireisestä ministeristä. Kyseessä on konnotaatio. Korvataan kännykkä vaippapaketilla. Nyt tapahtuu monimielinen metaforinen ja paradigmaattinen⁴ siirtyminen ministeristä lapsiperheen arkeen.

John Fiske (1992, 130) kuitenkin epäilee "realistisen" valokuvan kykyä metaforisiin esityksiin.

"Metafora ei ole olemukseltaan realistinen vaan vetoaa mielikuvitukseen. Saman tason merkityksille ominainen vierekkäisyyden periaate on sille vieras: se vaatiiin assosiaation periaatteen mukaisesti etsimään selvästi eri tasojen välisiä yhtäläisyyksiä. ... Assosiaation periaate merkitsee ominaisuuksien tai niiden arvojen siirtoa todellisuuden tai merkityksen yhdeltä tasolta toiselle. Siirrettävänä ovat saman paradigman eri yksiköt. ... Metafora toimii näin ollen paradigmaattisesti."

Fisken väite, jonka mukaan valokuvauksen haluttomuus hyödyntää metaforaa johtuu valokuvauksen "realistisesta" luonteesta, on ongelmallinen. Pikemminkin kyse on siitä, että valokuvan indeksisyys ja ikonisuus rajoittavat metaforan vaatimien paradigmaattisten siirtymien määrää. Valokuva ei ole niin joustava ja paradigmaattisille vaihdoksille altis kuin verbaalikielen ilmaisut. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei valokuva voisi olla hyvin metaforinen.⁵ Itse asiassa valokuvaan liitetty realismi-efekti voi antaa metaforille aivan uutta kantavuutta. Kuva omaa tietään kulkevasta Koivistosta Kekkonen takana on helppo nähdä niin, että se hyödyntää ja rakentaa uusia ulottuvuuksia tunnetulle kirjalliselle metaforalle Kekkosesta perässähiittäjineen. Tässä tapauksessa uuden metaforan teho nojautuu valokuvan realismi-efekteihin, joista voi lukea Kekkonen uupumuksen ja Koiviston terävyyden. Miten luoda yhtä voimakas vastametafora ladulle uupuneesta Kekkosesta kirjallisin keinoin?

Fiske (1992, 131) asettaa myös vastakkain realismin (metonyminen) ja mielikuvituksen & surrealismia (metaforinen). Valokuvan kohdalla tällainen vastakkainasettelu ei vakuuta. Ajatellaanpa vaikkapa Martin Parrin tai Markus Jokelan valokuvia. Niiden realismi on mahdollottoman alleviivattua ja uhkaa koko ajan muuttua surrealismiksi. Juuri valokuva on esittämisen väline, joka kykenee häilymään realismiin ja surrealismiin välimaastossa.

Edellä sanotun voi tiivistää: valokuvassa toimivat sekä metonymiset että metaforiset semioottiset funktiot.

Viimeiseksi tarkastelukulmaksi tarjoutuu Ferdinand de Saussuren elvyttämä – jo antiikista periytyvä – erottelu verbaalikielen *languen* (kielijärjestelmän) ja *parolen* (puheen) välillä. Sami Noponen (1994, 25) kannattaa ajatusta, että valokuvalla ei ole olemassa kielijärjestelmää *languen* merkityksessä. Ruotsalainen kuvantutkija Gerd Z. Nordström puolestaan on vakuuttunut, että kuville – siis myös valokuville – tällainen järjestelmä löytyy. "Kuvilla, visuaalisella kentällä, on oma kielensä, abstrakti, kollektiivinen ja ylyksilöllinen systeeminsä, jonka voi erottaa yksilön konkreettisesta toiminnasta: piirtämisestä, valo- tai elokuvaamisesta jne. Puheen käsitettä ei kuitenkaan voi käyttää kuvan kohdalla. Se on parempi korvata kuvaesityksellä (*bildframställning*)" (Nordström 1989, 34). Nordström ei tarkemmin selvitä, mitä hän tarkoittaa kuvien "ylyksilöllisellä systeemillä". Nähtävästi hän viittaa visuaalisen havainnoinnin, tulkinnan ja kuvien tuotannon sidonnai-

suuteen kulttuurisista tekijöistä ja säännönmukaisuuksista. Niinpä valokuva ei avaudu katsojalle suoraan, vaan ainoastaan joidenkin havaitsemiskoodien kautta.

de Saussurekaan ei määritellyt selkeästi, mitä hän languellaan tarkoittaa (Harris 1983, xv-xvi). Hän kirjoittaa: "Lingvistinen rakenne (langue - JS) on vain yksi osa kieltä, tosin olennainen sellainen. Kielen rakenne on kielellisen kykymme sosiaalinen tuote. Samalla se on yhteiskunnan omaksumien välttämättömien sopimusten kokonaisuus, jonka avulla yhteiskunnan jäsenet voivat käyttää kielellistä kykyään" (de Saussure 1983, 15). Onko siis olemassa vastaavaa "sopimusten kokonaisuutta", jonka avulla yhteiskunnan jäsenet voivat kommunikoida toisilleen valokuvien avulla?

Mikäli pitäytydään tiukasti saussurelaisessa näkemyksessä, languen yksi keskeinen piirre on merkkien arbitraarisuus. Tällainen ominaisuus kuitenkin valokuvilta puuttuu ikonisuuden ja indeksisyyden vuoksi, kuten edellä on jo käynyt ilmi. Jo pelkästään tästä syystä on perusteltua sanoa, ettei valokuvalla ole kielijärjestelmän tasoa languen mielessä. Tästä huolimatta valokuva voi toteuttaa joitain yleisiä (kulttuurisesti määrittäytyneitä) visuaalisen havaitsemisen säännönmukaisuuksia.

Verbaalikielen ja valokuvan kielen semioottiset funktiot voidaan tiivistää kaavioon

SEMIOOTTINEN FUNKTIO	VERBAALIKIELI	VALOKUVAN "KIELI"
denotaatio/konnotaatio	+/+	+/+
ikoni	-	+
indeksi	-	+
languen taso	+	-
metonymia/metafora	+/+	+/+
motivoimattomuus/ motivoituneisuus	+/-	-/+
paradigma/syntagma	+/+	+/+
symboli	+	+

Näyttää siltä, että valokuvan ja verbaalikielen semioottiset funktiot menevät monissa kohden päällekkäin. Tosin jotkin valokuvalle esitetyt funktiot (esim. symbolisuus ja ikonisuus) ovat kiistanalaisia. Ikonisuus ja indeksisyys rajoittavat kyllä jonkin verran paradigmaattisten ja metaforisten siirtymien mahdollisuutta, mutta antavat samalla valokuvalla poikkeuksellisen voimakkaita merkityksellisiä funktioita, jotka näyttävät toteutuvan erilaisten realismi-efektien kautta. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että valokuva olisi analoginen verbaalikielen kanssa. Päinvastoin. Samojen semioottisten funktioiden toteuttaminen ei merkitse sitä, että ne toimisivat samalla tavalla valokuvassa ja verbaalikielissä. Mutta mikäli tarinan kertomisen kyky on yhtään riippuvainen kielen semioottisista funktioista, valokuvalla ei pitäisi olla hätää verbaalikielen rinnalla.

Kielipuoli valokuva

Ongelma alkaa näyttäytyä eri valossa alustavankin lingvistisen tarkastelun jälkeen. Vaikka valokuva kykenee kantamaan merkityksiä monessa kohden yhtä hy-

vin ja paremminkin kuin verbaalikieli, sen kerronnallisesta arsenaalista puuttuvat monet keskeiset verbaalikielen toiminnot. Ernst Gombrichtin mukaan:

”Puhuja voi kertoa kumppanilleen asioiden tilasta menneisyytenä, nykyisyytenä tai tulevaisuutena, havaittavissa olevana tai kaukaisena, olemassa olevana tai ehdollisena. Hän voi sanoa ‘sataa’, ‘satoi’, ‘pian sataa’, ‘saattaa sataa’, tai ‘Jos sataa, jään tänne.’ Kieli suoriutuu tästä tehtävästään etupäässä sellaisten pienten partikkeleiden kuin ‘jos’, ‘kun’, ‘siksi’, ‘kaikki’ ja ‘jotkut’ avulla. Niitä on sanottu loogisiksi säännöiksi, koska ne antavat kielelle mahdollisuuden tehdä loogisia johtopäätöksiä” (Sit. Hietala 1993, 67-68).

Näiden ominaisuuksien ohella valokuvalla ei ole aika- ja persoonamuotoja, si- taatin merkitsemisen kykyä, lauseenvastikkeita, erisnimiä, sijamuotoja, täyteil- maisuja. Tosin valokuvasta löytyy kyllä paljon merkityksellistä ylijäämää, joka ei tyhjenny edellä mainittuihin semioottisiin tai lingvistisiin funktioihin.⁶

Hämmäntävintä on valokuvan vajavainen kyky merkityksellistä ajallisia tiloja. Tämä on paradoksaalista, koska valokuvan omimpana ominaisuutena pidetään juuri suhdetta aikaan. Valokuva pystyy luomaan jännitteen kuvaushetken ja ku- van tarkasteluajankohdan välille. Se voi toimia ajatuksellisenä yllykkeenä, johon voi syventyä vaikka kuinka pitkäksi aikaa. Mutta valokuva ei voi esittää tapahtu- mista ehdollisena tai tulevaisuudessa toteutuvana mahdollisuutena. Se ei kykene vapautumaan pakottavasta imperfektistään: tämä oli, eikä koskaan palaa. Valo- kuvan suhde aikaan on siis yhtä aikaa ehdottoman voimakas ja – verbaalikielen verrattuna – ilmaisullisesti köyhä. Tämä voi olla kohtalokasta valokuvan kerronal- lisen kyvyn kannalta, koska monet pitävät kertomuksen keskeisenä piirteenä juu- ri kykyä rakentaa monitasoisia ajallisia tiloja.⁷

Valokuvan narratiivisuuden ongelma saa alustavaa valoa vertailusta verbaali- kielen semioottisiin ja lingvistisiin funktioihin. Niiden tarkastelulla ei kuitenkaan päästä käsiksi kuin kerronnallisuuden pintaan. Ongelman painopistettä on siis siirrettävä vähemmän formaaliin suuntaan ja pohdittava itse narratiivisuuden kä- sitettä. Miten sitä on käytetty valokuvan yhteydessä?

Valokuva ja narratiivisuus

Roland Barthes antaa ymmärtää *Introduction to the Structural Analysis of Narra- tives* -esseensä (Barthes 1986, 79) alussa, että pysähtynyt kuva (fixed image) olisi kerronnallinen siinä kuin mikä tahansa muu kulttuurituote. Hän toteaa laveasti: ”Kertomus on kansainvälinen, ylihistoriallinen, ylikulttuurinen: se yksinkertaisesti vain on olemassa, kuin elämä itse”. Esseen tarkoitus on hahmottaa yleistä teoriaa kertomusmuodon tutkimiseksi. Barthesin mukaan lingvistiikka on ”tutkimuksen tässä vaiheessa” sopiva tällaisen teorian lähtökohdaksi, mutta muitakin mahdolli- suuksia on, kuten esimerkiksi Claude Bremond’n logiikkaan nojautuva lähestymis- tapa.

Barthesin mukaan kertomusanalyysin pitää olla deduktiivista, siis kulkea yleisistä teoreettisista hahmotelmista kohti kertomusten käytäntöjä ja niiden mo- ninaisuutta. ”Se (kertomusanalyysi -JS) on aluksi sidottu kuvauksen hypoteettisen mallin (mitä amerikkalaiset kielitieteilijät kutsuvat ‘teoriaksi’) kehittelyyn. Tästä analyysi voi vähitellen siirtyä alaspäin kohti erilaisia kertomusten lajeja, jotka sa- malla kertaa vahvistavat kyseistä mallia ja erkaantuvat siitä” (Barthes 1986, 81). Narratologia joutuu siis testiin ja kohtaa omat rajansa joka kerta kun se alkaa kä- sitellä jotain erityistä kertomusta. Barthes ei kuitenkaan koskaan testannut malli- aan valokuvaan ja näin määritellyt valokuvan narratologian rajoja.

Barthesin lähtökohta on mahdollista tulkita myös siten, että kertomusmuoto on niin yleinen, että se sulkee piiriinsä kaiken inhimillisen tulkinnan. Narratiivi on

tällöin "kohtalomme", asioiden kognitiiviseen hahmottamiseen liittyvä yleinen ymmärtämisen muoto. (Bacon 1990) Tällöin voidaan tietenkin sanoa, että valokuva on narratiivinen. Mutta niin ovat myös matkamuistot tai mitkä tahansa arkiset esineet. Niihinhan voi rakentaa mahdollittoman paljon erilaisia kertomuksia. Näin lavean tulkinnan ongelmaksi muodostuu keho erottelukyky. Sen avulla on hankala käsitellä narratiivisuutta erityisen objektin ominaisuutena.

Barthesin jälkeen valokuvan narratiivisuuden ongelma pulpahti esille 1980-luvun alkupuolella, kun Manuel Alvarado ja Kevin Halliwell kävivät aiheesta sananvaihtoa *Screen Education* -lehdessä. Myös tämän keskustelun taustalla kummittelee edellä mainittu Roland Barthesin heitto. Kirjansa tarkasti lukenut Halliwell 'koulutti' Alvaradoa, joka oli erehtynyt pohtimaan aihetta väljästi ja käyttänyt, miesparka, narratiivisuuden käsitettä aivan sopimattomasti.

Alvarado lähtee liikkeelle tutusta ajatuksesta, jonka mukaan valokuva on ajan ja tapahtumien virrasta jäädytetty hetki. Tähän perustuu myös Henri Cartier-Bressonin ratkaisevan hetken -filosofia. Kuvaajan on osattava valita juuri oikea ajankohta saadakseen aikaiseksi täysipainoisen ja asetelmallisesti tyydyttävän valokuvan. Ajan käsitteen avulla voi hahmottaa myös valokuvan ja maalauksen välistä suhdetta. John Bergerin mukaan maalauksen ja valokuvan välinen ero syntyy kuvaan 'investoidusta' ajasta: taiteilija saattaa työstää maalausta vuositolkulla, valokuvaaja kaappaa sekunnin murto-osan kestävän hetken.

Alvaradon mukaan Cartier-Bressonin ja Bergerin ajatukset antavat vaikutelman ikäänkuin valokuva olisi *vähemmän konstruoitu* kuin maalaus, elokuva tai kirjallinen teksti. Tätä hän ei voi hyväksyä. "Tällaiset käsitykset kieltävät valokuvien narratiiviset mahdollisuudet ja estävät analysoimasta valokuvien odotuksia, toimintaa, lopputulosta, ratkaisuja", Alvarado (1979/80, 6) tiivistää.

Valokuvasta voi lukea useita kertomuksia, mutta narratiivisen analyysin pitäisi keskittyä kahteen asiaan:

- valokuvan implikoimien tapahtumien järjestykseen.
- valokuvan tuotannon, kierron ja kulutuksen instituutioiden tarkasteluun. Näissä instituutioissa valokuvaa sääntelevät teknologiset, taloudelliset ja juridiset ja diskursiiviset suhteet ja käytännöt.

Ensimmäinen kohta viittaa siihen, että valokuvan narratiivisuuden tutkimiseksi on pystyttävä hahmottamaan tapahtumien virta, josta yksittäinen valokuva on irroitettu. Valokuva on kyettävä näkemään osaksi tapahtumaketjua. Tämä on valokuvan narratiivisen tarkastelun "ennen kuvausta" -näkökulma. Alvaradon pyrkimys on myös avoimen poliittinen ja eettinen. Hän tuntuu ajattelevan, että valokuvan kertomuksen purkaminen antaa mahdollisuuden tehdä myös poliittisesti tärkeitä kysymyksiä, jotka koskevat tilannetta "kuvauksen jälkeen". Narratiivisuus voi olla "merkittävä analyttinen käsite vasta sitten, kun sitä käytetään muutoksen, eron ja edistyksen mahdollisuuden tutkimiseen" (mt., 9) Tässä Alvarado käyttää esimerkkinä valokuvaa nälkään nääntyvästä sodan uhrista. "Siinä tiivistyy monia historiallisia kysymyksiä: mitä voidaan tehdä tämän inhimillisen kärsimyksen välttämiseksi? Mitkä ovat sodan seuraukset? Entä sen lopputulos? Mitkä ovat sodan päättymisen poliittiset seuraukset?" (mt., 9).

Toinen kohta tuo mukanaan kuvien tuotannon ja kulutuksen analysoimisen. Tällöin keskitytään esimerkiksi siihen, millaisen rajauksen, käsittelyn ja valintaprosessin valokuvat käyvät läpi ennen päätymistään lehtien sivuille. Tämä auttaa ymmärtämään mitä merkityksiä kuvan rajaaminen sulkee pois ja samalla nostaa esiin. Narratiivinen tarkastelu kyseenalaistaa, Alvaradon mukaan, valokuvat läpinäkyvinä kuvituksina ja auttaa ymmärtämään niitä sosiaalisina konstruktioina.

Mutta voimmeko yksittäisestä valokuvasta päätellä mitään *varmaa* tapahtumista ennen tai jälkeen kuvan otton? On luontevaa ajatella, että valokuvan ker-

ronnallinen ketju voi täydentyä vain mikäli saamme sen itsensä ulkopuolista informaatiota, joka antaa vihjeitä tapahtumista ennen tai jälkeen valotuksen. Yksittäinen valokuva on vain hypoteesi, joka virittää kysymyksen: mitä tapahtui, entä mitä tapahtuu seuraavaksi? Hypoteesi voi saada vahvistusta esimerkiksi kuvatekstistä tai vaikkapa toisesta valokuvasta, joka synnyttää temporaalisen ulottuvaisuuden, ennen-jälkeen tilanteen. Ainakin yksittäisen valokuvan kohdalla tuntuu hankalalta ajatella, että tapahtumien järjestystä voi siitä kaivaa esiin nojautumalla pelkästään valokuvan itsensä antamaan informaatioon, kuten Alvarado näyttää olettavan.

Myös Alvaradon toiselle lahtökohdalle voi esittää kysymyksiä. Mikäli valokuvan narratiiviseen analyysiin lasketaan mukaan sen tuotannon tutkimus, voidaan kirjallisen teoksen vastaavaan tarkasteluun sisällyttää kustantamisen taloudellisen tuotantotavan tutkiminen. Näiden asioiden selvittely ei vaadi edes keskittymistä valokuvien esittämiin asioihin, siis valokuvaan kertovana merkityssysteeminä. Mutta mitä on narratologia, joka ei analysoi kohdettaan merkityksiä muodostavana, kertovana esityksenä? Käyttääkö Alvarado narratiivisuuden käsitettä niin avarasti, että se menettää kokonaan erottelukykynsä. Näin tuntuu ajattelevan ainakin Halliwell (1980/81), joka vastasi Alvaradolle muutamaa numeroa myöhemmin.

Hän kirjoittaa:

“Semioottisella tasolla narratiivit voidaan rakentaa vain merkitsijöiden (narratiiviset ilmaiset, yksinkertaiset yksiköt) jonona, riippumatta siitä, kantavatko nämä yksiköt itsessään, kuten valokuvat, monimutkaisia merkityksiä. Narratiivinen diskurssi on kuvaus ja tarjoaa odotuksen ja lopputuloksen suljetun jatkumon kautta päämäärään. Niinpä peräkkäisyys, sekvenssi, on keskeistä sen auki keriyymiselle ja sulkeutumisen systeemille. Yksittäiseen valokuvaan sisältyvä kuvaus on aivan toisenlainen. Ajallinen peräkkäisyys ei merkityksellisty siinä. Näin ollen se ei määrittele samoja tilallis-ajallisia akseleita (jos mitään), jotka narratiivissa tulevat narratiiviseksi tilaksi, narratiiviseksi ajaksi” (mt., 79).

Tämän johdosta Halliwell erottaakin kaksi valokuvan merkityksellistämisen prosessia, narratiivisen ja ei-narratiivisen. Hän ei voi hyväksyä sitä, että Alvarado puhuu valokuvan narratiivisesta analyysistä ja viittaa samalla instituutioihin, kulkutukseen ja kiertoon (‘ei-narratiivisia’). Halliwellille narratiivisuuden ehdottomat edellytykset rakentuvat kolmesta seikasta: tapahtumisen virrasta, kronologisuudesta ja päämäärästä, teloksesta. Valokuvia voi kyllä analysoida kertomuksena, mikäli ne muodostavat esityksen joka täyttää edellä mainitut kertomuksen kriteerit. Yksittäinen valokuva näitä kriteereitä ei voi täyttää, usean kuvan muodostama sekvenssi kylläkin.

Halliwellin ja Alvaradon kiista on oikeastaan hyvin tyyppillinen tieteellinen kiista. Kumpikin ymmärtää valokuvan suunnilleen samalla tavoin, mutta ovat erimielisiä siitä, millä tavoin narratiivisuuden käsitettä pitäisi käyttää.

Halliwell haluaa pitää narratiivisuuden erillään valokuvan tuotantotapaa koskevista ongelmista ja osoittaa, kuinka narratiivisuuden pätevyysalue ei ulotu yksittäisten valokuvien analysoimiseen. Halliwell siis määrittelee narratiivisuuden tiukasti kertovan esityksen semioottisiin ominaisuuksiin nojautuen. Alvarado käyttää käsitettä paljon väljemmin ja on valmis sisällyttämään sen piiriin myös valokuvien yhteiskunnallisen tuotantoprosessin. Hän ei halua tehdä semiotiikasta viimekätistä kriteeriä esityksen narratiivisuudelle. Tässä törmäävät siis toisiinsa laaja ja kapea (tekstilähtöinen) käsitys narratiivisuudesta. Törmäys on kuitenkin mielenkiintoinen, koska se nostaa esiin aina ajankohtaisen kysymyksen: missä vaiheessa narratologinen analyysi lakkaa olemasta narratologiaa? Alvarado luultavasti vastaisi, että ei sen niin väliä – pääasia että tutkitaan.

Halliwellin ja Alvaradon sananvaihto ei anna kuitenkaan välineitä konkreetti-

sen valokuvatutkimuksen kehittämiseksi. He eivät mene narratologisen analyysin ytimeen – edes peruskäsitteisiin – ja pohdi niiden kautta konkreettisia esimerkkejä. Viime vuosikymmenen alkupuolella käyty keskustelu ei ole myöskään poikunut valokuvatutkimuksen saralla mitään jatkokehittelyä.

Yksi mahdollisuus päästä eteenpäin on säilyttää tekstilähtöisen narratologian käsitteet, mutta lukea ne radikaalisti uudelleen yhteiskuntateoreettisiksi käsitteiksi. Tamperelaisessa uutistutkimuksessa (esim. Kunelius 1993, V. Pietilä 1995a, Reunanen 1995, Ridell 1994) narratologiaa onkin vedetty ulos kirjallisuustieteellisestä yhteydestä.

Lehtivalokuvan narratiivisuus

Narratiivisessa uutistutkimuksessa valokuvan asema uutisen merkityksiä rakentavana elementtinä tunnustetaan, mutta sen analyysi on jäänyt vähäiseksi. Valokuvan tehtävä uutisessa tulkitaan usein alisteiseksi. Tällöin valokuva vahvistaa vaihtelmaa objektiivisesta, läpinäkyvästä esityksestä ja tukee (usein huomaamattomasti) uutiseen rakennettua näkökulmaa. (esim. V. Pietilä 1995a, 98 ja 106) Mutta mitä muuta lehtivalokuvasta⁸ voitaisiin sanoa? Mistä käsin voitaisiin lähteä tarkastelemaan kuvan ja tekstin kerronnan dynamiikkaa, alistamatta toista toisen alle?

Engelman hahmottamiseksi voi esittää kolme kysymystä:

- mitä kirjallisuustieteellinen narratiivisuuden tutkimus voi antaa valokuvan tutkimiselle?
- mitä narratiivisuuden käsitteen uudelleen tulkinnat ja niistä versoneet tutkimukset voivat antaa valokuvan tutkimiselle?
- mitä valokuvatutkimuksen perinne voi antaa uutisten (kuva+verbaaliteksti) narratiivisuutta koskevalle tutkimustyölle?

Sami Noponen (1994) työstää artikkelissaan *Kuvien taustat* teoreettista mallia uutisvalokuvan tarkastelemiseksi osana genrejärjestelmää. Noponen hahmottaa myös vastausta kuvan kontekstisidonnaisen tulkinnan ja monitulkintaisuuden väliseen problematiikkaan. Hän puuttuu myös kuvan narratiivisuuden ongelmaan, muttei kuitenkaan suoraan määrittele mitä narratiivisuudella tarkoitetaan. Lähtökohtana on kuitenkin edellä käsitelty Barthesin näkemys, jonka mukaan kertomusmuoto ilmenee myös pysähtyneessä kuvassa. Noponen analysoi Etelä-Suomen Sanomissa (26.7.1994) julkaistun uutisen kuvaa erottamalla toisistaan sen "story-tason elementit" ja "discourse-tason varsinaisen esityksen". Ensin mainittu sisältää kuvan objektit ja toimijat, viimeksi mainittu valokuvaajan hallitsevat kerrontakeinot kuten valotuksen hetki, kuvan rajaus, kuvakulma ja linssin valinta. (Mt., 22-23.)

Noponen kuitenkin itsekin toteaa, että erottelu on ongelmallinen, koska em. tavalla määritelty valokuvan tarina ja sen kerronta menevät enemmän tai vähemmän päällekkäin.

Muun muassa Veikko Pietilän (1995a) ja Seija Ridellin (1994) uutisten narratologiaa koskevat tutkimukset tarjoavat herätteitä muutamien valokuvan narratologiaa koskevien kysymysten esittämiseen. Kumpikin edustaa konstruktivistista näkökulmaa, jossa ei asetata essentialistista kysymystä onko uutisteksti narratologinen vai ei. Kumpikin hyväksyy kannan, että uutista voi tutkia narratologisin välinein vaikka uutinen ei täyttäisi perinteisen kertovan tekstin vähimmäismaatimuksia (kronologia). Tosin tällainen tutkimus vaatii myös narratologian käsitteiden ymmärtämistä yhteiskuntateoreettisiksi (geneerisiksi) käsitteiksi. Ridell (1994,

8) ilmaisee lähtökohtansa yksiselitteisesti: "Tuon esiin kantaa, että narratologia voisi avartua vuorovaikutuksessa toisen tyyppisen, kuten juuri tiedotusopillisen, tekstiproblematiikan kanssa. Narratologian lähtökohtien yhteiskunnallistaminen ja käsitteiden kontekstualisointi tältä pohjalta avaavat nähdäkseni uusia näköaloja myös kirjallisuuden tutkimuksen suunnalla."

Valokuvan tutkimisen kannalta asetelma on kuitenkin paljon monimutkaisempi. Uutiset ja kaunokirjalliset kertomukset operoivat verbaalikielillä. Alun semioottinen ja lingvistinen tarkastelu osoittaa valokuvan kielen yhtäläisyydet mutta myös perustavat erot verbaalikielen. Tämä vaikuttaa myös siihen, millä tavoin narratologisia käsitteitä voi käyttää valokuvan tarkasteluun. Tuntuu luonteelta ajatella, että monet narratologisen tutkimuksen käsitteet, esimerkiksi fokalisaatio ja kirjallisen esityksen muodot (suora, epäsuora tai vapaa epäsuora esitys) eivät sovellu valokuvan tutkimiseen. Ne ovat pitkälle sidottuja verbaalitekstin lingvistiseen luonteeseen. Sen sijaan kertojan diskurssin ja toimijoiden diskurssien erittely voisi avata lehtivalokuvan tarkastelulle kiinnostavia mahdollisuuksia, miksei myös näkökulman käsitteellä operoiminen. Voidaan esimerkiksi ajatella, että kuvaaja rakentaa kertojan diskurssia tehdessään valintoja kuvaan tulevista objekteista, kuvakulmista, perspektiivistä ja niin edelleen.

Vaikea ongelma lehtivalokuvan narratiivisessa analyysissä on kuitenkin edellä mainittu vuorovaikutus sanan ja kuvan välillä. Miten niveltää kaksi kerrontatavallista erilaista systeemiä toisiinsa? Jos lähdemme tekstistä liikkeelle, miten se vaikuttaa kuvan narratologiseen analyysiin? Entä päinvastoin?

En edes yritä vastata suoraan näihin hankaliin, mutta ymmärtääkseni uutisen narratologisen analyysin kannalta tärkeisiin kysymyksiin. Sen sijaan katson, miten narratologisen tutkimuksen paljon käytetty sisäistekijä/sisäislukija -erottelu avaa lehtivalokuvan merkityksiä.

Verbaalitekstin ja kuvan jännite

Kirjallisuustieteilijät viittaavat sisäistekijällä yleensä kaunokirjallisista teksteistä hahmottuvaan tekijään. Pekka Tammi (1992, 116) kirjoittaa: "Miksi puhumme sisäistekijästä, johtuu siitä, että lukiessamme fiktiota joudumme tekemisiin tekstien kanssa, joiden todellista (historiallista) tekijää emme useinkaan tunne. Tällöin voimme päätellä tekijän ominaisuudet vain tekstiin sisältyvien ominaisuuksien perusteella." Tammi korostaa sitä, ettei sisäistekijä ole tekstin todellinen kirjoittaja, vaan ainoastaan kuvitteellinen konstruktio, joka hahmottuu tekstin antamien vihjeiden perusteella. Ja edelleen:

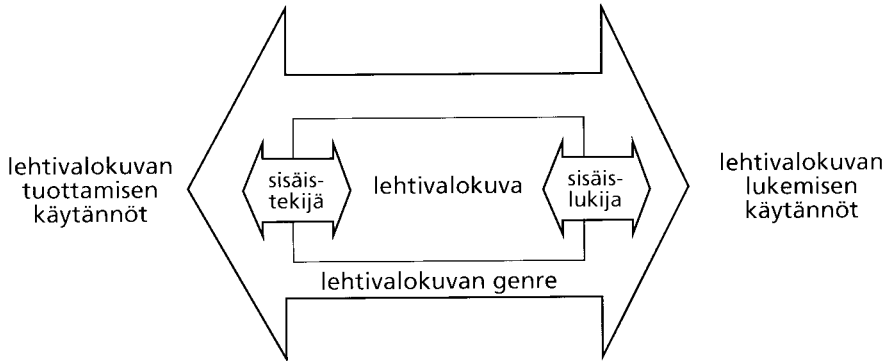
"Samoin tekstin sisälukija –erotuksena todellisista, historiallisista lukijoista – on pikemminkin joukko ominaisuuksia: tekstin edellyttämä kielitaito, kulttuuritausta ja kirjallinen kompetenssi, joiden voidaan katsoa olevan välttämättömiä lukemisen onnistumiselle" (mt., 117).

Kirjallisuustieteellinen narratologia keskittyy yksinomaan tekstin ominaisuuksiin, eikä ole kiinnostunut maailmasta sen ulkopuolella. Juuri tähän tekstikeskeisyyteen puuttuu esimerkiksi Ridell, joka hahmottaa sisäistekijä/sisäislukija -käsiteparille laajempaa kulttuurista erottelukykä. Hänen mukaansa sisäistekijä /sisäislukija -käsitepari on narratologisen uutistutkimuksen kannalta "tietyyssä mielessä jopa keskeisin" (Ridell 1994, 120).

Sisäistekijän/sisäislukijan Ridell (mt., 28) määrittelee uudelleen seuraavasti: "Sisäistekijä voidaan määritellä aktuaalisen tekijän ja tekstin väliin sijoittuviksi kirjoittamisen geneeriseksi konventioiksi, sisäislukija taas aktuaalisen lukijan ja tekstin väliin sijoittuviksi lukemisen geneeriseksi konventioiksi ja odotuksiksi. Täten käsitepari kuvaa niitä tapoja, joilla kussakin erityisessä tekstikäytännössä on

opittu ja totuttu tuottamaan merkityksiä.”

Kun Ridellin esittämästä kaaviosta (mt., 132) korvaa kaikki uutiseen viittaavat ilmaisut lehtivalokuvaan liittyvillä ilmaisuilla, muodostuu seuraava kokonaisuus:

Tästä kuvajournalismin sisäistekijä/sisäislukija -dynamikka tarkentuu edelleen

	lehtivalokuvan tuottamisen kannalta	lehtivalokuvan katsomisen kannalta
sisäistekijä	1. kuvajournalismin käytäntöihin, sääntöihin ja konventioihin suhteutuva mielikuva ko. välineen positiosta ja intentioista.	2. yleisimpiin kuvajournalismia koskeviin konventioihin ja odotuksiin suhteutuva mielikuva ko. välineen luonteesta ja linjasta
sisäislukija	3. kuvajournalismin sääntöihin ja konventioihin suhteutuva oletus välineen yleisöstä ja sen odotuksista, uskomuksista ja arvoista.	4. yleisimpiin kuvajournalismia koskeviin konventioihin ja odotuksiin suhteutuva oletus ko. välineen yleisökäsityksestä.

Ridell on rakentanut kaavionsa sen oletuksen varaan, että genren säännöt voivat muuttua siirryttäessä välineestä toiseen. Satakunnan Kansan, Aamulehden tai vaikkapa Helsingin Sanomien tavat käyttää kuvaa saattavat siis erota toisistaan.

Käytännöllisistä syistä rajaan analyysini koskemaan vain nelikentän ensimmäistä lohkoa. Siis: miten *Matkalle baarien maahan!* -kuvituksen sisäistekijä hahmottuu lehtivalokuvan tuottamisen kannalta?

Runoa ja rajaa

Reportaasin teksti kertoo matkasta ”runon ja rajan tielle”. Toimittaja ja kuvaaja ovat matkustaneet henkilöautolla Virolahdelta Nurmekseen, poikenneet matkalla kuppiloissa, katselleet paikkakuntien nähtävyyksiä. Keron teksti on suunnattu satunnaiselle kehäkolmosmatkaajalle, joka on päättänyt katsastaa lomallaan Pohjois-Karjalan maisemia ja baareja. Tekstin kertoja ironisoi sekä itseään että muitakin rajaseudulle matkaavia turisteja. Kertomus etenee kronologisesti, paikkakunnat ja asiat rakentuvat tekstissä matkan tahtiin.

Jutun kuvituksen todellinen tekijä ei ole valokuvaaja vaan toimituksellinen yhteisö. Mikäli sovellamme Ridellin määritelmää, sisäistekijä muodostuu todellisen tekijän ja julkaistujen lehtivalokuvien väliin jännittyvistä geneerisistä konventioista, merkityksen muotoutumiseen vaikuttavista käytännöistä. Tässä tapauksessa tuntuisi luontevalta olettaa, että ne ovat eräänlaisia kulttuurisia sopimuksia, jotka määrittelevät valokuvan syntyminen ketjua ottohetkestä lähtien, tai tarkasti ottaen jo ennen sitä. Tähän ketjuun osallistuvat valokuvaaja, kuvatoimitus, toimittaja(t), taittaja, ad ja niin edelleen. On ilmeistä, että jutun visuaaliseen ilmeeseen ja asemointiin lehden sivuille vaikuttavat monet sisällön kannalta ulkopuoliset tekijät, kuten esimerkiksi mainosten sijoittelu. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollista tarkastella käytäntöjä, jotka *Kuukausiliitteessä* määrittelevät toimituksellisen kuvamateriaalin ja myydyn mainostilan keskinäistä dynamiikkaa.

Matkalle baarien maahan! -reportaasin kuvitus noudattaa dokumentaarisen⁹ (reportaasi)kuvauksen genreä. Tämä onkin nähdäkseni yksi keskeinen jutun kuvitusta määrittelevä geneerinen sopimus, joka voi vaikuttaa kaikilla kuvatuotannon tasoilla lopputuloksen muotoutumiseen. Tähän sinänsä epämääräiseen genreen kuuluu suoraviivaisuus, manipuloimattomuus, kohteiden 'todellisen olemuksen' kunnioittaminen ja tätä kautta syntyvä autentisoiva vaikutelma.

Valokuvat antavat vaikutelman paikallaolosta, ja vaikka näkökulma onki suppea ('baarien maa'), kuvitus kuitenkin esittää jonkin olennaisen näkökulman Pohjois-Karjalan nykyisyyteen. Myös valokuvaaja asettuu puolueettoman tarkkailijan rooliin. Hän ei tee itseään näkyväksi tai tykö. Ihmisiä ei ole aseteltu kuviin. He eivät edes katso kameraan ja näin kuvan katsojaan. He rinnastuvat valokuvien muihin objekteihin, interiööreihin, rakennuksiin, yksinäiseen flipperiin. Kuvituksen perusteella arvioituna *Matkalle baarien maahan!* on antropologinen matkareportti, jossa kaksi tutkimusmatkailijaa lähtee matkalle modernista etsimään esimodernia, jotain alkuperäisempää.

Edellä luonnehditusta dokumentarismien geneerisestä sopimuksesta valokuvaattaja Abigail Solomon-Godeau (1991, xxiv-xxx) kirjoittaa seuraavasti:

"Perinteisen dokumenttivalokuvauksen traditiosta tarkasteltuna valokuvaaja ... omistaa esittämisen keinot, koska hän (useimmiten mies) on jäsen, toimija tai jopa paljon voimakkaamman, rikkaamman ja teollistuneemman kulttuurin edustaja. Tälle kulttuurille kuvauksen kohde on väistämättä Toinen ja – tarpeetonta sanoa – arvoltaan vähäisempi. Fenomenologisesti ja kulttuurisesti rakentunut katsomiskokemus tarjoaa katsojalle herruusaseman ja mahdollisuuden skooppiin hallintaan. Katsojan silmän auktoriteetti säilyy koskemattomana ja saa tukea enemmän tai vähemmän tiedostamattomista hallinnan ja omistuksen tuntemuksista."

Solomon-Godeaun teksti käsittelee yhdysvaltalaisen dokumenttivalokuvauksen ilmiöitä, mutta se tarjoilee muutamia takertumispiintoja pohtia myös *Matkalle baarien maahan!* kuvitusta.

Valtalehden tunnettu valokuvaaja tekee reportaasin vielä tunnetumman reporterin kanssa toisesta elämänpiiristä. Tällaisessa tilanteessa sisäistekijä operoi melkoisessa valtakentässä, koska sen geneeristen suodattimien kautta välittyy kuva sadoille tuhansille lukijoille. Sisäistekijä hallitsee esittämisen avaimia, retoriset (kuvalliset & sanalliset) esittämisen keinot. Kuvien ihmiset eivät ole (todennäköisesti) saaneet edes kuvan ottohetkellä mahdollisuutta kontrolloida merkityksiä, joita sisäistekijä tuottaa ja muotoilee. He ovat visuaalista tykinruokaa, joka tallentuu negatiivin ruuduiksi, jotka puolestaan käyvät läpi monivaiheisen valintaprosessin ennen päätymistään lehden sivulle. Tässä tapauksessa perinteisen dokumentarismien geneerisen sopimuksen noudattaminen vie kuvatuilta mahdollisuuden määritellä asemaansa valtalehden julkisuudessa. Voihan olla, etteivät kuvien ihmiset edes halunneet osallistua kuvallisten tulkintojen tekemiseen

elämästään.

Solomon-Godeaun toteamus, jonka mukaan dokumentarismien kuvauksen kohdetta pidetään "arvoltaan vähäisempänä", on kaikesti sopimaton luonnehtimaan *Matkalle baarien maahan*-kuvituksen normatiivisia tasoja. Ilmaisu psykologisoi tarpeettomasti kuvaustilanteeseen liittyvän vallan dynamiikan, jossa kyseessä on nimenomaan insituutioihin liittyvät rakenteet ja niihin lomittuvat geneeriset sopimukset. Sen enempää jutusta kuin kuvistakaan ei voi sanoa, että ne näyttäisivät kohteensa vähempiarvoisena. Reportaasin pääkuva on esimerkiksi otettu samalta tasolta kuvattavien ihmisten kanssa, tuopin takaa baarin pöydässä istuen. Tällöin kuvan katsojankaan ei ole mahdollista sijoittua asemaan, joka on tilallisesti kuvauksen kohteen yläpuolella. Tämä ei tietenkään merkitse, ettei katsoja voisi skoopillisesti hallita dokumentoinnin kohteina olleita ihmisiä. Tämä hallinta perustuu juuri siihen, että kuvattavat ihmiset eivät ole kyenneet aktiivisesti määrittelemään itse kuvaustilanteen parametreja, omaa läsnäoloaan *Kuukausiliitteen* sivuilla. Kuvien ihmiset ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa merkityksentuotantokoneeseen nimeltä *Kuukausiliite*.

Jutun pääkuvan ja otsikon tarjoama ensisijainen lukuasema on vahva. Kyse on dokumentaarisesta matkakertomuksesta, sukelluksesta kehäkolmosen ulkopuolelle. Kuvan ja tekstin dynamiikan lähempi vertailu paljastaa kuitenkin tilanteen monimutkaisuuden. Sen sijaan että tukisi jutun kerronnallisia strategioita kuvitus itse asiassa alkaa murentaa tekstiä:

- siinä missä kuvitus noudattaa realismin konventioita dokumentarismien hengessä, teksti on monimielinen. Se sisältää avointa fantasiaa, sanaleikkijä, (itse)ironiaa, lukijan suoraa puhuttelua ja arvottamista.
- tekstin tarkoitus ei ole antaa todenmukaista kuvaa baarien maasta vaan puhutella lukijaa, joka on lähdössä tutustumaan "Toiseuteen". Tekstin näkökulma on tietoisesti ulkopuolinen ja oman "Toiseutensa" tunnustava. Tosin kertoja ironisoi myös matkan varrelle sattuvia paikkakuntia niiden tunnetuista ominaisuuksista.
- teksti ei kuvien tapaan anna puheenvuoroa kertovaan diskurssiin sijoitetuille muutamille toimijoille. Tosin se on tekstin tietoinen strategia, koska kuvauksen kohteena ei ole 'baarien maan ihminen' vaan 'sivistyneen' kaupunkilaisen matka tuohon omituiseen maahan.

Juttu on helppo lukea tyypilliseksi ja myyttiseksi reportaasiksi kehäkolmosen ulkopuolisista ihmisistä, koska sen otsikko ja kuvitus suorastaan tyrkyttävät tällaista lukuasemaa. Tämä voi myös saada tekstin näyttämään yksilotteiselta tai subjektiiviselta tajunnanvirralta, johon toimittaja on päätenyt kun ei parempaakaan ole keksinyt. Yksityiskohtainen dokumentaarinen kuvitus ja tekstin virta ovat siis ristiriidassa keskenään. Tai tarkemmin sanottuna: jutun kuvitus tukee vain yhtä, eikä nähdäkseni edes kovin keskeistä verbaalitekstin tasoa, mikä on perinteinen reportaasi ymmärrettynä kuvaukseksi 'baarien maan ihmisistä'. Tässä mielessä kokonaisuus horjuu. Toimittaja ja kuvaaja eivät ole olleet samalla aaltopituudella. Vai olisiko ristiriita tietoinen?

Joka tapauksessa valokuvaaja on vaikean tehtävän edessä. Kuvitellaanpa tilanne, jossa Kero antaisi valmiin juttunsa kuvitettavaksi. Miten luoda kuvitus verbaalisten leikkien ja satunnaiseen kehäkolmos-matkailijaan kohdistuvan ironian rinnalle. Olisiko se perinteisen valokuvan keinoin ylipäänsä mahdollista? Siis: millainen kieli, sellainen kertomus. Yksi mahdollisuus olisi ollut hylätä dokumentarismien kenties vahvin geneerinen konventio eli kameran paikka jutun tekemisen institutionaalisella puolella, ammattikuvaajan kädessä. Millaisen kuvituksen juttu olisi saanut, mikäli baarien ihmiset olisivat itse kuvanneet satunnaisia automaattikailijoita ja omaa elämäänsä? Monet yhteiskunnalliset ryhmittymät ovat kehittä-

neet kuvallista ilmaisuaan juuri vastauksena valtajulkisuuden representaatiomekanismeille. Esimerkiksi Englannissa mustat ovat alkaneet luoda tietoisesti omaa kuvastoaan ja esittämisen tapoja. (Ks. Bailey & Hall 1992.)

Lopuksi

Matkalle baarien maahan! reportaasin kuvituksen tarkastelu osoittaa kuinka sisäistekijää on mahdoton hahmottaa kovinkaan pitkälle tukeutumalla pelkästään tekstuaaliseen tai kuvalliseen informaatioon. Sisäistekijän analyysi vaatii aivan konkreettista paneutumista reportaasin tuotantoon ja sen parissa vaikuttaviin kulttuurisiin jäsenyyksiin. Millä tavoin ja mistä joukosta jutun kuvat ovat valikoituneet? Mitkä normit ja valtakurssit ovat tätä prosessia tuottaneet? Miten jutun profiilia on rakennettu toimituksen kokouksissa? Miten kuvitusta on motivoitu? Millaisten reunaehtojen vallitessa kuvitus on syntynyt? On siis keskityttävä, Manuel Alvaradon sanoin, valokuvan tuotannon, kierron ja kulutuksen instituutioiden tarkasteluun. Sanottakoon sitä nyt sitten vaikka valokuvan narratologiaksi.

Joka tapauksessa *Matkalle baarien maahan!* kuvituksen alustavakin tarkastelu nostaa esiin lehtitekstin analyysin kannalta olennaisen kysymyksen, eli miten lehtitekstin narratologian olisi huomioitava kuvituksen aiheuttamat efektit. Tai toisinpäin: miten kuvituksen analyysissä olisi huomioitava tekstin efektit? *Matkalle baarien maahan!* ruokkii aivan erilaisia – oikeastaan vastakkaisia – lukija-asemia riippuen siitä lukeeko jutun otsikkoa ja kuvitusta vai itse tekstiä. On todennäköistä, että moni omaksuu ja ohittaa reportaasin lukemalla vain otsikon ja katsomalla kuvat. Jutun kuvituksen tarkastelu myös näyttää, kuinka ongelmallisia ovat yleistyksset, joiden mukaan sana määrittelee kuvan sisällön ja merkitykset. (Vrt. V.Pietilä 1995b, 188.)

Valokuvan narratologisen analyysivälineistön kehittäminen on perusteltua, koska sen jälkeen kuva-analyysin käsitteet voidaan asettaa samalla operationaaliselle tasolle verbaalitekstin narratologian kanssa. Silloin esimerkiksi jutun sisäistekijää voi hahmottaa yhdessä ja samassa journalistisessä prosessissa sekä kuvituksen että verbaalitekstin osalta. Tällainen lähestymistapa auttaa ainakin osittain ylittämään sinänsä hedelmättömän teksti-kuva -vastakkaisuuden ja loputtoman pohdiskelun siitä, kumpi hallitsee, kuva vai sana. Voi kuitenkin olla, että kuvan syntagmaattisen kokonaisuuden kartoittamisella, semioottisella lähiluvulla ja vaikkapa barthesmaisella koodianalyysillä (vrt. Blom 1995) voidaan itse valokuvasta tavoittaa ainakin yhtä paljon kuin kulttuuritutkimukseksi venytetyllä narratologialla.

- 1 Jotta ongelma pysyisi jotenkin hallinnassa, tarkoitan valokuvalla artikkelini ensimmäisessä osassa yksittäistä, perinteisin keinoin otettua ja vedostettua valokuvaa. Kollaasit, kuvasekvenssit, digitaalisesti manipuloituid, verbaalitekstiin ankkuroituid valokuvat ovat siis tarkastelun ulkopuolella. Käytännössä kuvat esiintyvät tietenkin hyvin harvoin irrallaan verbaalisesta tai visuaalisesta kontekstista. En tee myöskään eroa sen välillä, onko yksittäinen valokuva merkki vai merkkien yhdistelmä, lausuma. Monet valokuvatulkijat, esimerkiksi Victor Burgin, pitävät valokuvaa enemmän lausumana kuin yksittäisenä merkinä. Kuva hatusta ei siis esitä hattua, vaan esimerkiksi "vanhaa ja kulunutta stetsonia baarin hyllyllä." John Fiske puolestaan lähtee ajatuksesta, että valokuvan jokainen merkki vastaa lausetta virkkeessä (Fiske 1992, 138). Tällaiset analogiat ovat ongelmallisia. Se, että valokuvasta voi muodostaa edellä mainitun lauseen, ei merkitse, että valokuva olisi millään muotoa lauseen kaltainen. Sen enempää en puutu tässä katsovan ja näkevän subjektin konstituutioon. Tällöin tarkastelun ulkopuolelle jää kokonaan esimerkiksi "sisäisen puheen" problematiikka, joka Noposen (1994, 26-27) mukaan antaa mahdollisuuden sitoa valokuva verbaaliseen ilmaisuun ja samalla säilyttää kuvan monitulkintaisuus.
- 2 Valokuvan kielellä voidaan tarkoittaa kolmea asiaa (vrt. Mitchell 1980, 3). 1) Kieltä valokuvasta. Tällöin tarkoitetaan kieltä, jota käytämme luonnehtimaan valokuvia. 2) Valokuvaa kielenä. Tällöin viitataan valokuvan semanttiseen ja syntaktiseen rakenteeseen ja sen kommunikatiiviseen kykyyn. 3) Verbaalikieltä, joka saa informaatiota valokuvista. Tällöin valokuvat oppoavat ja kombinoituvat verbaalikielen. Tässä artikkelissa keskityn kohtaan kaksi.
- 3 Itse asiassa valokuvan luonne realistisena representaationa ei ole koskaan ollut itsestään selvä. Don Slater (1995) on osoittanut, kuinka valokuvan realismi-efektistä tuli jo 1800-luvulla eräänlainen maaginen leikkikalu.
- 4 Paradigman muodostavat tässä tapauksessa tietenkin "kädessä pidettävät esineet". Voidaan väittää, ettei esimerkki ole edustava, koska se on fiktiivinen ja nojautuu rakennetun kuvan ideaan. Näin se menee alussa määritellyn (ks. viite 1) valokuvan ulkopuolelle. Esimerkki kuitenkin osoittaa, että valokuvassakin paradigmaattiset ja metaforiset siirtymät ovat mahdollisia. Kuvaaja voi rakentaa niitä sijoittamalla kuvaan joitain merkityksellisiä objekteja. Toinen mahdollisuus on pyrkiä hahmottamaan näitä siirtymiä kohteesta käyttämällä hyväksi vain visuaalisia tekniikoita (kuvakulma, optiikka, rajaus jne.). Lehtikuvaajalla onkin tärkeää kykyä hahmottamaan kuvakulmat siten, että niihin sisältyy mahdollisimman puhuttelevia metaforisia siirtymiä. Billy Graham -kuva on mainio esimerkki tällaisesta kuvavainusta. Siinä paradigman muodostavat kuvaan tulevat kirjaimet. Taitoa on ollut valita juuri ne kirjaimet, jotka saavat aikaiseksi siirtymän uskonnosta rahastukseen.
- 5 Kreikan ja latinan sana *metaphora* viittaa suoraan kuvalliseen ilmaisuun. Metafora on kirjallisenakin ennen kaikkea mielikuvia kirvoittava ja siirtelevä ilmaisu. Europaeus suomensi 1853 ruotsin metafor -ilmaisun 'toisin-sanonnoksi ja kuivitus-puheeksi'. (Nyky-suomen Sanakirja, Vierassanojen etymologinen sanakirja. Helsinki: WSOY 1990. Sv. metafora.)
- 6 Roland Barthes kuvaa tätä ylijäämää Julia Kristevalta omaksumallaan signifiican käsitteellä (ks. Seppänen 1992). Käsite tarkoittaa valokuvan voimaa viedä merkitykset artikuloitun kielen ulottumattomiin. Significance lykkää merkityksen muodostumista loputtomiin, kohti tiedostamattoman aluetta. Barthes otti käsitteen käyttöön Kolmas merkitys -artikkelissaan, joka ilmestyi Cahiers du Cinemassa 1970. Signifiican käsitteellä on selvä yhteys kymmenen vuotta myöhemmin Valoisassa huoneessa päivänvalon nähneeseen punktumiin, jota Barthes luonnehtii: "Sellainen minkä voin nimetä, ei voi pistää minua todella" (Barthes 1985, 57).
- 7 Veikko Pietilä (1995, 43) tiivistää: "Kertomuksen ydintä ovatkin ajallisiin syy- ja seuraussuhteisiin jäsenyviä toimintoja ja tapahtumia kuvaavat propositiot. Tämä tulee esiin esim. sitä koskeissa pohdintoissa, mitkä minimiehdot kertomuksen tulee täyttää." Sen jälkeen Pietilä referoi G.A. Prinzen näkemystä, jonka mukaan minimikertomuksesta on löydettävä kolme alkioita: staattinen, aktiivinen ja staattinen. "Näiden tulee seurata toisiaan ajallisesti, vieläpä niin, että toinen alkio aiheuttaa kolmannen, suomaksi sanottuna siis: TILANNE - TAPAHTUMA/TOIMINTO - TILANNE" (mt.).
- 8 Esitys rajautuu tästä eteenpäin koskemaan vain lehtivalokuvaa.
- 9 Dokumentaarisen valokuvan käsite on ongelmallinen. En puutu nyt asiasta käytyyn laajaan keskusteluun. Ks. esim. Lundström 1992, 4-6.

Kirjallisuus

- Bacon, Henry (1990):
Narratiivi on kohtalomme. *Lähikuva* (1990):4, 34-38.
- Blom, Virpi (1995):
Levisten lupaukset. *Tiedotustutkimus* 18(1995):4, 25-42.
- de Saussure, Ferdinand (1983):
Course in General Linguistics. Translated by Richard Harris. London: Duckworth.
- Mitchell, W.T.J. (ed.) (1980):
The Language of Images. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Alvarado, Manuel (1979/80):
Photographs and Narrativity. *Screen Education* 32-33 (1979/80), 5-17.
- Alvarado, Manuel (1980/81):
Note in response to Kevin Halliwell. *Screen Education* 37 (1980/81), 85-86.
- Bailey, David A. & Hall, Stuart (1992):
The Vertigo of Displacement. *ten-8* 3(1992):2, 15-23.
- Barthes, Roland (1983):
Sanoma valokuvassa. Teoksessa Lintunen, Martti (toim.): *Kuvista sanoin 2*. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- Barthes, Roland (1985):
Valoisa huone. Suom. Martti Lintunen, Esa Sironen ja Leevi Lehto. Helsinki: Kansankulttuuri ja Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- Barthes, Roland (1986):
Image, Music, Text. Essays selected and translated by Stephen Heath. London: Fontana Press.
- Eco, Umberto (1986):
Kuvan kritiikki. Suom. Esa Sironen. Teoksessa Lintunen, Martti (toim.): *Kuvista sanoin 3*. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 93-105.
- Fiske, John (1992):
Merkkien kieli. Toimittaneet ja suomentaneet: V. Pietilä, R. Suikkanen, T. Uusitupa. Tampere: Vastapaino
- Hall, Stuart (1992):
Kulttuurin ja politiikan murroksia. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Halliwell, Kevin (1980/81):
Photographs and Narrativity: A Reply. *Screen Education* 37 (1980/81), 79-85.
- Harris, Richard (1983):
Translators Introduction. Kirjassa de Saussure, Ferdinand (1983): *Course in General Linguistics*. London: Duckworth.
- Hietala, Veijo (1993):
Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Kunelius, Risto (1993):
Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen. *Tiedotustutkimus* 16 (1993):2, 33-45.
- Lundström, Jan-Erik (1992):
Real Stories. Kirjassa Lundström & Thrane & Damsgård & Hansen (toim.): *Real Stories. Revisions in Documentary and Narrative Photography*. Brandts: Museet for Fotokunst, 3-10.
- Noponen, Sami (1994):
Kuvien taustat. Uutisvalokuva genrejärjestelmän osana. *Tiedotustutkimus* 17 (1994):3, 19-32.
- Nordström, Gert Z. (1989):
Bildern i det postmoderna samhället. *Konstbild, Massbild, Barnbild*. Stockholm: Carlsson.
- Pietilä, Veikko (1995a):
Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Tiedotusopin laitos, julkaisuja sarja A 86/1995. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Veikko (1995b):
Tv-uutisista, hyvää iltaa. Tampere: Vastapaino.
- Reunanen, Esa (1995):
Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Ympäristöverot Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa. Julkaisematon tiedotusopin lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ridell, Seija (1994):
Kaikki tiet vievät genreen. Tiedotusopin laitos, julkaisuja sarja A 82/1994. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Seppänen, Janne (1992):
Valokuvaa ei ole. Kolme esseetä tuhoutuneesta objektista. Tiedotusopin julkaisematon sivulaudatur-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Slater, Don (1995):
Photography and Modern Vision. The Spectacle of 'Natural Magic'. Kirjassa Jenks, Chris (ed.): *Visual Culture*. London & New York: Routledge, 218-237.
- Solomon-Godeau, Abigail (1991):
Photography at the Dock. Essays on Photographic History, Institutions, and Practices. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tagg, John (1988):
The Burden of Representation. Essays on Photographies and Histories. London: Macmillan.
- Tammi, Pekka (1992):
Kertova teksti. Esseitä narratologiasta. Helsinki: Gaudeamus.

Matkalla vaarien maahan

Tämä artikkeli jatkaa Janne Seppäsen aloittamaa matkaa Helsingin Sanomien Kuukausiliitteeseen ja baarien maahan. Pohjaan tarkasteluni seuraaville yleisemmille periaatteille. Ensinnäkin journalismin tutkimuksen tulee olla kohdeherkkää. Tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi lehtijournalismin erittelyssä olisi otettava huomioon myös verbaalisen aineksen, kuvien ja mainosten välinen vuorovaikutus. Journalismia tulee tarkastella myös suhteessa muihin diskursseihin kuten tieteseen, elokuvaan, kirjallisuuteen tai mainontaan. On myös syytä muistaa, että journalistiset tekstit eivät ole vain esityksiä vaan tekoja, joilla on yhteiskunnallisia vaikutuksia. Sen vuoksi on tärkeää tutkia valtasuhteita niin tekstien sisällä, niiden välillä kuin niitä tuottavissa instituutioissa itsessäänkin.

Artikkelissa tarkastellaan aluksi aikakauslehden sivujen sommittelun merkitystä, hahmotellaan sivujen Tuttu-Uusi -dynamikkaa ja tutkitaan esimerkkijutun etusijaistettua tai todennäköistä lukureittiä. Seuraavaksi tarkastellaan esimerkkijutun verbaalisen tekstin kerrontaa ja päädytään ehdottamaan, että reportaasi- tai featurekerronta voi toimia uutiskerronnan vastamyrykkynä. Lopuksi ennätetään vielä pohtia hieman journalismin merkitystä kansallisuuden rakentajana ja määrittelijänä.

Kirjoitukseni koostuu kolmesta osasta. Aluksi kehittelen tapaa, jolla saataisiin ote tekstuaalisten elementtien ja kuvien merkitysten yhteenkietoutumisesta ja vuorovaikutuksesta sommittelun tasolla. Esimerkkitekstin avulla tutkin erityisesti, miten Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin (1996, jatkossa K&L) esittämiä käsityksiä sivun hahmottamisesta voidaan soveltaa esimerkkijuttuun, mitä voidaan sanoa tekstin aineksen ja valo-

kuvien suhteesta ja millä tavoin uutisten ja reportaasin välistä suhdetta on tältä pohjalta mahdollista hahmottaa yleisemmin. Tarkasteluani jäsentää Kressin ja van Leeuwenin ajatus sivujen suunnittelun etusijalle asettamasta – ”todennäköisestä” – lukureitistä.

Toiseksi kohdistan huomioni jutun verbaaliin kerrontaan sekä tekstin itsensä tarjoamiin tulkintamahdollisuuksiin. Pohdin myös yleisemmin Kuukausiliitteen merkitystä ja roolia Helsingin Sanomien tekstirepertuaarissa, siis sitä millainen asema Kuukausiliitteellä on HS-tekstien avaruudessa. Kolmanneksi raottelen tekstuaalisen journalismitutkimuksen räppänä myös yleisen kulttuurikriitikin suuntaan. Päätän tarkasteluni pohtimalla, millä tavoin journalismi on taipuvainen jäsentämään pääkaupungin ja periferian suhteet ja miten esimerkkitekstini luo niemenomaisesti pääkaupunkilaista me-yhteisöä.

Lehden numero tekstien ja kuvien jatkumona

Kuukausiliitteen kaltaista aikakauslehden numeroa voi tarkastella tekstien ja kuvien jatkumona, johon sommittelu tai taitto luo jäsentävän rytmien. Lehden tär-

keimpiä osioita ovat tällöin avaus (kansi ja sisältöä esittelevä ensimmäinen aukeama), pitkät, kuvitetut pääjutut, keskiaukeama, viimeinen aukeama ja takakansi.

Taittoprosessissa lehdelle luodaan perusjäsenitys, jota toimitus noudattaa numerosta toiseen. Jäsenityksen kannalta lehden keskiaukeama ja viimeinen aukeama ovat tärkeitä, sillä lukijan on helppo löytää ne ja hahmottaa numero niiden kautta.

Kuukausiliitteen toukokuun 1991 numeron tärkeimmäksi sisällölliseksi teemaksi hahmottuu niin toimituksellisen kuin ilmoitussisällönkin osalta lomavietto. Teema on selkeästi esillä neljässä jutussa: matkakertomus Runon ja rajan tieltä vie suomalaisiin maalaismaisemiin, Tanskassa avattu Karen Blixenin kotimuseo esitellään lomakohteena samoin kuin kylä Sardiassa. Lukijoita valmennetaan pitkien lentomatkojen koettelemuksiin myös yhdessä numeron kolumneista.

Lomateemaan liittyviä ilmoituksia on Tjäreborgilta, Net-matkoilta, Finnairilta, Fritidsresorilta, Ystävyysmatkoilta, Merenkulkuhallitukselta, Kreikan, Espanjan ja Turkin valtioiden matkailutoimistoilta, Matkailun edistämiskeskukselta, Ferrosanilta, Retretiltä, Tampereen messuilta ja Naantalın kaupungilta. Näistä tarkastelen esimerkkijuttun yhteydessä lähemmin Merenkulkuhallituksen ja Kreikan valtion matkailutoimiston mainoksia.

Vaikka toimituksella on oma tapansa hahmottaa aikakauslehden numeron aines, lehden lukutapoja on tietysti monenlaisia. Lukija voi esimerkiksi selata aikakauslehden läpi pysähdellen siellä täällä kuvien ja otsikoiden kohdalla ja vasta myöhemmin palata joihinkin kiintoisilta tuntuneisiin artikkeleihin. Toisaalta lukeminen voi alkaa suosikkikolumnistin jutusta, joka haetaan ensimmäisenä esiin. Aikakauslehti ei pakota lineaariseen, kaikille samanlaiseen, alusta loppuun etenevään lukutapaan, vaan tarjoaa useita mahdollisia lukureittejä. Kress ja van Leeuwen (1996,219) muistuttavat kuitenkin, että vaikka lukutavat voivat vaihdella, sivujen sommittelu tarjoaa materiaalinsa lukijalleen hierarkisesti. Sivujen teksti- ja kuva-aineksen sommittelun tehtävänä on tehdä eroja toimituksen tärkeänä ja vähemmän tärkeänä pitämien aineksen välillä.

On todennäköistä, että aloitamme aikakauslehden aukeaman lukemisen useimmiten parhaiten erottuvista elementeistä – esimerkiksi kuvasta, otsikosta ja ingressistä. Lukureitti voi alkaa huomiota herättävästi taitetusta kuvasta, siirtyä sitten otsikkoon ja tekstiin, palata välillä takaisin kuvaan ja niin edelleen. Kyseessä ei siten ole selkeän lineaarinen polku vaan pikemminkin eräänlainen lukijan ja kuvan/tekstin välinen vuoropuhelu. Koska lukureitit vaihtelevat, K&L tyytyvätkin puhumaan 'todennäköisimmästä' lukureitistä, jonka tutkijan luenta voi tuoda esiin. Kyseessä on siis etusijaistetun merkityksen (vrt. Hall 1980) kaltainen, lehden sommittelusta esiin luettavissa oleva koodi.

Journalistista tekstiä tulisi siis tarkastella moniaineksisena kielellis-kuvallisena kokonaisuutena. Hyödynnän seuraavassa Kressin ja van Leeuwenin (1996, 183) käyttämää sommittelun käsitettä tarkastellessani esimerkkijutun kokonaishahmoa.

Sommittelu koostuu K&L:n mukaan kolmesta toisiinsa kietoutuneesta koodista:

1. Informaatioarvo (information value). Kuvan elementtien sijoittelu kytkee ne erityisiin, kuvan eri osien kantamiin informaatioarvoihin. Tärkeitä vyöhykkeitä ovat esimerkiksi kuvan tai sivun vasen ja oikea puoli, niiden ylä- ja alaosa sekä keskusta ja marginaali.

2. Erottuvuus (salience). Tarkastellaan elementtejä, joilla katsojan huomiota pyritään herättämään. Näitä ovat esimerkiksi kuvan osien tai toimijoiden välinen interaktio, sijoittuminen etu- ja taka-alalle, suhteellinen koko, tonaaliset kontrastit, terävyyserot jne.

3. Kehyminen (framing). Kehystävien keinojen käyttö tai niiden puuttuminen mukaan lukien muun muassa kuvaa kehystävät linjat. Kehystykset erottelevat tai yhdistävät elementtejä myös kuvan sisällä.

Kress ja van Leeuwen tarkastelevat yllä kuvattujen erottelujen avulla monenlaisia visuaalisia ja verbaalisia tekstejä – lehtimainoksia, elokuvien kohtauksia, erityyppisten lehtien sivujen tai aukeamien sommittelua. Sommittelun erittelyssä on oikeastaan kysymys sekä sivun tekijää että sen lukijaa ohjaavien kulttuuristen konventioiden tekemisestä näkyviksi. Huomattakoon, että Kress ja van Leeuwen tutkivat erityisesti länsimaisen visuaalisen kulttuurin koodistoa.

Valitettavasti tämän kirjoituksen yhteydessä ei ole mahdollista käydä läpi Kressin ja van Leeuwenin laajaa ja kunnianhimoista tulkintavälineistöä. Lyhyesti sanottuna K&L:n tavoitteena on kaataa muurit kielen ja kuvan tutkimuksen väliltä, koska varsinaisessa merkityksellistämisen prosessissa kuvan ja verbaalisen tekstin koodit toimivat yhdessä (mt., 183). He käsittelevät kirjassaan visuaalisen aineksen eri puolia: sen kerronnallisuutta, erittelevät sitä toimintana, sosiaalisena konstruktiona ja katsojaa asemoivana sekä erilaisia todellisuussuhteita kantavana kielenä. Yleisemmin sanottuna kyseessä on yritys ulottaa sosiolingvistiikan periaatteet – kontekstuaalisuus ja merkkien sosiaalinen luonne – myös kuvan tulkinnan alueelle.

Sovellan seuraavassa Kressin ja van Leeuwenin ohjelmaa siten, että tarkastelen aukeamien informaatioarvoa lähinnä vasen-oikea -dynamiikan kannalta. En lue yksittäisiä kuvia kovinkaan pitkälle, vaikka erottuvuuden ja kehystämisen käsitteet antaisivat aineksia hyvinkin hienovaraisten erotteluiden tekemiseen. Perusteet rajaukselleni ovat työekonomiset – esimerkkijutun kuvien täysimittainen avaaminen K&L:n käsitteiden avulla pidentäisi tekstiä ainakin puolella. Oma kiinnostukseni kohdistuu tässä lähinnä aukeamien etusijaistamien lukureittien sisältämän tulkintaohjeen hahmotteluun, kuvista otan esiin vain ilmeisimpiä informaatioarvon, erottuvuuden ja kehystämisen аспекteja. Sommittelusta siirryn verbaalisen tekstin kerronnan erittelyyn. Lopuksi palaan moniaineksisen tekstin kokonaisuuteen ja sen tarjoamiin tulkintapotentiaaleihin.

Aukeamien sommittelusta: Utta ja Tutta

Esa Keron ja Vesa Ojan matkakertomus Matkalle baarien maahan! on toukokuun 1991 Kuukausiliitteen ensimmäinen pitkä juttu. Lähdän liikkeelle ensimmäisen aukeaman komposition informaatioarvosta. K&L:n mukaan lehden aukeamalla kannattaa kiinnittää huomiota siihen, mikä aineksesta asemoidaan vasemmalle mikä oikealle sivulle. Heidän mukaansa erityisesti anglosaksisen kuvakulttuurin konventiot ohjaavat sommittelua siten, että oikeanpuoleinen sivu on tärkeän, uu-

**Kahvi virkistää, kahvi herättää!
Rousseau, kuin taidat selittää,
että luonaa, kuin kupin selittää,
kun kupin kahvia juo,
se väsyttää ja unen tuo!**

Vallure

ni. Mökkinummo pillasapa pöimii tuhansia
Borin luonaa pyyhkäilemme. Kivymme uunissa
kerkuseitsen Huidagarven ylöseläi urmeannal-
la. His-beadi:
Aari James luonasaan kirjalla ja Lari Kyösti
Mannion varta mä vaehelän / ja kuams on
luonakanta. / tölön yövällä yritte tuoksu / ja
saravi kakkalunata /
Miettilä.Laakko ja Raajärvi. Kun uunissa
viisose merräshimissä Pirkkaleen piiri ja Simp-
paleen kakkalunata. /
pillasakilla tempeskee? Tämä ne tekse sa-
raaksi sillosta romanttiin nälkästi.

Ja kahvehimnasta kolortta. Se on tyvöitä-
mätöntä hoiverillöntä mitä matkaimen voi
kokea. Se parantaa sinun aivoton perusteita
koko elämäsi. Se on aivoton perusteita.
mahdoton kaipuu Ranta ja rajat. Olla.

Tällä teillä kerrotaan tarinaa kumka matkaili-
ja oli tullut lopettamaan talpoleen jälkeen basarim
ja kysymä oisiko samallai vappuunoon.

Et, mitään on ja lukkari. / Usasta luonimpila-
ja.

Tuo tarina on vain yksi tarina Nunon ja rajan
teillä. Hoidossamion baari. etäi mailla kelhas.
Simpasat jäivät rannalle. Me kampaamme sik-
perästä. Rakeilijä. Sitä sormaa jota on Aleksis
Kiven runussa *Luultavaa perite*.

Rakka tuul. Pohjoista / käy ja metsä hui-
sec. / korven rannas raskossa / tuntuu raivaa
olla. Vasta Kiteellä helpottaa. Sotainvaldigen Ruu-
kalla. Sinä on sitä potkikin. Vunkkista, sano
alkuperäisvästös. Ihmisten kanssa saatava tiri-
peijainta. Olet 8:10. Aiemmiksi kalle on turval-
luisa.

Kotiteini lottosa väsymykseen rumpissa. Siis
ottaa hyvän asennon ja tarkastelee ihmisiä
Miten kirjallinen sentään on mukava olois.
Metsän puut ovat mukavia. mutta ilman tuolla
ihmisiä ei jaksaisi.

Tuoksu. /
kajuteran vauhdittaa
Se oli kauniisti sinottu. Hevoksi muuten.
että kun Lapissa pulutaan mukavista. puhutaan
sitä joka on takana. tehtävi. Et siitä mitään
oesta.

Tuohimajalla on upea Aseman baari, jonka
ikkunassa **Hassusen** seljeteren omakokos.
Wokkimonstari selvovi. Vuon keheli vo-
kon kehviin. ei joka pitessä eitä pysähty.
koko elämäsi. /
elämäsi seljessä pöimä suuria elänsä. Hän
saa kuulla, että rajat takana on vieläkin toimin-
nassa vanha nauhatelhas. Värsölin lirtuinen lu-
lon keskeillä herkkäkorvenen kulkija kskence
kudlemaan. Kunkei hermoisellari rakovaa aivot
koko elämäsi.
Suulitendia on suomen keletin rannellampia

Senova pöytä Enon eväissä sukkipöytäällä 35 matkaku.

Lama
Hassusen
pöytäällä.

den ja huomionarvoisen aineksen paikka. Näin katsojan tulisi sommittelun kantaman ohjeen mukaisesti tarkastella aukeaman oikeanpuoleisia kuvia erityisellä huolella.

Vasemmalla puolella sijaitsee puolestaan lukijalle entuudestaan tuttu aines, se on jutun lähtökohdan aluetta. Missä oikeanpuoleinen Uusi on usein jollakin tavoin ongelmallinen, huomiota ansaitseva ja kiinnostava, siinä vasemmalle sijoitettava Tuttu taas käsitetään jokapäiväisenä ja itsestäänselvänä. Näin Tuttu tarjoaa kehyyksen tai lähtökohdan, johon Uutta koskevat tulkinnat voidaan suhteuttaa.

K&L pitävät tätä jakoa ideologisena sikäli, että lukijan on nojaututtava siihen huolimatta siitä, miten hän jutun sisällön lopulta itse merkityksellistää.

1. aukeama

Tarkastelen ensimmäistä aukeamaa Tutun ja Uuden alueina: Tuttu: Sivun ylälaitaan on taitettu Runon ja rajan tien kartta, joka yhdessä otsikon ja ingressin kanssa kiinnittää oikeanpuoleisen sivun kuvan ja otsikon tulkinnallisesti vastamalla niiden virittämiin kysymyksiin: Tämä juttu kertoo matkasta itäiseen Suomeen, baarien maahan.

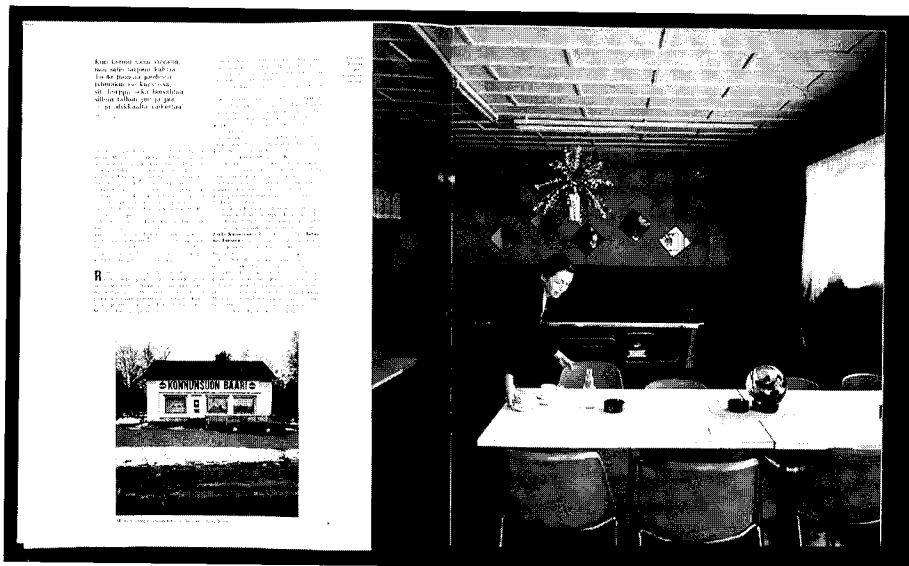
Uusi: Oikeata aukeaman puoliskoa hallitsee kuva Rositan baarista ja sen kolmesta asiakkaasta. Kuva on aukeaman huomiota herättävin elementti paitsi kokonsa myös sijoituksensa ja sisältönsä puolesta. Kuvan vasenta puolta hallitsee pöytään istuutuva (tai siitä nouseva) mies. Kuvan interaktiivisia elementtejä ovat mies ja tuoppi: huomio kiinnittyy täyttä tuoppiaan keskittyneesti pöytään asetettavan miehen katseen ja tuopin väliseen jännitteeseen. Toinen yhteys on syntynyt vastakkain istuvan pariskunnan välille: he näyttävät yhdessä hymyilevän jollekin. Kuvassa hetken tunnelma ja liike on taltioitu. Kuvateksti korostaa tilanteen tuntua: Tahvo, Pave ja Riitta Rositan hilpeissä tunnelmissa.

Kuvan kohteet eivät näytä olevan tietoisia kuvan ottamisesta, he eivät katso suoraan kameraan ja ovat näin heitä häpeilemättä tarkkailevan katseen 'uhreja'. Silti kuvakulma ja perspektiivi asemoivat katsojan lähelle Tahvoa, Pavea ja Riittaa.

Aukeaman valokuva onkin kiintoisa. Toisaalta se antaa vaikutelman 'salaa' otetusta kuvasta, jossa kohteet ovat viattomina tirkistelyn uhreina. Toisaalta kuvakulma asemoi katsojan lähelle toimintaa, saman pöydän ääreen, tyhjän tuopin taakse. Kuvan ja ingressin sisältöjen välillä voi myös nähdä ristiriidan – onko teks-

tin varoitus olla jättämästä sydäntään baareihin sittenkään tarkoitettu vakavasti otettavaksi?

Kokonaisuudessaan aukeaman voi nähdä noudattavan Uusi-Tuttu -logiikkaa. Todennäköinen lukureitti voisi edetä suuren ja kiinnostavan oikeanpuoleisen kuvan kautta vasemmalle puolelle. Vasemman sivun valkoinen, tyhjä tila korostaa karttaa, otsikkoa ja ingressiä. Oikean sivun kuva (Uusi) ja vasemman sivun kartta, otsikko ja ingressi (Tuttu) virittävät pohtimaan jutun luonnetta.

2. Aukeama

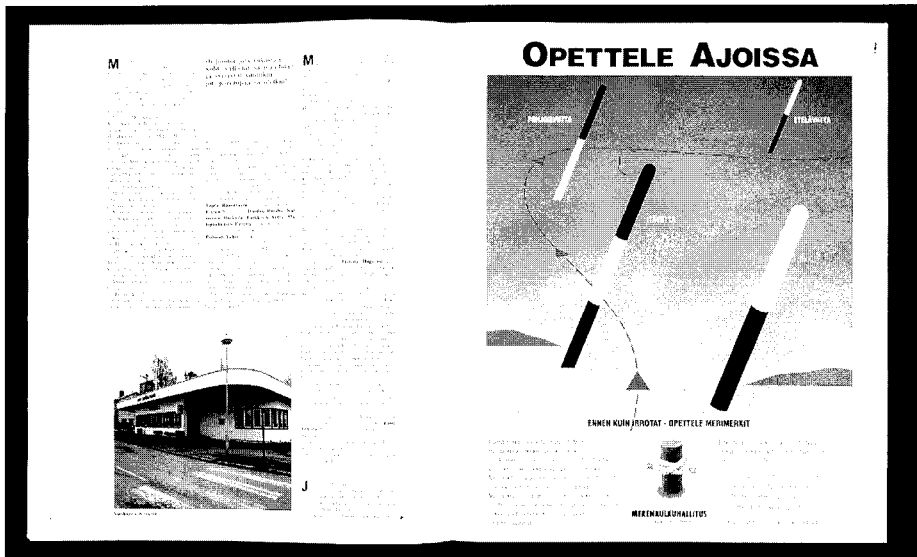
Tuttu: Aukeaman vasemmalla puolella on runomuotoinen kahvin ylistys sitaattina Mercure galant -lehestä. Sen tehtävänä lienee pitää yllä kahvi=olut -mielikuvapeliä, jolla myös kertomus tekstin tasolla leikittelee. Sivun vasemmassa alakulmassa Konnunsuon baari on kuvattu suoraan edestä, symmetrisesti. Kuvakulma ja symmetrisyys liittävät otoksen tieteellistä objektiivisuutta tavoittelevaan, keräilevään tai luokittelevaan kuvausperinteeseen.

Uusi: Sisäkuva tyhjistä Konnunsuon baarin salista. Kuvan ainoa ihminen ja toimija on Helena, joka siivoaa pöytää asiakkaiden jäljiltä. Kuva korostaa tyhjää tilaa, värejä, ravintolan koristusta ja esineistöä. Takaseinän peilit, katosta riippuva kukkakoriste, pöydän tuhkakupit ja lasipallo nousevat katseen kohteiksi. Tunnelma on pysähtynyt ja autio.

Kuvateksti käyttää jälleen dramaattista preesensia tavoitellen yhteyttä hetkeen, johon kuva tarjoaa näkymän: Helena korjaa pois Konnunsuolla.

Aukeama esittää suomalaisen kyläbaarin sisustuksen Uutena, tarkkaa tutkiskelua ansaitsevana ympäristönä. Punaisiin muovituoleihin, ikilevypintoihin ja koristeisiin latautuu näin ehkä aitouden tai kansanperinteen merkitystä. Tuttuna elementtinä vasemman sivun alalaidan ulkokuva on tahallisen symmetrinen, josta baari ikään kuin "katsoo takaisin" lukijaan. Sen voi ajatella myös kehystävän oikeanpuoleisesta kuvasta syntyvää merkitystä: katsokaa, kuinka kiintoisa Konnunsuon baari onkaan sisäpuolelta nähtynä.

Jos tarkastellaan sommittelua lineaarisesti, toinen aukeama rakentaa merkityksiä ensimmäisen jatkoksi. Se tarjoaa baarien sisätilojen ainutlaatuisuutta ja sisustuksen kitschiä uutena ja kiinnostavana eikä keskity esimerkiksi ihmisiin baarin sisällä.

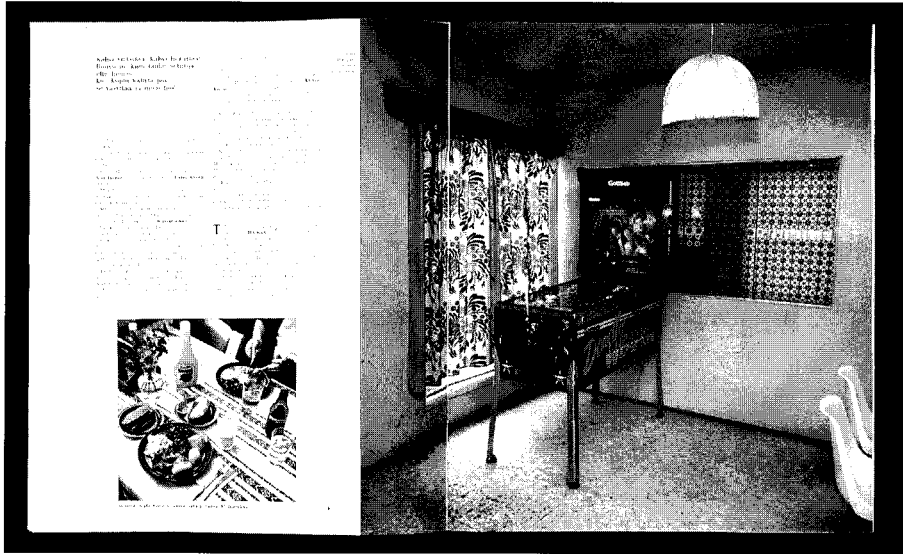

3. aukeama

Tuttu: Vasemman sivun yläosassa on "Tuntemattoman kreikkalaisen" kahvia ylistävä sitaatti, vasemmalla alhaalla Kiteen sotainvalidien ruokala kuvattuna oikealta vasemmalle. Kuva on pysähtynyt, siinä ei ole liikettä. Kuvakulma korostaa katon räystäään funkiskaarta. Myös kuvateksti ohjaa huomiota rakennuksen muotokieleen: Vunkkista Kiteellä.

Uusi: Oikealla sivulla on mainos, jossa Merenkulkuhallitus opastaa veneilijää ohittamaan viitat oikein otsikolla Opettele ajoissa. Se erottuu selkeästi edellisten aukeamien (journalistisesta) aineksesta. Päähuomio ilmoituksen sommittelussa kohdistuu värillisiin viittoihin, joiden oikea ohituspuoli on merkitty nuolilla ja katkoviivoilla.

Vasen sivu jatkaa baarien ulkokuvalla ja sivun ylälaidan sitaatilla Tutun esittelemistä. Oikealle sivulle Uudeksi sijoitettu mainos kertoo, että ilmoitus ansaitsee etusijan journalistiseen rytmiin nähden. Ilmoitus oikealla Uutena muistuttaa samalla selkeästi Kuukausiliitteen muotoa säätelevistä voimista – tässä lehden taloudellinen funktio puuttuu journalistiseen rytmiin. Vasen sivu pitää yllä aikaisempien aukeamien teemoja: tältä näyttävät baarit. Kuvateksti Vunkkista Kiteeltä liittyy korkeakulttuurin (funkis) jutun kerronnan rahvaanomaisuutta tavoittelevaan matalaan katseeseen. Vaikka ilmoitus poikkeakin selkeästi aukeaman journalistisesta aineksesta, sen sisältö liittyy kiinteästi matkustusteemaan.

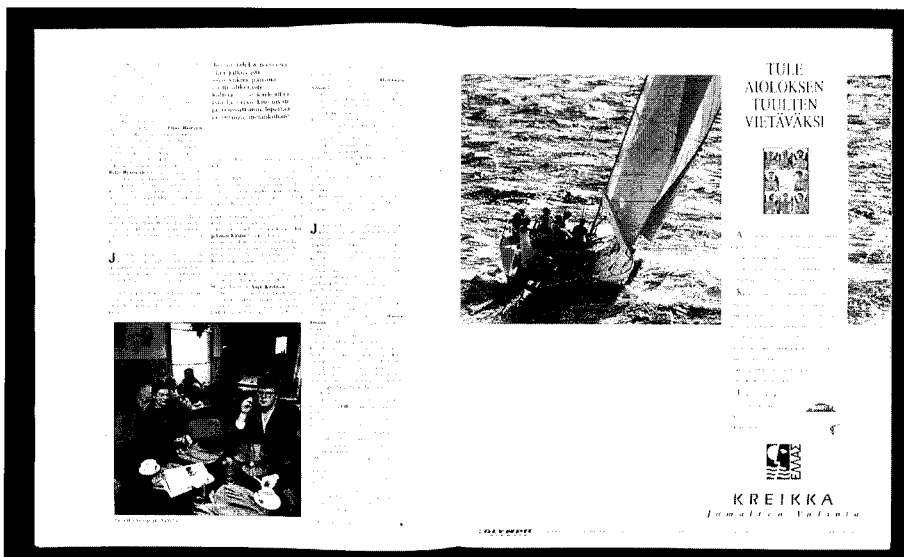

4. aukeama

Tuttu: Voltairen kahvia ylistävä sitaatti yläkulmassa, alakulmassa kuva Enon seisovan pöydän ruoka-annoksista ja aterimista. Kuva on rajattu tiukasti pöydän antimien esittelyyn; tällaiselta näyttää baarien reilu ruoka. Kuva teksti kertoo Enon evään seisovan pöydän hinnan.

Uusi: Aukeaman painopiste taas oikealla, jolla on yli taitteen leviävä kuva Hangasbaarin flipperistä. Jälleen kuva, jossa pääosa on esineillä, materiaaleilla, väreillä ja tyhjällä tilalla. Kuvateksti tarttuu hetken tunnelmaan: Lama Hangasbaarin peliluolassa.

Aukeama jatkaa interiöörien esittämistä erityisen merkittävänä. Vasemman sivun tekstisitaatti ja kuva ruoka-annoksista vahvistavat aikaisempien aukeamien yhteisesti luomia merkityksiä – tällaisia ovat autenttiset baarit.

5. aukeama

Tuttu: Sivun keskellä, yläosassa sitaatti Paul Guibertilta vuodelta 1711, vasem-

massa alaosassa (kuva 7) etualalla pöydällinen miehiä Pankakosken baarista, joista yksi näyttää katsovan suoraan kameraan. Etualalla kahvikuppeja, olut- tuoppeja, taustalla toinen pöytäseurue ja jukeboksi. Päivänvalo loistaa ikkunois- ta.

Kuvateksti: Pankakosken pojat kaffella.

Uusi: Purjevene merellä Kreikan valtion matkailutoimiston mainoksessa. Mai- noksen sommittelu rakentuu kuvan ja niukan tekstipinnan yhteisvaikutukselle – sininen, valkoinen, pyhä, historia, antiikki, Välimeri. Teksti muistuttaa euroop- palaisesta pitkästä kulttuuritraditiosta ja meidän kuulumisestamme siihen. Sivun yläosaan sijoitettu kuva korostaa Välimerta Ideaalina, jonakin tavoiteltavana. Ot- sikko: Tule Aioloksen tuulten vietäväksi jatkaa matkustusteemaa omalta kannal- taan.

Viimeinen aukeama ei enää tarjoa uusia piirteitä itse jutun aiheesta. Vasen sivu kertoo jutun keskeisen sisällön – baarit ja viittaukset kahviin/olueen. Kuvaa Pankakosken pojista kaffella voi pitää viittauksena koko jutun alkuun, sillä tässä samoin kuin ensimmäiselläkin aukeamalla baarien asiakkaat pääsevät esiin. Tällä kertaa he ovat kuitenkin esillä omilla ehdoillaan, näyttäähän yksi miehistä katso- van rauhallisena kohti kuvaajaa ja kameraa.

Mainos tarjoaa jyrkän kontrastin täydelle ja tekstipainotteiselle vasemmalle si- vulle. Sen oikealle ylös sijoitetun kuvan ilme on valoisa ja kevyt vastakohtana Pan- kakosken baarin vasempaan alakulmaan sijoitetulle ummehtuneelle baarimiljööl- le. Tässä mainoksen voi ajatella jopa horjuttavan jutun kuva-aineuksen sisältöä tar- joamalla raikkaudessaan houkuttelevamman kontrastin journalististen kuvien tunkkaisuudelle. Ilmoitus toimii myös eräänlaisena rajatilana tai siirtymänä seu- raavan jutun suuntaan.

Kerrostuvat merkitykset

Kress ja van Leeuwen (mt. 192) lähtevät siitä, että aukeamien keskeisimmät mer- kitykset voidaan tiivistää muutamaan lauseeseen ja näin jäljittää ”todennäköisin- tä” tai etusijalle asettuvaa lukutapaa. Myös aukeamien väliset suhteet ja niiden aukeama aukeamalta kerrostuvat merkitykset voidaan tulkita esiin. Esimerkkiju- tun ensimmäisen aukeaman etusijaistetun lukutavan voi tiivistää esimerkiksi seu- raavasti: Runon ja rajan Suomi on täynnä baareja. Seuraava aukeama tarjoaa edelliseen nähden Uudeksi Konnunsuon baarin esineineen ja helenoineen. Kuva korostaa suomalaisen baarimiljöön ainutkertaisuutta, sen kalustusta, värejä ja yk- sityiskohtia.

Kolmas aukeama rikkoo edellisten yhdessä luomia odotuksia, sillä se asemoi Uudeksi merenkulkuhallituksen ilmoituksen, jossa muistutetaan vesillä liikkuvia viitoista ja niiden tuntemisen välttämättömyydestä. On vaikeata päättää, millä ta- voin ilmoitus pitäisi lukea osaksi aukeamaa ja sen tarjoamia merkityksiä. Ilmoitus ei näytä sekoittuvan jutun kuvitukseen mutta silti se liittyy koko numeron kan- nalta olennaiseen teemaan ja on tarjolla aukeaman tärkeimmällä paikalla.

Neljäs aukeama keskittyy baarien yksityiskohtiin, orpoon flipperiin, pöydän antimisiin ja ruskean eri sävyjen estetiikkaan. Tyhjä tila flipperin oikealla puolella saa kuvan suorastaan kumisemaan autiutta ja ja jämähtäneisyyttä, jota kuvatek- sti vielä tukee: Lama Hangasbaarin peliluolassa.

Viides aukeama asemoi Tutuksi Pankakosken baarin asiakkaat. Vasemman si- vun voi tulkita myös kertaukseksi tai viittaukseksi jutun alkuun. Aukeaman Uu- deksi ja houkuttelevaksi asettuu Kreikan matkatoimiston mainos, joka ottaa mo- nella tasolla etäisyyttä vasemman sivun ja jutun aiempien aukeamien alleviiva- maan suomalaiseen baarimelankoliaan.

Ensimmäinen aukeama uudelleen sommiteltuna.

K&L:n metodin hedelmällisyyttä voi itsekin koetella vaikkapa tekemällä yksinkertaisen kommutaatiotestin, eli kääntämällä ensimmäisen aukeaman ainekset toisin päin. Muuttuuko mikään?

Matkalle baarien maahan – jutun sommittelua voi siis hyvin tarkastella Tutun ja Uuden välisenä dynamiikkana. Mutta entäpä sommittelun ja tekstin yhteispeli? Janne Seppänen (1996) huomauttaa artikkelissaan osuvasti, että jutun teksti ja kuvat tuntuvat puhuvan eri kieltä.

Missä kuvat ovat autenttisuudessaan eleettömiä, siinä teksti leikittelee merkityksillä. Kuvien värimaailma herättää assosiaatioita ja muistoja savuisista keskari-kuppiloista, jossa jukeboksi jauhaa Raikku Frimania ja flipperi ulvoo taistojen tiellä. Kuvissa on siis vahva metonyminen sisältö: tämä on sitä oikeaa Suomea.

Onko erikielisyys tahallista, pohtii Seppänen. Lopullista vastausta on tekstien perusteella mahdotonta löytää. Uskoisin kuitenkin, että juuri kuvien autenttisuus ja eleettömyys pitää jutun journalismille ominaisten esitystapojen piirissä. Kuviin on siten koodattu kulttuurinen ”takuu” siitä, että tätä juttua sopii lukea ainakin jonkinsorttisena dokumenttina.

Kokevaa ja lähelle pyrkivää kerrontaa

Seuraavaksi siirryn jutun sommittelun tarkastelusta verbaalisen tekstin pariin. Sen käsittelyssä voidaan hyödyntää narratologiaalähtöistä uutistutkimusta, jonka yksi keskeisiä löydöksiä on, että uutistekstin kertoja pyrkii häivyttämään oman välittävän roolinsa kerronnasta ja antaa asioiden kertoa ’itse itsestään’. Esimerkiksi Riddell (1990) katsoo, että professionaalisten ideaalien mukainen uutiskertoja on ’näkyvätön ja asioihin puuttumaton’. Uutisessa tosiasioiden on määrä esittää itse itsensä eikä kertojalla ole oikeutta tuoda esiin asioista omaa mielipidettään (siis puuttua asioihin).

Lähden liikkeelle mutkan kautta. Eritellessäni Suomen Kuvalehden kerrontaa Kouri-kaupoista (Sirkkunen 1994) totesin, että tuon tekstin kertoja poikkesi uutisten vastaavasta erityisesti tietävyytensä suhteen. Kouri-jutun kertoja asettui tapahtumien yläpuolelle, liikkui suvereenisen vaivattomasti kertomuksensa ajassa ja tilassa, tuntui tietävän kaiken tarpeellisen. Lisäksi koko teksti oli kertovan dis-

kurszin hallitsemää, lähteet eivät päässeet suorina sitaatteina esille lainkaan.

Missä uutiset harvoin täyttävät sulkeumaan päättyvän kertomuksen edellytykset (vrt. Veikko Pietilä 1995, 55), siinä Harri Saukkomaan ja Suomen Kuvalehden rakentamaa Kouri-juttua voi pitää kertomuksena, joka uutisjournalismista poiketen rakentaa uskottavuuttaan todisteisiin pohjautuvalle, vähitellen paljastuvalle tarinalle pankkien omanvoitonpyynnistä ja Pentti Kourin roolista tuossa pelissä. Tällainen tutkivan journalismin kertoja on siis normaalien uutisten kertojaa tietävämpi, se näkee, kuulee ja syntetisoi eri diskurssit yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Narratologisen tekstintutkimuksen pohjalta voi myös pohtia, millaista yleisöä tällainen kertomus olettaa lukijakseen. Tutkivan journalismin tapauksessa yleisö haluaa tietää juurta jaksain, miten kaikki oikeastaan tapahtui, vailla uutisten yhtäältä-toisaalta ja nähtäväksi jää -jargonia.

Tarkasteltaessa Matkalle baarien maahan -tekstin kertojaa huomataan, että se on peliin puuttuva (kertojahan esittää arvioita monista asioista). Mutta tämä kertonta poikkeaa edellä käsitellyistä myös näkyvyyden ja tunnistautuvuuden suhteen. Kertoja on sekä näkyvä että tunnistautuva ja lisäksi puhuttelee lukijoita suoraan:

...me teimme testimatkamme huhtikuussa, että Teillä Hyvät Lukijat olisi sievä reittipaketti valmiina hyvissä ajoin ennen lomien alkua.

Kertoja ei siis häikäile tuoda esiin omaa osuuttaan, pikemminkin päinvastoin. Ehkä kaikkein keskeisin normaalijournalismia sääntelevä konventio – faktan ja fiktion erottaminen – rikotaan sujuvasti jo jutun alussa:

...osa jutusta on pakostakin jouduttu stimuloimaan ja kuvittelemaan kesän puitteita vastaavaksi. Vai luuletteko, että Runon ja rajan tielle lähtisi kesäpäivän yksikään autoilija, jos kertoisin niin kuin kaikki todella tapahtui.

Esimerkkijutun kerronnassa hyödynnetäänkin häpeilemättä fiktion keinoja. Tällä tavoin kertoja siis luo uutisjournalismista poikkeavia tulkinta-asemia. Se ei erottele tulkintoja ja tosiasioita vaan pikemminkin varoittelee suhtautumasta tekstiin täytenä totena. Kun uutisjournalismissa esitetyt faktat usein autenttisoiivat uutisen tapahtumasta esittämää tulkintaa, esimerkkijuttumme faktat esitetään usein ironisessa, vertauskuvallisessa tai tekstiä rytmittävässä merkityksessä. Konventioilla leikitään myös nimien yhteydessä, tekemällä niissä ”virheitä”: Runon ja rajan tie, Runon ja rahan tie, Runon ja ravan tie. Teksti vihjailee myös kahvinjuonin olevan jotakin aivan muuta:

Loppusiivu pois kahvilasin pohjasta ja matkaan.

Eroja uutisjournalismiin löytyy siis sekä jutun ”raaka-aineista” että siitä, miten noita aineksia käytetään. Faktojen sijasta kokemukset ja tuntemukset nousevat keskeisiksi. Kirjallisilla sitaateilla rakennetaan intertekstuaalisia yhteyksiä suomalaiseen ja eurooppalaiseen kulttuuriperinteeseen, yhtäältä Leinon kaltaisiin Runon ja rajan tien kulkijoihin ja toisaalta eurooppalaisiin kahvinjuojiin. Näin sitaateillakin on uutisjournalismista poikkeava, assosiaatioita luova tehtävä.

Suoria sitaatteja on kuitenkin niukasti, varsinkin muita kuin jutun kirjoittajan ja valokuvaajan omia lausahduksia. Omat suorat sitaatit toimivat koomisuutta tavoittelevina, eivät erityisesti tekstiä autenttisoina. Ainoa sitaateilla erotettu suora ”alkuperäisväestön” lainaus on kahden sanan mittainen:

”Töitä riittää”, sanoo Aune kuusitoistatuntisista työpäivistään.

Baarien asiakkaita ei päästetä ääneen lainkaan, he jäävät kuvausten ja kuvien kohteiksi, kertojan hyödyntämäksi ainekseksi. Tekstissä on paikoitellen vahva sisäisen monologin tai tajunnanvirran tuntu. Kerronta liukuu joskus ’sisäisen puheen’ kaltaisiin assosiaatioihin:

“Värtsilän lintujen laulun keskeltä herkkäkorvainen kulkija kykenee kuulemaan kuinka heimoveljet takovat aivan kivenheiton päässä neuvostoliittolaisia nauvoja. Naulatehdas on suomen kielen runollisimpia sanoja. Karjalaisten tekemä nauja. Siekö sen teit? Mie! Mie!”

Te, Arvoisat Lukijat

Hyödyntäessään näkyvää ja tunnistautuvaa kertojaa esimerkkiteksti luopuu samalla siitä kaikkitietävyydestä, joka luonnehtii uutis- ja tutkivaa journalismia. Kaikkitietävän ja kanta-aottamattoman kerronnan sijasta kertoja operoi avoimesti tunnistautuvalla ja havaittavalla äänellä.

Jotkut kirjallisuudentutkijat pitävät minä- ja tajunnanvirtakerrontaa melko yksipuolisena esitysstrategiana, joka tuottaa helposti egoistisen vaikutelman, tuohan kertoja jatkuvasti esiin omaa persoonaansa ja omia havaintojaan (esim. Heino 1975, 232). Niin tai näin, suoraa puhuttelua voidaan pitää ohjeena tai merkkinä lukijalle: Tätä tekstiä tulee tulkita toisin kuin uutisia tai muita, “vakavampia” journalistisia muotoja.

Esimerkkijutun kerronta tuntuu pyrkivän välittömään ja läheiseen suhteeseen lukijan kanssa. Tarkasten seuraavaksi kahta kerronnan tunne-elämyksiä tuottavaa strategiaa – nimeämistä ja ironian käyttöä.

Jyrki Kalliokoski on kirjoittanut (1996) uutisen kielellisistä valinnoista muun muassa tunteiden ja ideologioitten ilmentäjänä. Labovia ja Waletskeyä lainaten Kalliokoski muistuttaa kertomuksen kahdesta funktiosta, referentiaalisesta ja evaluoivasta.

Kalliokosken mukaan evaluointi ilmenee muun muassa siinä, miten uutistaapahtumaan tavalla tai toisella osallisina olleista ihmisistä puhutaan. Tekstin taustalla vaikuttavia ideologioita tai myyttisiä kerrostumia voidaan siis lähestyä esimerkiksi tarkastelemalla sitä, mitä prosessiin osallistujien nimeäminen kertoo tekstin kantamasta näkökulmasta. Tekstin toimijat jakautuvat helposti ‘meiksi matkailijoiksi’ ja ‘heiksi’.

Me – Matkailijat:

sinä; matkamies; monet suomalaiset; hätäiset kaasujalat; Te Hyvät Lukijat; autoilija; kuvanveistäjä Erkki Kannosto; kuvanveistäjä Johannes Takanen; valokuvaaja; lomamatkailija, matkamies; matkailija; turisti, tangolaulaja, matkailija, perheellinen matkailija, Tapsa Rautavaara, laskentakonsultti Liksen Vantaalta, kuljettaja; matkaaja; hän; herkkäkorvainen kulkija; piintynyt kahvijuoja, me.

He:

Harilan Riitta; Kalviaisen Miukka; Parkkoon Ari; Mäkipaakkasen Pave; Peltolan Tahvo; iloiset karjalaiset; Helena Hagert; parisataa vankia; ihmispolot; mökinmummo pellavapää; Parikkalan piit; Kirvesniemen perhe; isäntä; baarinpitäjä; sotainvalidit; ihmiset; vaimot; karjalainen; ihminen; heimoveljet; karjalaiset; ihminen; Eljas Remelin; ihminen; Reijo Rynänen; nuori neito, Paulig-tyttö; Kilpeläisen Kirsti; Anja Kiiskinen; Heikkisen Aune; emäntä; vanhempi keskioluenmyyjä Olli; nuoriso; kaksi tyyppiä; pikkupoika; alkuperäisväestö; väkeä; paikallinen alkoholitarkkailija.

Esimerkkijutussa kerronnan voi nähdä nimeämällä rakentavan empaattista suhdetta Runon ja rajan tien asukkaisiin. Heistä kaikista puhutaan tuttavallisesti ja välittömästi, kuin vanhoista ystävistä ja kylänmiehistä ikään.

Tekstin ironia ei ainakaan omassa luennassani liity niinkään “alkuperäisväestöön” kuin kaupalliseen turismiin ja sen markkinointiin, “meidän lomailijoitte”

hätäisyyteen, hosuviin "vantaalaisiin laskentakonsultteihin". Ironian katsotaan usein (Ettema & Glasser 1994) lähentävän kertojan diskurssia ja yleisöä toisiinsa ja luovan etäisyyttä kerronnan kohteeseen. Näin ironian kohteeksi asetuisi meidän lukijoitten hyvin tuntema "kiireinen" ja "keinotekoinen" kaupunkilaiselämä ja ideaaliksi välitön, seurallinen muu Suomi. Näin tekstiä voisi lukea myös kaupunkilaisena itseironiana – tällaisiahan me olemme.

Millainen kertoja, sellainen lukija

Esimerkkijutun kertoja on voimakkaasti kokeva ja eläytyvä matkamies, joka tarinoi elävästi ja odottamattomia yhteyksiä luoden. Kerronta leikittelee eri diskursseilla ja niitä ohjaavilla konventioilla: Välillä ylevä puhe leikataan "maan tasalle" muutamalla karkealla puhekielen ilmaisulla:

Useimmat ovat heti pihalla ja autonkokka päin persettä.

Matkalle baarien maahan ei juurikaan teoretisoi tai etsi selityksiä ilmiöille, se käsittelee aihettaan kertojan kokemusten kautta. Kun tutkivan journalismin kertoja haluaa pysyä uskottavana ja kaikkitietävänä, tämän jutun kerronta lähestyy fiktion kerrontaa, jolta odotetaan erityisesti elämyksiä ja yllätyksiä. Voikin kysyä, onko Matkalla baarien maahan – jutun verbaalissa tekstissä enää kyse todellisuuden dokumentaarisesta kuvaamisesta vai fiktiosta – "Esa Keron" "kokemuksista" "todellisuudesta".

Kertojalle on mahdollista hahmottaa sitä vastaava yleisö. Esimerkkijutun yleisö etsii elämyksiä pikemminkin kuin faktoja, tunnistaa ironian ja nautiskelee vauhdikkaasta ja monitasoisesta tekstistä, haluaa mukaan tekstin tilaan ja aikaan. Kertojan edellyttämä yleisö on kaupunkilaista, autolla lomiensa aikana liikkuvaa, baareista ja niiden "aitoudesta" tai ehkä jutun tarjoamasta verbaaliakrobatiasta kiinnostunutta.

Matkalla mielen maisemissa

Rakenteeltaan juttu on kronologinen matkakuvaus, josta hahmottuu ehkä hie-
man draaman kaartakin: jännite syntyy auki olevan kahvilan etsiskelystä, joka su-
laa lopun rauhaan ja idylliin: saunaan ja Obotta-baariin.

Tekstiä voi sanoa hyvällä syyllä moniteemaiseksi. Ensinnäkin sitä voi lukea matkailujuttuna, sisältäähän se vihjeitä ja tietoja kiinnostavista pysähdyspaikoista huoltoasemiin kyllästyneille. Mutta mukaan kietoutuvat muunkinlaiset teemat. Jatkuva kahvi/kalja-kielipeli korostaa myös kaksijakoista suhtautumista juomiseen – se kuuluu asiaan mutta siitä varotaan puhumasta suoraan. Yksi jutun tärkeim-
mistä teemoista on siis autoilu ja kahvittelu/kaljoittelu itäsuomalaisissa kuppilois-
sa. Tässä mielessä jutun teemoilla ja kerronnalla on yhtymäkohtia kirjallisuuteen – erityisesti miesten harrastamaan "matkailuun" Jack Kerouacin ja Hunter S. Thompsonin hengessä. Silti kyseessä on myös kuvaus maaseudusta ja suomalai-
suudesta, jossa tehdään "ikään kuin paluuta historiamme siittiöasteelle".

Teksti ei pyri kuvaamaan Runon ja rajan tien paikkakuntia kovinkaan huolelli-
sesti, se käsittelee aihettaan kertojan kokemusten kautta. Kuten jo edellä totesin,
siinä on vahva sisäisen monologin tai tajunnanvirran tuntu. Tekstin voikin sanoa
kuvaavan ennen muuta matkaajan mielen maisemaa. Tämäkin liittyy jutun New
Journalism -polven kirjoittajiin ja heidän matkakuvauksiinsa (ks. esimerkiksi Juu-
sola 1988 tai Wolfe 1973).

Esimerkkiteksti sisältää edelleen viljalti intertekstuaalisia viittauksia ja kielipe-
liä, mikä on omiaan horjuttamaan tekstin uskottavuutta. Juttu on mahdollista tul-

kita myös parodiaksi antropologeja leikkivien journalistien kustannuksella. Täytyy kuitenkin pitää mielessä se, että tällainen ironisoiva tulkinta vaatii lukijalta huomattavaa kykyä vastustaa journalismin yleistä realistista perusvirettä.

Mihin tätä kerrontaa tarvitaan?

Olen toistaiseksi häärinyt ankarasti vain esimerkkijutun ympärillä. Mutta mitä voitaisiin sanoa siitä yleisemmästä näkökulmasta, niistä arvoista, normeista ja konventioista, jotka ovat ohjanneet tämän jutun rakentumista?

Selvää on ainakin se, että Kuukausiliitteen tekemistä journalistisena tuotteena ohjaavat uutistyöstä poikkeavat normit. Ihmisläheisyys, yksityiskohtien runsaus, värikkyyttä, kerronnan näkyvyys ja yllätyksellisyys poikkeavat uutisten persoonattomasta, faktoilla ladatusta maailmasta, samalla sitä täydentäen.

Matkalle baarien maahan! ei kuvaa tai selitä todellisuutta rakentamalla mahdollisimman luotettavaa, "tieteellisen" faktuaalista esitystä, kuten uutiset usein tekevät (vrt. esim. Ekecrantz-Olsson 1994). Se kuvaa todellisuuden sijasta kokemuksia ja on pikemminkin hermeneuttista, ja pyrkii ainakin näennäisesti ymmärtämään ihmisiä ja maaseutua.

Miksi tällaista kerrontaa tarvitaan journalististen esitystapojen joukossa? Ekecrantz (1996) huomauttaa, että feature- tai reportaasijuttuja voidaan ajatella avoimena tai sisäänrakennettuna uutisjournalismin kritiikkinä siinä mielessä, että ne tuovat esille uutisjournalismin riippuvuuden valtaeliitin lähteistä, sen stereotyyppisen yleisökäsityksen ja sen harrastaman henkilökultin. Featuret ja reportaa- sit olisivat siis jonkinmoinen vastamyrry uutismaailman elitismille ja "sinun on kansalaisena oltava kiinnostunut" -diskurssille.

Esimerkkijuttumme houkuttelee myös pohtimaan sitä, minkälaisia muutoksia matkakertomus on matkan varrella kokenut. Matkakertomus kuului jo oraaliseen kulttuuriin ja Gemeinschaftiin, matkakertomukset ovat olleet myös suosittua kirjallisuutta jo Kolumbuskan ajoista lähtien (Salmi 1996, 67). Matkakertomukset ja myöhemmin kuvareportaasit ovat puolestaan kuuluneet modernin journalismin kirjaan jo 1800-luvulta lähtien. Eryistä merkitystä reportaasilla on ollut aikakausina, jolloin on haluttu ottaa kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin tai vaikuttaa lukijoiden asenteisiin. Suomalaisessa journalismissa reportaasien merkitys on viimeisinä vuosikymmeninä monien tutkijoiden mielestä ollut väheneään päin.

Esimerkkijuttumme perusteella näyttäisi, että matkakertomus on ainakin tässä tapauksessa saanut uuden funktion. Kun tutustuimme reportaasin avulla aikaisemmin vieraisiin, kenties eksoottisiin paikkoihin ja ihmisiin, sitä käytetään nyt myös tekemään tutusta vierasta¹, sen avulla matkaillaan "tuntemattomaan" suomalaisen arkeen, perehtymään "alkuperäisväestön" eksoottiseen elämään. Eryisesti valokuvat pyrkivät esittämään jotakin "autenttista" ihmisistä, miljöistä ja aikakaudesta. Verbaalinen teksti puolestaan käy omaa peliään lukijan kanssa. Tässä mielessä vanhat konstit ovat uusiokäytössä.

Etäisyyden politiikkaa

Ideologia- tai myyttikritiikin näkökulmasta (vrt. Fiske 1992, 215) on syytä lopulta pohtia tekstien tuottamaa etäisyyttä. Näyttäisi siltä, että missä kovien uutisten maailma pitää ihmiset liian kaukana maailmasta ja sen tapahtumista (vrt. Kune- lius 1993), niin reportaasi elämyksineen esittää kaiken liiankin itsestäänselvänä ja läheisenä. Ainakin minun on helppoa katsoa kaupunkilaisen silmin "niihin" – hupaisaan ja kodikkaaseen "alkuperäisväestöön", mopoilevien mummojen ja lystikkäiden keppanavaarien maahan.

On todennäköistä, että kertojan näkyvyys ja tunnistautuuvuus herättää lukijoissa monenlaisia reaktioita myötäsukaisesta ja hyväksyvistä "kuka tämä kirjoittaja oikein luulee olevansa" -tyyppiseen paheksuntaan. Myös näkyvän kertojan luoma todellisuusvaikutelma ei ehkä vaikuta totaaliselta, ovathan tapahtumat esitetty selkeästi tunnistettavan kertojaäänen avulla.

Matkalle baarien maahan! kirjoitti myös pohtimaan sitä, millä tavalla esimerkiksi Suomen muuttamista on muissa diskursseissa – tv-sarjoissa, elokuvissa, populaarimusiikissa, kirjallisuudessa ja mainonnassa käsitelty. Käsillä näyttäisi näet olevan jälleen yksi myyttistä, nostalgista, "lämmintä" maaseutua rakentava teksti Metsoloiden tai Kivenpyörittäjän kylän tapaan. Tällainen nostalgia on tuntunut purevan – niin elokuvissa kuin mainonnassakin – erityisen hyvin ensimmäisen ja toisen polven kaupunkilaisiin.

Tässä mielessä – jutun postmodernista kielipelistä huolimatta – juttu tuntuu kiertyvän varsin puhtaasti myyttisten tai ideologisten (Fiske 1992, 219) vastinparien ympärille. Sisällön ideologiset piirteet voisi tiivistää seuraavanlaisiksi vasta-kohtapareiksi:

julkinen	: yksityinen
lähteminen	: jääminen
keinotekoinen	: alkuperäinen
muodollinen	: epämuodollinen
tosiasiat	: tarinat
liikkuminen	: paikallaan pysyminen
urbaani kulttuuri	: "autenttinen" kauneus ja ihmisyyys
lineaarinen aika	: syklinen aika
raittius	: humala
kahvi	: olut
Kulttuuri	: Luonto

En kuitenkaan halua sanoa, että kaupunkilaiset tämän jutun luettuaan alkaisivat pitää maaseutua suurena olutpuistona, jossa asuu pelkästään rentoa ja lystikästä "alkuperäisväestöä". Mutta kun journalismi hyvin keskeisesti rakentaa tällaisia kollektiivisia kehyksiä ja perspektiivejä maailmaan (vrt. Tuchman 1991), on meidän kuitenkin pakko määritellä oma kantamme – mikä se sitten lopulta lie-neekin – suhteessa niihin.

Viimeaikainen kulttuuritutkimus on korostanut kansakunnan ja kansallisuuden käsitteiden diskursiivista alkuperää. Alkuperäistä suomalaisuutta ei ole, sitä ei voi määritellä luonnon tai kansanluonteen perusteella – se on muuntuvainen, diskursiivisesti tuotettu. Journalismi on mukana tässä prosessissa luomassa muiden diskurssien ohella 'kuviteltua' kansallisuutta (vrt. Anderson, 1983). Esimerkijuttumme voidaan lopulta nähdä osana Päivälehdessä ja Helsingin Sanomien itselleen ottamassa kansallista tehtävää – olla mukana sen määrittelyssä, mitä ja miten suomalaiset itsestään ajattelevat.

Viitteet:

1 Tämän tärkeän huomion teki Riitta Hellman Turun yliopistosta eritellessään tätä juttua analyysikurssillani.

Kirjallisuus:

- Anderson, Benedict (1983) *Imagined communities*. London, Verso.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994) *Det Redigerade samhället. Omjournalistikens, beskrivningsmaktens och det informeradeförnuftens historia*. Stockholm, Carlssons.
- Ekecrantz, Jan (1996) *Media logic, Journalism and Global Modernity: Towards the Year 2000. A Project Description*. Department of Journalism, Media and Communication (JMK).
- Ettema, James & Glasser, Theodore (1994) *The Irony in – and of – Journalism*. *Journal of Communication* 44 (2) Spring, 5-28.
- Hall, Stuart (1980) *Encoding/Decoding*. Teoksessa: Stuart Hall & Dorothy Hobson & Andrew Lowe & Paul Willis (eds.): *Culture, Media, Language*. London, Hutchinson. Suomeksi: *Sisäänkoodaus/uloskoodaus*. Teoksessa Stuart Hall (1992) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere, 1992.
- Juusola, Markku (1988) *Osallistuva journalismi*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja A:62.
- Heino, Aarre (1975) *Kertoja. Asema ja esiintyminen*. *Acta Universitatis Tamperensis* A: 65.
- Kalliokoski, Jyrki (1996) *Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä*. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.) *Teksti ja ideologia*. Helsingin yliopisto.
- Kress, Günther & Leeuwen, Theo (1996) *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London and New York, Routledge.
- Kunelius, Risto (1993) *Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen*. *Tiedotustutkimus* 16 1993:(2).
- Pietilä, Veikko (1995) *Oh, Dear. Uutisetko kertomuksia*. Teoksessa *Kertomuksia uutisista. Uutisia kertomuksista*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja A:86.
- Ridell, Seija (1990) *Miten uutinen "puhuttelee"*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja A:63.
- Tuchman, Gaye (1991) *Qualitative Methods in the Study of News*. Teoksessa Jensen, K.B. & Jankowski, N.W. (eds.) *Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. New York/London, Routledge.
- Salmi, Hannu (1996) *Atoomipommilla kuuhun. Tekniikan mentaalihistoriaa*. Helsinki, Edita.
- Seppänen, Janne (1996) *Millainen kieli, sellainen kertomus?* *Tiedotustutkimus* 19 (1996):4
- Sirkkunen, Esa (1994) *Moraalin valtakunta*. *Tiedotustutkimus* 17 (1994):2.
- Wolfe, Tom (1973) *The New Journalism*. New York, Harper & Row.

XXIX POLITIIKAN TUTKIMUKSEN PÄIVÄT

Helsingissä 9.-10.1.1997

MUUTTUVA VALTIO - GLOBALISAATION HAASTEET

Politiikan tutkimuksen päivät järjestetään Säätytalolla (Snellmaninkatu 9-11) ja Valtiotieteellisen tiedekunnan tiloissa (Unioninkatu 37).

Ohjelmaluonnos

Torstai 9.1.

12.00-14.00 PLENUM I

Säätytalon luentsali
Politiikan tutkimuksen päivien avaus:
Valtiotiet. yhd. pj. Erkki Berndtson
Esitelmä: Päivien temasta luennoi
kansainvälinen vierailija

14.00-14.15 Kahvitauko

14.15-17.00 Työryhmätyöskentelyä

(muutokset mahdollisia, työryhmiä kiinnostuneita pyydetään ottamaan yhteyttä suoraan ryhmien puheenjohtajiin)

Seuraavat ryhmät kokoontuvat:

1. Poliittiset instituutiot

Matti Wiberg, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos,
PL 607, 33101 Tampere.
Puh. 03-215 7199, fax 03-215 6552, e-mail wiberg@sara.utu.fi.

2. Vertaileva politiikan tutkimus

Carsten Ancar, Åbo Akademi, Statsvetenskapliga institutionen,
Biskopsgatan 15, 20500 Åbo.
Tel. 02-265 4830, fax 02-2654 585.

3. Euroopan Unionin kova ydin

Esko Antola, Turun yliopisto, Valtio-opin laitos,
20014 Turun yliopisto.
Puh. 02-333 5387, fax 02-333 5090.

Minna Jokela, Turun yliopisto, Valtio-opin laitos,
20014 Turun yliopisto.

Puh. 02-333 5935, fax 02-333 5090, e-mail minjok@utu.fi.

4. Euroopan Unioni ja politiikka

Niilo Kauppi, Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos, PL 54,
00121 Helsingin yliopisto. Puh. 09-191 8905, fax 09-191 8832,
e-mail niilo.kauppi@helsinki.fi.

Juri Mykkänen, Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos,
PL 54, 00121 Helsingin yliopisto. Puh. 09-191 8824,
fax 09-191 8832, e-mail juri.mykkanen@helsinki.fi.

5. Kansallinen ja ylikansallinen identiteetti ja politiikka

Pasi Saukkonen, Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos,
PL 54, 00121 Helsingin yliopisto.
Puh. 09-191 8856, fax 09-191 8832,
e-mail pasi.saukkon@valt.helsinki.fi.

6. Venäjä ja Itä-Eurooppa: järjestelmän muutos ja politiikan teoria

Tapani Kaakkuri, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos, PL 35, 40351 Jyväskylän yliopisto.
Puh. 014-603 078, fax 014-603 101, e-mail kaakkuri@juu.fi.

7. Ääriliikkeet politiikassa

Mari Kalliala, SUPO, PL 164, 00521 Helsinki.
Puh. 09-134 47816, e-mail mari.kalliala@keh1.pp.fi.

8. Hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon

Petri Uusikylä, Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos,
PL 54, 00121 Helsingin yliopisto.
Puh. 09-191 8822, fax 09-191 8832, e-mail uusikyla@helsinki.fi.

9. Hallintopolitiikka

Markku Temmes, Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos,
PL 54, 00121 Helsingin yliopisto.
Puh. 09-191 8825, fax 09-191 8832,
e-mail markku.temmes@helsinki.fi.

Seppo Tithonen, Valtiovarainministeriö.
(Ilmoittautuneiset Markku Temmekseille.)

10. Poliitiikan kieli

Jisa Räsänen, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos, PL 35, 40351 Jyväskylän yliopisto. E-mail ipara@tukki.jyu.fi.

17.30-19.30 Paneelikeskustelu ja vastaanotto
Eduskunnassa

20.00- Illallinen ja illanvietto:
Taidehallin klubi, Nervanderinkatu 3

Perjantai 10.1.

10.00-13.00 Työryhmätyöskentelyä

13.00-14.00 Lounastauko

14.00-15.00 PLENUM II

Säätytalon luentsali
Valtiotieteellisen yhdistyksen
pro gradu -palkinnon jakotilaisuus
Päivien päätös

Päivien osallistumismaksu on 200 markkaa. Maksun voi maksaa etukäteen valtiotieteellisen yhdistyksen tilille PSP 80018-164247 tai ilmoittautuessa paikan päällä. Osallistumismaksua ei peritä jäsenmaksun maksaneilta yhdistyksen jäseniltä.

Osallistujille on varattu sopimushintaan majoitustilaa hotelli Arthurista, Vuorikatu 11 (n. 5 minuutin kävelymatka rautatieasemalta ja Valtiotieteellisestä tiedekunnasta). Yhden hengen huoneen hinta on 295 mk/vrk ja kahden hengen huoneen 380 mk/vrk. Varaukset tehdään suoraan hotelliin 1.1. mennessä.
Puh. 09-173 441, fax 09-626 880.

Lisätietoja:
Marita Muukkonen, Helsingin yliopisto, Valtio-opin laitos,
PL 54, 00121 Helsingin yliopisto.
Puh. 09-191 8859, 09-468 2149, fax 09-191 8832,
e-mail mmuukkonen@sato.helsinki.fi.

Puhutaanko politiikkaa vai ollaanko hiljaa?

Johdanto

Journalistiset tekstit ovat täynnä sellaisia ilmaisuja kuin "Suomen ei pidä myydä itseään liian halvalla" tai "... Viinaseen ilmoitus oli harmillinen *takaisku* muuten hyvin sujuneessa budjettipelissä". Lehtien sivuilla ja televisio-ohjelmissa poliitikot pelaavat pelejään, käyvät kauppaa keskenään ja touhuavat kulissien takana. Usein poliittisia tapahtumia jäsennetään johdonmukaisesti valitusta näkökulmasta, pelin, teatterin tai kaupankäynnin termein. Näitä ilmaisuja yhdistää toisiinsa se, että kaikissa on kyse metaforisesta tavasta jäsentää asioita. Ehkä selkeimmin metaforisuus tulee esiin poliittisissa pilapiirroksissa, joilla tuodaan tiivistetysti esiin vallitsevia käsityksiä.

Artikkelissa tarkastellaan journalismin vakiintuneiden metaforien synnyttämiä paradoksaalisia tilanteita ja pohditaan keinoja niiden ylittämiseksi. Vakiintuneet journalistiset tavat metaforisoida politiikkaa esimerkiksi pelinä, teatterina ja kaupankäyntinä asettavat kansalaiset paradoksaaliseen tilanteeseen: yhtäältä kansalaisilta odotetaan osallistumista yhteisten asioiden hoitoon, mutta toisaalta metaforisoinnit ehdottavat heille passiivista politiikan seuraajan asemaa. Havainnollistamme ai-
hetta Helsingin Sanomien EU-aiheisen pilapiirroksen.

Yksittäisinä tällaisilla metaforisilla ilmaisuilla tuskin olisi juuri muuta merkitystä kuin toiston välttäminen ja hauska tapa ilmaista asioita. Kyse olisi toimittajan luovuudesta jos metaforilla yksinomaan luotaisiin iskevä ja napakka otsikko tai kommentoitaisiin värikkäästi ajankohtaisia asioita. Mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi metaforat tekee se, että toimittajat käyttävät niitä usein itsensänselvästi, systemaattisesti ja vieläpä toistuvasti samankaltaisten aiheiden kä-

sittelyssä. Kyse ei aina olekaan toimittajan luovuuden ja näppäryyden osoituksesta vaan vakiintuneesta tavasta käsitellä asioita.

Tällaista metaforista tapaa jäsentää politiikka toimintana, johon kansalaiset voivat osallistua vain median välityksellä, pidetään niin itsestäänselvänä, ettei sitä kyseenalaisteta. Kuitenkin politiikan jäsentämisellä peliksi, kaupankäynniksi ja teatteriksi on seurauksensa. Kaikkien näiden metaforien lukutavaksi on näet vakiintunut kansalaisen ulkopuolisuus. Niissä kansalaisen paikaksi määrittyy kuin huomaamatta katsomo: passiivinen katsojan rooli aktiivisen osallistujan sijasta.

Metaforat eivät tosin pakota ketään hyväksymään tätä asemaa vaan ainoastaan *ehdottavat* sitä. Tämä ehdotettu asema voidaan hyväksyä tai hylätä, mutta se voidaan sivuuttaa myös humoristisesti. Metaforat ovatkin journalistisen tekstin kudoksessa vain yksi tulkinta-asemia ehdotteleva retorinen keino.

Kun metaforiikka ehdottaa kansalaiselle yhdenlaista asemaa ja kunnon kansalaiselle asetetut vaatimukset edellyttävät toisenlaista asemaa, syntyy tilanne, jossa lukijaa "kehotetaan" yhtäaikaan passiivisuuteen ja aktiivisuuteen. Kutsumme täl-

laista kommunikaatiotilannetta *kaksoissidokseksi*. Olemme ottaneet käsitteen Gregory Batesonilta (1987), mutta käytämme sitä alkuperäisestä poikkeavalla tavalla.

Kaksoissidos edellyttää aina paradoksaalista tilannetta. Kaksoissidoksen käsitteen avulla on mahdollista kuvata tilanteita, joissa samanaikaisesti tarjotaan keskenään ristiriitaisia tulkinta-asemia. Uskomme, että tällaisten kaksoissidosten tutkiminen voisi olla yksi mielekäs journalismikritiikin muoto. Etenkin poliittisessa journalismissa vakiintuneet metaforat muodostavat usein kaksoissidoksen toisen, tekstuaalisesti ilmaistun puolen. Toinen puoli koostuu kulttuurisista arvostuksista, esimerkiksi juuri demokratian ihanteen mukaisesta osallistuvasta kansalaisuudesta.

Kaksoissidoksen käsitteen avulla yritämme kuvata teoreettisesti, mm. miten vakiintunut metafora toimii aktuaalisessa kommunikaatiotilanteessa: yritämme siis astua hetkeksi metaforan semanttisen tarkastelun ulkopuolelle ja lähestyä sitä pragmaattisesta näkökulmasta. Lisäksi tarkoituksemme on pohtia ainakin alustavasti, miten paradoksaalisista kommunikaatiotilanteista voitaisiin vapautua.

Ensin kohdistamme kuitenkin katseen vakiintuneisiin politiikan metaforisointeihin ja sen jälkeen lähestymme osin metaforisesti tuotettua paradoksaalisuutta Batesonin käsitteistön kautta.

Vakiintuneet metaforat journalismissa

Journalismissa metaforisoidaan esimerkiksi politiikkaa ja taloutta. Kumpaakin näistä aiheista käsitellään journalismissa vakiintuneilla metaforisilla tavoilla. Eryteisesti pitkäkestoiset, vuodesta toiseen jatkuvat poliittiset prosessit tulevat helpommin hahmotettaviksi metaforien avulla. Mutta vakiintuneet metaforat myös rajoittavat tilanteen jäsentämistä; ne rajaavat käytettävissä olevaa näkökulmaa asioihin.

Yhdysvaltalaisen tutkimusten mukaan yleisimpiä televisiuutisissa politiikasta käytettyjä metaforia ovat sota, peli, kaupankäynti ja draama (So 1987; Fiske 1987, 291-292; Barbe 1990; Mumby & Spitzcak 1991). Vastaavat politiikan metaforiset jäsennykset toistuivat myös suomalaisessa (Hellsten 1994; Mustaparta 1996) ja ruotsalaisessa (Jacobsson 1994) EU-jäsenyyskeskustelussa.

Politiikan peliä, teatteria ja kaupankäyntiä

Politiikka näyttäytyy metaforissa usein poliitikkojen likaisena pelinä. Piirroksessa yksi Väyrynen toimii koko poliittisen kulttuurin metaforana joskin kuvan voidaan tulkita kuvaavan myös Väyrystä henkilönä tai vaikkapa Keskustaa puolueena. Joka tapauksessa politiikka nähdään piirroksessa lapsekkaana oman edun tavoitteluna.

Piirros 1: Aktiivisuuden paradoksi: poliitikon 'stereotyyppi'. (HS 8.10.1994)

Politiikan jäsentäminen metaforisesti pelin termein luo siitä kuvaa osapuolten välisenä kilpailuna ja korostaa näin henkilöiden ja puolueiden välisiä erimielisyyksiä. Peli, olipa se sitten esimerkiksi kilpaurheilua tai uhkapeliä, sisältää aina käsityksen kiistasta, kilpailusta jonkin palkinnon suhteen. Poliitiikan pelin palkinnoksi määritetty 'oma etu' (vrt. piirros 1). Poliitiikan jäsentäminen jonkinlaiseksi peliksi asemoi kansalaiset pelin seuraajiksi, joiden tehtävänä on seurata passiivisina sivusta politikointia.

Draamaan puolestaan kuuluu mm. käsitys näytelmän kulissien takaisesta toiminnasta. Myös politiikan jäsentäminen teatterina asemoi kansalaiset politiikan ulkopuolisiksi katselijoiksi, joiden tehtävänä on ainoastaan seurata poliittista näytelmää – olipa se sitten farssia, komediaa tai tragediata. Näytelmämetaforiikan mukaan politiikka on ennalta suunniteltua, päätökset tuodaan kansalaisten nähtäviksi vasta valmiina (vrt. Edelman 1988). Poliitiikka on jotain kaukaista ja tavoittamatonta: näyttämölle ei toivota yleisöä kesken esityksen.

Kaupankäynnin metaforiikkaan kuuluvat käsitykset ostoksesta, ostajasta, myyjästä, hinnasta ja ostamistapahtumasta. Poliitiikka näyttäytyy likaisina lehmänkauppoina. Kansalaisten rooli poliittisessa kaupankäynnissä jää jälleen vähäiseksi, ostajat ja myyjät ovat poliitikkoja ja organisaatioita. Ostoksen hinta sen sijaan voidaan repiä kansalaisen (alamaisen) selkänahasta.

Tällaiset vakiintuneet metaforiset jäsennykset sulkevat mahdollisuuksia vaihtoehtoisilta tavoilta käsitellä asioita. Ne toimivat ideologisesti. Metafora-analyysin yhtenä tavoitteena voikin pitää tämän ideologisuuden paljastamista ja vaihtoehtoisten metaforien luomisen mahdollistamista.

Passiiviset kansalaiset ja aktiiviset poliitikot - miten metaforia luetaan?

Metaforilla on kahtalainen rooli merkityksellistämässä; niillä voidaan sekä vahvistaa kulttuurisesti jaettuun käsitystapojen, että luoda uusia tapoja jäsentää maailmaa (vrt. Chilton & Ilyin 1993). Näin journalisminkin metaforat voivat toimia sekä rajoittavasti että innovatiivisesti. Yhtäältä metaforilla konkretisoidaan poliittisia kysymyksiä, mutta samalla niillä tarjotaan vain yksi näkökulma asioihin. Esimerkiksi mutkikkaan EU-kysymyksen "konkretisoiminen" metaforien avulla saattaa tosiasiaa mutkistaa asiaan liittyviä kommunikaatio-ongelmia.

Tiettyjen vakiintuneiden metaforien käyttöönottoa journalismissa ei välttämättä perustella eikä kritisoida, pikemminkin niiden käytön oikeuttaa se, että ar-

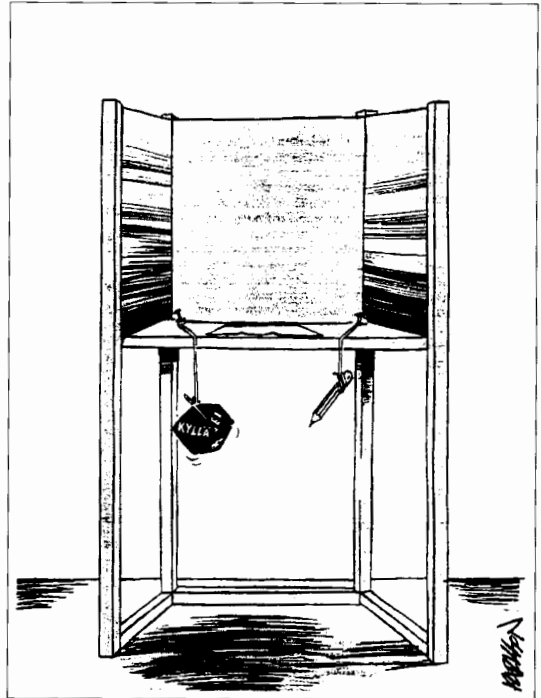
vovaltainen tai asiaankuuluva lähde on ottanut ne esiin. Näin metaforien taustalla olevat pyrkimykset jäävät usein hämärän peittoon. Vain osa journalistisista metaforista on kuitenkin lähteiden käyttämiä, osa on viestinten itse kehittämiä. Metaforan käyttäminen palvelee yleensä joko viestimen tai lähteen intressejä. Toimittajan etuja metafora palvelee siksi, että metafora tarjoaa tiiviin ilmaisun jutun otsikkoon tai ingressiin, ja lähteen etuja, koska metaforinen jäsenitys esittää asiat aina tietyissä merkityskontekstissa.

EU-metaforiikassa sekä unionijäsenyyden kannattajien että vastustajien käyttämät metaforat korostivat kansan passiivisuutta. EU:n kannattajille prosessi oli juna (vrt. Mustaparta 1996), jossa kaikki suomalaiset olivat mukana – hallituksen johdolla. EU:n vastustajille se taas oli eliittien keskenään käymää kauppaa tai kansalle esittämää teatteria. Niissäkin kansa oli asemoitu passiiviseen sivustakatsojan rooliin (Hellsten 1996). Käytetyt metaforat saattoivat kyllä herättää erilaisia tuntemuksia EU:ta ja neuvotteluja käyviä poliitikkoja kohtaan, mutta niiden kansalaisille ehdottama passiivisuus oli yllättäen sama.

EU-keskustelun vakiintuneet metaforiset jäsennykset olivat ristiriidassa kansalaisen aktiivisuutta korostavan kansanäänestyksen kanssa: yhtäältä journalismi käsitteli EU-kysymystä kuten poliittisia prosesseja käsitellään eli matkana, pelinä, kaupankäyntinä ja teatterina, mutta toisaalta kansanäänestys velvoitti kunnan kansalaisen osallistumaan päätöksentekoon. EU-metaforiikka näyttäisikin muodostavan kaksoissidoksen yhdessä poliittista aktiivisuutta korostavien arvojen kanssa.

Näyttäisi siltä, että ihmiset todella kokisivat joutuneensa paradoksaaliseen tilanteeseen EU-päätöstä tehdessään. EU-projektin yhteydessä haastateltuja kansalaisia yhdisti käsitys 'kunnan kansalaisuudesta', jonka mukaan äänestäminen on kansalaisvelvollisuus ja äänestyspäätös tehdään rationaalisesti, järjen avulla. Valtaosa kansalaisista koki kuitenkin saaneensa liian vähän tietoa erityisesti EU-jäsenyyden vaikutuksista arkielämälleen tai myönsi, ettei aihe kiinnosta. Tästä huolimatta kaikki ilmoittivat äänestävänsä (Alastalo 1995 ja 1996). Tällainen ristiriita, jossa kansalaisen piti toisaalta tehdä päätöksensä rationaalisesti ja toisaalta äänestää, vaikka rationaalinen päätöksenteko vaikuttikin mahdottomalta, kierrettiin mm. kertomalla, että ennen äänestystä aiheeseen (joka ei nyt kiinnosta) kyllä aiotaan perehtyä.

*Piirros 2: Järkevyyden paradoksi:
EU-äänestäjän arpanoppa. (HS 5.10.1994)*

Mielestämme tällainen paradoksaalinen tilanne voidaan tiivistää kaksoissidokseksi:

- Ellet äänestä rationaalisesti, et ole kunnollinen
- Jos äänestät, et ole rationaalinen, etkä siis kunnollinen

Tilanteen ratkaisemiseksi äänestäjä saattoi joko vedota siihen, 1) että kaikki on jo ennakolta päätetty, EU:iin mennään oli äänestystulos mikä tahansa tai 2) pyrkiä ylittämään journalismin hänelle tarjoaman osan hankkimalla itsenäisesti tietoa päätöksenteon pohjaksi tai 3) torjua ajatuksen päätöksenteon rationaali-

suudesta ja korostaa omaa osallistumista rohkeasti omien tuntemusten ja aavistusten pohjalta.

Aktiivisuuden ja järkevyyden paradoksit

Olemme esittäneet kaksi toisiinsa nivoutuvaa kaksoissidosta, jotka molemmat liittyvät 'kunnollisuuteen'. Ensimmäinen voidaan tiivistää käskyiksi "Politiikka on peliä, kaupankäyntiä ja näyttelemistä; et ole kunnollinen, jos olet siinä *aktiivinen*" ja "Politiikka, vaaleissa äänestäminen ym. ovat osa demokratiaa; et ole kunnollinen ellet ole siinä *aktiivinen*". Toinen taas koostuu käskyistä "Ellet äänestä ja vielä *järkevästi*, et ole kunnollinen" ja "Päätökset tehdään kabineteissa, ei ole mitään *järkeä* äänestää". Ensimmäistä voisi nimittää "aktiivisuuden" paradoksiksi (vrt. piirros 1). Jälkimmäistä taas voisi sanoa "järkevyyden" paradoksiksi (vrt. piirros 2).

Edellä esitetyistä toimintavaihtoehdoista ensimmäinen näyttäisi sopivan yhteen vakiintuneiden metaforien tarjoaman asemoinnin kanssa: asia on jo päätetty poliitikkojen pelissä, aktiivisen äänestämisen sijaan valitaan passiivisuus. Vastajat siis hylkäävät "aktiivisuusparadoksin" väitteen, jonka mukaan kunnollisuus edellyttää aktiivisuutta. Toisessa ja kolmannessa vaihtoehdossa kansalaiset valitsevat "aktiivisuusparadoksin" aktiivisuutta vaativan käskyn ja näyttävät nyt joutuvan ottamaan kantaa "järkevyyden paradoksiin". Joko he kieltäytyvät uskomaan rationaalisen päätöksenteon mahdottomuuteen (toinen vaihtoehto) tai katsovat, ettei "kunnollisuus" edellytä politiikassa rationaalisuutta (kolmas vaihtoehto) (vrt. piirros 2).

On epävarmaa, ovatko Alastalon haastateltavat (1995) todella tehneet valintoja vai ovatko he vain esittäneet mieleensä tulevia ratkaisumalleja haastattelijalle kenties nähdäkseen, miten tämä niihin reagoi. Batesonin termein he olisivat tällöin pyrkineet *metakommunikaatioon* haastattelijan kanssa. Juuri kommunikaatiosta kommunikoiminen on keino, jolla kaksoissidokset voidaan ylittää. Haastateltavat ovat saattaneet pyrkiä metakommunikoimaan kaksoissidoksestaan haastattelijan kanssa pikemminkin kuin kommunikoimaan tämän kanssa todella tekemistään valinnoista.

Sekä aktiivisuuden että järkevyyden paradoksissa toinen käskyistä esitetään vakiintuneiden metaforien mukaisesti. Aktiivisuuden paradoksissa politiikan metaforisoinnit ehdottavat passiivisuutta, kulttuuriset arvot ja ihanteet aktiivisuutta. Järkevyyden paradoksissa toistuu sama ilmiö: kulttuuriset arvot ehdottavat osallistumisen rationaalisuutta, metaforisoinnit pelin politiikkaa.

Metaforien ehdottama asemointi ei välttämättä ole sama kuin koko journalismin tarjoama tulkinta-asema. Pääkirjoitukset, haastattelut ja muut tekstit sisältävät sekä paljon metaforia että runsaasti kirjaimellisia lausumia, joiden ehdottama luenta-asema on päinvastainen kuin esittelemiemme metaforien ehdottama. Kansalaisia saatetaan mm. suoraan kehottaa äänestämään tai passiivisuudesta "kannetaan huolta". Metaforat asettuvat paradoksaaliseen suhteeseen muihin luenta-asemiin nähden ja muuttavat kommunikaation kompleksiseksi ja sisäisesti ristiriitaiseksi. Juuri tätä tilannetta voidaan mielestämme hyvin kuvata kaksoissidoksen käsitteellä. Yritämme seuraavaksi tarkastella hieman systemaattisemmin, mitä kaksoissidoksen käsitteeseen liittyy.

Patologinen kommunikaatio, paradoksi ja kaksoissidos

Patologisen kommunikaation idea perustuu Batesonin työtovereineen (Bateson, Jackson, Haley & Weakland 1956) kehittämään kaksoissidoksen käsitteeseen. Kä-

site on peräisin psykologiasta, jossa sillä on yritetty mm. valaista skitsofrenian syntymekanismeja, mutta sitä on käytetty kuvaamaan laajemminkin sosiaalisen kommunikaation patologioita. Käytämme kaksoissidoksen käsitettä tässä laajassa merkityksessä, ja lähtökohtanamme on ollut erityisesti Wildenin (1980, 108, 117-121) osin kriittinen tulkinta Batesonin näkemyksistä (kriitikoista ks. emt., 114; Wilden 1986, 285). Kaksoissidoksen taustalla on aina paradoksaaliseksi muuttunut kommunikaatiotilanne. Jotkut kaksoissidokset voivat olla patologisia.

Emme toki halua väittää, että journalismi sinänsä olisi patologista tai että viestintien seuraaminen aiheuttaisi passiivisuutta. Sen sijaan esitämme, että jotkut journalismin konventiot, kuten politiikan metaforisointi, saattavat tuottaa tai vahvistaa, ehkä jopa paljastaa sosiaalisia tai kulttuurisia patologioita. Bateson kutsuu tällaisten patologioiden syntyprosessia *skismogeeniseksi* (ks. Bateson 1987, 61-72).

Semanttinen ja eksistentiaalinen paradoksi

Kaksoissidokset perustuvat paradoksaalisuuteen. Kaksoissidoksen käsitteen ymmärtäminen edellyttää erontekoa semanttisen ja eksistentiaalisen paradoksin välillä (ks. Wilden 1980, 103). Semanttisissa paradokseissa – esimerkiksi väittämässä ”Minä valehtelen” – on kyse väitteestä, joka johtaa ristiriitaan otetaan se sitten totena, jolloin se on epätosi, tai epätotena, jolloin se on tosi. Tällainen lause on paradoksaalinen vain tarkasteltuna itsessään, irrallaan kontekstistaan. (Wilden 1986, 260-261.) Tavallisessa puheessa esimerkiksi lause ”me valehtelemme” ei ole paradoksaalinen, esimerkiksi jos olemme juuri ennen sen lausumista väittäneet olevamme marsilaisia.

Eksistentiaalinen paradoksi eroaa semanttisesta, koska siinä kyse on toimijoista tietyssä kommunikaatiotilanteessa (Wilden 1980, 103). Eksistentiaalinen paradoksi on kaksoissidos. Kyse on väittämien sijaan käskyistä. Eksistentiaalisessa paradoksissa – esimerkiksi kirjoitettaessa ”älä lue tätä lausetta” – toinen käsky ilmaistaan eksplisiittisesti ja toinen ’rivien välistä’. Se, että lause on ylipäätään kirjoitettu, kehottaa lukemaan sen. Jos noudatat toista käskyä eli luet lauseen, rikot toista käskyä ja päinvastoin (Wilden 1980, 104). Eksistentiaalista paradoksia eli kaksoissidosta on hyvin vaikea ylittää, sillä sen ylittämisestä on usein pystyttävä sopimaan ristiriitaisen käskyn antaneen henkilön kanssa.

Patologiset ja ei-patologiset kaksoissidokset

Kaksoissidosten olemassaolo perustuu käsitykseen kaiken käyttäytymisen kommunikaatiivisuudesta. Viestintä on tämän käsityksen mukaan aina ja kaikkialla, jopa hiljaisuus on kommunikaatiota (Bateson 1987, 110, 119). Mikä hyvänsä kommunikaatio on aina yhtäaikaan *raportti* jostain tilanteesta, *määräys* vastata viestiin jollain tavoin ja vastausta koskeva *kysymys* (Wilden 1986, 260).

Osa kaksoissidoksista johtaa patologiseen tilanteeseen. Bateson määrittelee (1987, 206-207; myös Wilden 1980, 120) patologiaan johtavan kaksoissidoksen elementit seuraavasti.

- 1) Sidokseen liittyy kaksi tai useampia henkilöitä, joista yksi osoitetaan ”uhriksi”. Kyse on siis *epätasa-arvoisesta* suhteesta.
- 2) Uhri kokee olevansa kaksoissidostilanteessa *jatkuvasti*. Kyse ei ole traumaattisesta kokemuksesta vaan toiston kautta opitusta tavasta suhtautua tilanteeseen.

- 3) Tilanteeseen liittyy kaksi toisiinsa nähden *ristiriitaista negatiivista käskyä ja rangaistuksen uhka*. Nämä käskyt voidaan esittää seuraavissa muodoissa:
 - a) "älä tee niin, tai saat rangaistuksen" tai
 - b) "ellet tee niin, saat rangaistuksen".
- 4) Toinen käsky esitetään ensimmäiseen nähden metatasolla. Tämä vaatimus kommunikoidaan yleensä nonverbaalisesti.
- 5) Tilanteeseen liittyy vielä kolmas negatiivinen käsky, joka estää uhria irtautumasta kaksoissidoksesta. Wilden (1980, 120) pitää tätä patologisen kaksoissidoksen sosiologisesti keskeisimpänä elementtinä.

Kaikkia näitä elementtejä ei enää tarvita, kun uhri on *oppinut tulkitsemaan maailmaansa kaksoissidosmuotojen kautta*.

Batesonin hypoteesi (emt. 208) on, että joutuessaan kaksoissidostilanteeseen ihmisen on vaikea päätellä pitäisikö kommunikaatiota tulkita metaforisesti vai kirjaimellisesti. Tähän liittyy, että ihmisen on oltava intensiivisessä suhteessa toisiin eli hänelle on tärkeää ymmärtää oikein, millaisesta viestistä on kyse voidakseen vastata siihen oikein. Tilanne on kuitenkin sellainen, jossa hänelle välitetään kaksi käskyä, joista toinen kumoo toisen. Hänelle ei kuitenkaan anneta mahdollisuutta esittää kommentteja näistä viesteistä saadakseen selville, kumpaan niistä hänen tulisi vastata.

Kaikki kaksoissidokset eivät johda patologiseen tilanteeseen. Kaksoissidostilanne on usein arkipäiväinen. Bateson esittää metaforisen ja kirjaimellisen sekoitumisesta seuraavan esimerkin (emt. 209):

Työntekijä menee kotiin kesken työpäivän. Työtoveri soittaa hänelle kotiin ja kysyy hilpeästi: - No mitenäs sinä *sinne* jouduit? Toinen vastaa: - Bussilla.

Kysyjä tiedustelee, miksi työtoveri ei ole töissä vaikka pitäisi - mutta leikilliseen sävyyn koska kokee, ettei oikeastaan ole hänen asiansa kysellä sellaista. Vastaaja puolestaan vastaa metaforiseen kysymykseen kirjaimellisesti, koska ei ole aivan varma siitä, missä mielessä kysymys on esitetty ja miten vastausta käytettäisiin.

EU-kirjoittelun yleisössä aikaansaamia reaktioita voisi yrittää ymmärtää tämän perusteella. Voisi olettaa, että henkilöt, jotka päättävät jättää äänestämättä, olisivat ottaneet kirjaimellisesti konventionaalisten metaforien esittämän käsityksen politiikasta pelinä; vastaavasti ne äänestäjät, jotka eivät usko mahdollisuuteen tehdä äänestyspäätöstä järkisyiden pohjalta, olisivat ottaneet kirjaimellisesti piiroksen 2 esittämän käsityksen äänestäjien käyttäytymisestä – elleivät vastaajat sitten ole vastanneet metaforisesti haastattelijan kirjaimellisiin kysymyksiin.

Kaksoissidokset journalismissa

Onko journalismissa sitten kaksoissidoksia? Aktiivisuuden ja järkevyyden paradoksit ovat esimerkkejä poliittiseen journalismiin liittyvistä paradokseista, jotka rakentuvat ristiriitaisten negatiivisten käskyjen varaan. On kysyttävä vielä, onko mielekästä puhua kansalaisesta kaksoissidoksen "uhrina", kokeeko tämä olevansa kaksoissidostilanteessa jatkuvasti, ja onko journalismin yhteydessä mielekästä puhua "rangaistuksen uhasta". Ehkä keskeisin kysymys on, mitkä asiat estävät lukijoita pääsemästä irti kaksoissidoksista.

Puhuminen "uhriksi" joutumisesta voisi olla mielekästä, mikäli kaksoissidos estäisi tai häittäisi kansalaisia esimerkiksi osallistumasta yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen. Epäilemättä näin on, jos he ovat epävarmoja siitä, onko politiikka vain peliä vai sittenkin kansanvaltaa. Koska vakiintuneet metaforat

toistuvat jatkuvasti, voidaan myös puhua jatkuvasta kaksoissidoksessa olemisesta.

Kysymys rangaistuksesta liittyy siihen, mitä kansalainen menettää jos hän ei suostu asettumaan journalismin tarjoamiin tulkinta-asemiin. Esimerkiksi EU-äänestykseen liittyvässä ”järkevyyden” kaksoissidoksessa äänestäjä voi kokea olevansa vaarassa menettää käsityksensä itsestään kunnollisena järkevästi ajattelevana ja toimivana ihmisenä: ”Ellet äänestä järkevästi, et ole kunnollinen; jos äänestät, et ole järkevä etkä siis kunnollinen”.

Journalismin metaforiset paradoksit voivat näin muodostaa kaksoissidoksen, joka puolestaan saattaa johtaa patologiseen tilanteeseen. Toisaalta paradoksin toinen väite muodostuu metaforista, joiden ehdottaman asemoinnin kansalaiset voivat myös hylätä tai sivuuttaa nauramalla koko metaforisoinnille. Vakiintuneet metaforat voivat paitsi jumiuttaa kansalaisen politiikkakäsityksen iänikuseksi pelaamiseksi, myös tarjota aineksia oivaltavalle tulkinnalle politiikan *tiettyjen puolien pelillisyydestä*. Poliitiikan peliluonteen oivaltaminen metaforiikaksi avaa ovia kaksoissidoksen luovalle ylittämiselle: se on peliä, mutta ei vain peliä.

Irti kaksoissidoksesta?

Kaksoissidokset on mahdollista ylittää metakommunikaation avulla, mikäli ne eivät vielä ole ajautuneet patologisiksi. Patologisessa tilanteessa ylittäminen on tehty mahdottomaksi, sillä niissä konteksti on rajattu tavalla, joka tekee metakommunikaation mahdottomaksi (Wilden 1980, 123). Patologinen konteksti tavallaan sovittautuu kaikkiin yrityksiin metakommunikoida ja tekee ne siten tyhjiksi.

Järkevyyden paradoksissa vain kansalaisen kokema tunne siitä, että päätös on jo tehty kulussien takana, näyttäisi viittaavan jonkinlaiseen patologisuuteen. Siinä kyse on vieraantumisesta, jossa kansalainen hyväksyy oman voimattomuutensa vaikuttaa asioihin. Hän on ehkä ottanut kirjaimellisesti metaforisen puheen politiikasta pelinä, teatterina ja kaupankäyntinä vaikka kokeekin samanaikaisesti ettei näin pitäisi olla, ja alistuu näin jatkuvan ”aktiivisuuden” kaksoissidoksen ”uhriksi”. Päätöksenteon rationaalisuuden sivuuttaminen voidaan nähdä alistumisena ”järkevyyden” kaksoissidokseen. Sen sijaan oma tiedonhankinta ei pysähdy kumpaankaan näistä kaksoissidoksista vaan siirtyy näiden ”ulkopuolelle”. Kaksoissidoksista vapautuminen onkin jatkuvaa liikettä ”ylöspäin”, kaksoissidoksesta metakommunikaatioon.

Myös journalisteilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaisiin kaksoissidoksiin he yleisöään houkuttelevat. Yksi tapa irrottautua vallitsevista kaksoissidoksista olisi vakiintuneen metaforiikan muuttaminen. Metaforinen keskustelu politiikasta pelinä, teatterina ja kaupankäyntinä kaipaa rinnalleen uutta, vaihtoehtoista tapaa jäsentää politiikkaa esimerkiksi kansalaisten ja poliitikkojen yhteistyönä tai vuorovaikutuksena. Vallitsevan metaforiikan kyseenalaistaminen edellyttää vaihtoehtoisten metaforisointien löytämistä.

Poliitiikan pelin metaforiikan kirjaimellistuminen lukkiuttaa keskustelun tämän metaforan sisällä tapahtuvaksi kinasteluksi esimerkiksi pelin eri merkityksistä. Yhden metaforisen järjestelmän sisällä tapahtuva metaforien merkityksen muuttaminen ei kyseenalaista itse metaforaa – sitä, että politiikka esimerkiksi on peliä. Tällainen hedelmätön metaforien kehittäminen ei vie keskustelua eteenpäin, koska se toimii kaksoissidoksentekstin sisällä.

Toinen keino ylittää kaksoissidostilanteita olisi metakommunikaation kanavien ja mahdollisuuksien parantaminen. Journalistisen kommunikaation erityispiirteet tuovat kuitenkin oman lisänsä tähän tarkasteluun. Journalismihan on yksisuuntaista siinä mielessä, että journalisti kommunikoi suoraan lukijan kanssa, mutta lukijan mahdollisuudet vastata ovat toisenlaiset. Lukija voi tietenkin jättää

jonkin jutun lukematta, kirjoittaa yleisönosastoon, soittaa toimittajalle tai vaikkapa lopettaa lehden tilaamisen.

Metakommunikaatio voisi toteutua esimerkiksi mediakriittisen tutkimuksen ja itsekriittisen journalismin kautta. Tällöin ideaalinen mediakritiikki olisi epäsuoraa lukijoiden ja lehden välistä metakommunikaatiota. Journalistit kokevat kuitenkin kritiikin helposti hyökkäyksenä. Tämä voidaan esitetyn hahmotelman mukaan ymmärtää ainakin kahdella tapaa. Joko journalistit kokevat kritiikin tulevan jostain median ja lukijoiden suhteen "ulkopuolelta" tai sitten he eivät syystä tai toisesta halua kommunikoida lukijoidensa kanssa.

Broxin (1996, 308) mukaan tehokas lääke skismogeneettisten suhteiden laukaisemiseen on juuri yhteistyö suhdetta luovien ja sitä tutkivien henkilöiden välillä. Journalismin kaksoissidoksia voidaan yrittää ratkoa toimittajien ja journalismin tutkijoiden välisellä yhteistyöllä. Tämä kuitenkin edellyttää, että tunnetaan olemassaolevien paradoksaalisten tilanteiden luonne.

Poliittisen journalismin paradoksaalisuutta voitaisiin ehkä ymmärtää journalismin asemassa tapahtuneen muutoksen taustaa vasten. Rosen (1991, 270) toteaa, että aiempi poliittisesti sitoutunut journalismi on korvautunut professionalistisesti, 'etäännytetyn realistisesti', asennoituvalla journalismilla, joka väittää olevansa politiikan yläpuolella. Poliitiikan metaforisointia peliksi, kaupankäynniksi ja teatteriksi voisi ehkä siis pitää etäisyyden ottamisena politiikasta.

Ajatus journalismin irtautumisesta politiikasta tuntuu kuitenkin paradoksaaliselta kun otetaan huomioon politiikan suuri painoarvo journalismissa. Rosen (emt., 272; vrt. Kunelius & Heikkilä 1996, 5-10) huomauttaa, että mediat voivat toimia vain niin kauan kuin poliittista keskustelua käydään ja yleisönosastoissa riittää kirjoituksia. Herääkin kysymys, millaista journalistien ottama "etäisyys" politiikkaan oikein on luonteeltaan ja millaisia tarkoituksia se palvelee.

Voisi tuntua houkuttevalta ajatella, että journalistit pyrkivät ottamaan *kriittistä* etäisyyttä politiikkaan. Kriittinen tarkastelu edellyttää kuitenkin jonkin paremman vaihtoehdon tai ihanteen esilletuomista samalla kun jotain kritisoidaan. Malmberg (1984, 10-11) kutsuu tätä kritiikin "aksiologiseksi kysymykseksi". Samalla kriittinen tarkastelu veisi journalismin sisään politiikkaan, ei sen ulkopuolelle. Tässä mielessä vakiintuneiden metaforien tapa nähdä politiikka pelinä tuntuisi olevan pikemminkin parodiaa, naurua politiikalle.

Bahtinin (1991, 186-187) mukaan parodioiminen merkitsee "*kruunun riistävän kaksoisolennon* luomista" (vertaa piirros 1) ja "maailmaa nurinpäin". Kaikilla asioilla on parodinen "nauruaspektinsa". Tästä näkökulmasta journalismin paradoksit saattaisivat edesauttaa toisaalta politiikan yhtäikaa vakavan ja 'naurullisen' luonteen oivaltamista, mutta toisaalta myös ihmisten passivoimista (vrt. Glaser & Ettema 1993).

Journalismien kaksoissidokset vaikuttavat hedelmällisiltä tutkimuskohteilta, koska niihin tuntuisi kiteytyvän suuri joukko erilaisia mahdollisia luenta-asemia. Sama kaksoissidos voi olla yhdelle patologinen, ahdistava ansa, toiselle riemastuttava ilmiö, jossa politiikan vakavat ja "naurulliset" puolet asettuvat näkyviin yhtäikaa, ja kolmannelle taas luovassa mielessä hämmentävä tilanne, joka johtaa uusiin oivalluksiin politiikan luonteesta ja omasta suhteesta siihen.

Kirjallisuus

- Alatalo, Marja (1995)
"Saaks sanoa suoraan?" Tulkinta ihmisten EU:aa koskevasta puheesta. *Tiedotustutkimus* 18(1995):3, 32-48.
- Alatalo, Marja (1996)
"Kyllähän siitä hirveesti voidaan kirjoittaa, mutta..." Kunnan kansalaisen mediakritiikki.
Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Kansa Euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 365-391.
- Bahtin, Mikhail (1991)
Dostojevskin poetiikan ongelmia. *Orient Express*, RT-paino.
- Barbe, Patricia Kaylene (1990)
Metaphorically Speaking: the Metaphor as a frame of political action during the 1988 Democratic and Republican national party conventions. University of Oklahoma, Dissertation for the department of communication. UMI
- Bateson, Gregory (1987)
Steps to an Ecology of Mind. *Collected essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology*. London: Jason Aronson.
- Bateson, Gregory, Jackson, Don, Haley, Jay & Weakland, John (1956)
Toward a Theory of Schizophrenia. *Behavioral Science* 1(1956), 251-264.
- Brox, Ottar (1996)
Schismogenetic conflicts. Teoksessa Slaatta, Tore (toim.) *Media and the Transition of Collective Identities*. IMK-report n:o 18. Oslo: University of Oslo, Department of media and communication, 267-310.
- Chilton, Paul & Ilyin, Mikhail (1993)
Metaphor in Political Discourse: The Case of the 'Common European House'. *Discourse and Society* 4(1993):1.
- Fiske, John (1987)
Television Culture. London, New York; Routledge.
- Edelman, Murray (1988)
Constructing the political spectacle. Chicago & London; University of Chicago Press.
- Glasser, Theodore & Ettema, James (1993)
When the facts don't speak for themselves: a study of the use of irony in daily journalism.
Critical Studies in Mass Communication 10(1993), 322-338.
- Hellsten, Iina (1994)
Suomen tie europerheeseen. Metaforien näkökulma journalismin tutkimukseen. *Tiedotustutkimus* 17(1994):4, 74-86.
- Hellsten, Iina (1996)
Ovi Eurooppaan vai etuvartio Venäjälle? EU-metaforiikkaa Helsingin Sanomissa ja televisiossa.
Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Kansa euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 178-208.
- Jacobsson, Kerstin (1994)
Metaforiken i Europadebatten. *Zenit* 2-3(1994): 124-125, 81-91.
- Kunelius, Risto & Heikkilä, Heikki (1996)
Public journalism. *Journalismi julkisen harkinnan alueena*. *Yleisradio; tasa-arvotoimikunnan julkaisuja sarja B*:1/1996.
- Malmberg, Tarmo (1984)
Journalismikritiikki. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos julkaisuja sarja B15.
- Mumby, Dennis & Spitzack, Carole (1991)
Ideology & Television News: A Metaphoric Analysis of Political Stories. Teoksessa Vande Berg, Leah & Wenner Lawrence (toim.) *Television Criticism*. New York, London; Longman.
- Mustaparta, Eila (1996)
Juna, jolla ei ole paluuvuoroa. EY-metaforat poliitikkojen retoriikassa. Teoksessa: Kalliokoski, Jyrki (toim.) *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos; Hakapaino.
- Rosen, Jay (1991)
Making journalism more public. *Communication* 12(1991), 267-284.
- So, Clement (1987)
The Summit as War: How Journalists Use Metaphors. *Journalism Quarterly*, 64(1987): 2-3.
- Wilden, Anthony (1980)
System and Structure, *Essays in Communication and Exchange*. 2nd edition. USA: Tavistock.
- Wilden, Anthony (1986)
Ideology and the icon. Teoksessa Bouissac, Paul; Herzfeld, Michael & Posner, Roland (toim.) *Iconicity. Essays on the Nature of Culture*. Stauffenburg.

Mahdoton ristiretki

Toimiessaan välittäjinä vallanpitäjien ja kansalaisten välillä toimittajat joutuvat väistämättä tekemisiin vallan alkuperää ja sen legitimitettiä koskevien kysymysten kanssa. Ne koskevat sitä, kuka saa lausua kansalaisten tarpeita koskevia väitteitä ja kuinka vallankäyttö oikeutetaan. Uskon, että nämä kysymykset muovavat osaltaan toimittajien ammatillista minäkuvaa. Artikkelissa tutkin, miten toimittajat haastattelupuheessaan jäsentävät ammatillista rooliaan ja suhdettaan valtaan. Tapaustutkimus kohdistuu toimittajien käsityksiin omasta ammattikuvasaan sekä heidän esittämiinsä näkemyksiin yhteiskunnallisesta vallasta – näkemyksiin, joita tarkastelen ammatillisten itsemäärittysten ja alkoholipoliittisten kannanottojen kautta.

Autonomisen tiedonvälityksen ihanteet pohjaavat valtio-ohjausta vastustavaan liberalismiin, jota lehdistö on ajanut muun muassa alkoholipoliittisessa kirjoittelussaan (Piispa 1993). Näin alkoholipoliitiikka lienee teema, jota koskevaa toimittajien puhetta tutkimalla voi osaltaan peilata journalistisen kulttuurin luonnetta sekä sitä, kuinka toimittajat ilmaisevat suhdettaan valtion vallankäyttöön. En tarkastele käytännössä toteutuvaa journalismia, mutta toimittajien haastattelupuhettakin tulee mielestäni tulkita journalistisen diskurssin tuottamiseksi koskevan tiedon varas-

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaani, jossa tulkitsin toimittajien alkoholipoliitiikkaa ja ammattiroolia koskevaa haastattelupuhetta toimittajadiskurssina. "Me olemme lähteneet ristiretkille ja päädytty siihen, että se on mahdotonta", eräs toimittaja summasi journalistista kulttuuria. Samalla hän tuli ilmaiseeksi ammatin ihanteiden ja käytäntöjen perustavan ristiriidan: yhtäältä toimittajia velvoittavat kansan asian ajamisen ja autonomian aatteet, toisaalta esimerkiksi työkäytännöt ja lähderiippuvuus estävät niiden toteutumista. Perinteinen lehdistöliberalismikaan ei ole niin viatonta kuin äkkiseltään voisi luulla.

sa eikä irrallisina lausumina, jos halutaan arvioida sen mahdollista ideologisuutta ja seuraamuksellisuutta.

Aineiston luonne

Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin osana Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen Lahti -päihdeprojektia. Taloutta, kulttuuria ja politiikkaa edustavien vaikuttajaryhmien ohella yhtenä vaikuttajaryhmänä haastateltiin toimittajia. Haastatteluiden tarkoituksena oli selvittää paikkakunnan mielipideilmastoa ja vaikuttajien alkoholipoliittisia käsityksiä, jotta voitaisiin arvioida, mitä toimintamahdollisuuksia on olemassa ongelmien ehkäisemiseksi, kun alkoholipoliittista päätöksentekoa hajautetaan kuntatasolle. Vaikuttajat koottiin lumipallomenetelmällä, jossa institutionaalisten asemien kautta paikannetaan oman vallankäyttönsä kanalta tärkeitä henkilöitä nimeävä perusjoukko ja mainitut henkilöt haastatellaan omina ryhminään. Metodina on käytetty juuri pienten yhteisöjen ja kuntien valta-

rakenteen analyyseissä (Ruostetsaari 1992).

Toimittajaryhmät keskustelivat alkoholinkäytöstä, alkoholipolitiikasta ja alkoholista ongelmana sekä omasta ammattikuvastaan. Toinen kuusihenkisistä ryhmistä koostui miehistä, toinen taas naisista ja yhdestä miehestä. Kaikki olivat töissä Lahdessa, suurin osa sanomalehdissä, muutama radiokanavilla; puheessa omaan toimialaan viitattiin tiedonvälityksenä tai lehdistönä. Toimitusorganisaatioiden hierarkian ylemmät ja alemmat tasot olivat edustettuina. Mainittakoon, että suuri osa työskenteli sitoutumattomassa mutta linjaltaan oikeistoliberaaliksi määritellyssä maakuntalehdessä, joka on kirjoittelussaan korostanut alkoholipolitiikan vapauttamista (Hanhinen 1994, 67 - 78).

Aineistot, joille tämän artikkelin pohjana oleva sosiologian pro gradu -työni (Pietilä 1995) perustui, ovat peräisin aikajaksolta 12.11.92 - 17.2.93, jolloin maassa elettiin keskellä taloudellista lamaa ja alkoholimonopoli oli vielä entisellään. Tutkimus oli projektin muiden jäsenten suunnittelema ja he myös tekivät haastattelut, joiden litteroinnin suorittivat tutkimusapulaiset. Itse osallistuin kahteen haastatteluun havainnoijana ja valmiista aineistosta analysoimani osuus on projektin osana itsenäinen. Valmis aineisto hankaloitti monessa vaiheessa analyysityötä, koska olin sen alkuasetelmiin nähden väistämättä ulkopuolinen. Toisaalta tarkoitus olikin tutkia puheesta sinällään tulkittavissa olevia asioita. Olenko tähän kyennyt, selvinnee lukijalle tuonnetpana.

Haastattelut nauhoitettiin ja videoitiin. Ne noudattivat standardoitua kulkua tutkijoiden kysymysten ja ärsykemateriaalina toimineiden alkoholi aiheisten elokuva- ja valistusvideonäytteiden osalta. Muutoin keskustelu eteni haastateltujen jäsenysten pohjalta. Sosiologisen intervention ajatuksen mukaisesti ryhmät koottiin jonkin ajan kuluttua uusintaistuntoihin, joiden materiaali on osa aineistoani. Tulkinnat puheesta abstrahoin diskurssianalyttis-narratologisesti virittyneellä puhetekstianalyysillä (esim. Sulkunen & Törrönen 1994; Törrönen 1994).

Haastattelupuheen kulttuurinen jäsentyminen

Koska puhetta tuotetaan aina yhteiskunnallisissa käytännöissä ja se kantaa tästä itsessään jälkiä, puheen tutkimuksella on sosiologista mielenkiintoa. Puhe myös jäsentää maailmaa merkitykselliseksi puhujille itselleen ja muille. Edelleen puhujien intentiot ovat tulkittavissa ainoastaan puheen tasolla, koska kielen käytön taksaisia tarkoituksia voidaan korkeintaan arvailla. Tietyissä mielessä puheessa näkyvä sosiaalinen maailma on juuri se, jossa puhujat määrittelevät elävänsä: kielessä heijastuvat arvot ja ymmärrys maailmasta nimittäin kuvastavat puhujien omaa sosiaalista olemassaoloa (Sulkunen 1992, 47). Tutkimuksessa voidaan etsiä juuri tiettyjen kysymysten herättämiä, haastateltujen tilanteisesti mielipiteinään tuotta-

mia jäsennyksiä.

Haastattelupuheen voi nähdä genreytyneenä käytäntönä, jossa haastattelutilanne osaltaan virittää tiettyjä diskursiivisia ajattelumalleja ja puhetapoja (Raittila 1993). Ryhmässä yhteinen puhetilanne usein lähentää mielipiteitä toisiinsa, tuottaa yhteisymmärrystä ja vahvistaa jo olemassaolevia sosiaalisia rakenteita (Fowler et al. 1979, 2). Tällaisina rakenteina voi nähdä myös jollekin ryhmälle ominaiset kulttuuriset, yhteisesti tiedetyt ja vakiintuneet asioiden merkityksellistämisen tavat (Sulkunen 1990, 265 - 266), mikä ei tarkoita oletusta niiden ristiriidattomuudesta. Ryhmähaastattelussa esimerkiksi saattaa syntyä argumenttien kesken moniäänistä kamppailua, jolloin tutkimuksen kohteeksi voidaan ottaa kulttuurisen puheen vaihtelevuus ja etsiä kulttuurisesti tulkittuina kiinnostavia jäsennyksiä. Ne voivat kertoa tutkittavien itsemäärittämisistä – joita ihmisten elämiskaailman tutkimuksessa tarkastellaan – enemmän kuin esimerkiksi heidän tosiasiallisesta yhteiskunnallisesta vaikutusvallastaan.

Ryhmähaastattelua analysoidessa on pidettävä mielessä ne tilanteeseen sisältyvät puheen tuottamisen rakenteelliset reunaehdot, jotka mahdollistavat puhuja-asemien moni- ja eriäänisyyden (Raittila 1993, 94). Aineistossani ehtoja ovat muun muassa puhetta virittävät yhteiskunnalliset aiheet ja haastattelun vuorovaikutuksellinen konteksti, jossa haastateltavat kommentoivat ärsykemateriaalina toimineita videoita, haastattelijoiden kysymyksiä ja toisiaan. Reunaehtoihin kuuluu myös ammatti, jonka edustajina haastateltavat pyydettiin paikalle ja joka voi asiantuntijuutta esiinkutsuessaan tuottaa omasta minästä etäännytettyä puhetta. Edelleen se, että puheaiheina olivat alkoholipolitiikka ja ammattirooli, on luullakseni omiaan muovaamaan puheen muotoa pikemminkin yleiseksi kuin yksityiseksi. Haastatellut ehkä myös pyrkivät vakuuttamaan puheen välittömän yleisön – paikallaolevat kollegat ja yliopiston tutkijat – omasta pätevyystään ja luomaan positiivisia itsemäärittäyksiä.

Puheen tavan analyysi

Toimittajapuhunnan rakentumista koskevat tarkasteluni pohjautuvat seuraaviin metodologisiin lähtökohtiin, joita sovelsin aineiston diskurss(e)iksi jäsentämisen apukeinoina ja tulkintojen ajatuksellisen, pelkän intuition ylittävän koetteluun tukena. Tarkastelun kohteena on maailman (tietoinen tai tiedostamaton) jäsenyminen puheessa esimerkiksi erontekojen, luokitusten, arviointien ja selitysten kautta, sekä tuotettujen näkemysten luonne. Kulttuuriset jäsennykset ovat siten eräs näkökulma tekstien (puheen) merkitysrakenteisiin (Alasuutari 1993, 90). Kun kielen käyttö ymmärretään sosiaalisesti käytännöksi, katsotaan, että yhteiskunnalliset suhteet mahdollistuvat puheessa ja ovat siinä myös seuraamuksellisia. Kieltä ja sen käyttöä ei silti oleteta todellisuuden suoraksi kuvaksi vaan ollaan kiinnostuneita siitä, miten sosiaalinen todellisuus jatkuvasti rakentuu kielellisten merkitysten tuottamisessa. Yksilölliset puheaktit ovat samalla sosiaalisia lausumia, jotka kertovat kulttuurista ja sosiaalisen todellisuuden ristiriitaisuudesta (Raittila 1993, 79, 224). Toimittajille erityisestä puhettavasta voidaan nähdäkseni puhua silloin, kun he artikuloivat ammattikulttuurisesti merkityksellisiksi avautuvia jäsennyksiä.

Diskurssianalyysin kohteena on kielen merkein tapahtuva (moniselitteinen) merkityksen tuottaminen. Kielellistä tuotantoa ajatellen diskurssilla viitataan tässä nimenomaan puhujien työskentelyyn kielellä ja kielessä. (Pietilä 1986, 48, 51.) Artikulaatiokeinoilla puhujat voivat esimerkiksi tuottaa ideologiaa väittäessään jotain kielen ulkopuolisesta todellisuudesta. Tosin ne diskurssit, joista tutkimusraporteissa puhutaan, ovat viime kädessä tulosta tutkijan analyysistä, jossa puheen tuottamista, siinä syntyviä merkityksiä ja keskinäisiä eroja tarkastellaan suhteessa

tutkimusongelmaan. Sosiaalisesti jaetut merkityssysteemit rakentuvat osana niitä erilaisia käytäntöjä, joissa kulloinkin toimitaan. Niinpä kielenkäyttö ja muu todellisuus kietoutuvat yhteen, koska asioita ei voida tarkastella niitä merkityksellistämättä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 21, 28.)

Olen tulkinut haastattelupuhetta tarinoina, joissa puhujat luovat toimijoiden välille merkityksellisiä suhteita asettamalla näitä erilaisiin, toisiinsa liittyviin asemiin. Kategorisena käsitteenä aineistoni puhuja on artikuloimiensa jäsenysten mukaan tavallaan tekstuaalisesti välittynyt rooli, jossa puhetapa liittyy siihen, mistä puhutaan. Narratologisessa tekstintutkimusperinteessä (Greimas 1980) kertomus jaetaan yleensä tarinaksi ja kerronnaksi. Kerronnan keinoilla puhuja luo itselleen ja muille tarinan kohteeseen suhteita, jotka arvottavat ja merkityksellistävät sanottua (ns. enonsiaatiosta emt.; Sulkunen & Törrönen 1994; Törrönen 1994). Puhuja-asemien rakenteita voidaan paikantaa kielen modaliteeteissa, jotka liittyvät tekemisen ilmauksiin, puhujan maailmasuhteisiin sekä esityksen varmuuteen ja uskottavuuteen. Olemisen ja tekemisen peruslausumiin kytketään puheessa eri intensiteeteillä toimijoita ja toiminnan kohteita (aktorisointi) sekä asetetaan niihin ajan (temporalisointi) ja paikan (spatialisointi) konteksteja. Puhujan näkökulma aiheeseen on esillä tämän jättäessä tunnistettavia, subjektivoivia jälkiä lausumiinsa, mutta objektivoiduun näkymättömiin, kun näin ei tapahdu. Toimijoiden välille kielen käytössä syntyvät suhteet viittaavat merkityksen rakentumiseen puhunnassa ja (toisten) puheen vastaanotossa. (Törrönen 1994.)

Tulkinnoissa olen edennyt yksittäisistä lausumista suurempien kulttuuristen merkityskokonaisuuksien artikulaatioihin, jotka ymmärrän diskurss(e)iksi. Puheessa rakennetaan esimerkiksi ammatin sosiaalisten käytäntöjen kannalta loogisia rooleja, kun haastatellut tekevät joitain asioita, niiden tulkintoja ja seurauksia puheen tasolla mahdollisiksi (ja joitain mahdottomiksi) (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 42 - 43). Asiantuntijoina haastatellut toimittajat artikuloivat ammattiroolejaan esimerkiksi oman toimintansa ja tiedonvälityksen tehtävien perusteluiksi. Aineistoni suppeuden tähden en toki väitä, että se edustaisi toimittajien ajattelua ylipäätään. Joka tapauksessa on (teoreettisestikin) perusteltua katsoa, että puhujien jäsennykset kertovat jotain oleellista journalistisesta kulttuurista ja että ne saattavat edustaa ammattitoimittajien yleisemminkin jakamia käsityksiä. Näet toimittajien puheissa näkyy hegemonisuutta, jossa jaetut "totuudet" vaienavat muita. Hegemonisoituneen diskurssin luonne puhetapana hämärtyy sen muuttuessa itsestäänselvyydeksi. Onkin kiinnostavaa tarkastella, miten se toimii ja saa asioiden esittämisen näyttämään vakuuttavalta. (Mt., 76 - 77, 91.)

Journalistinen kulttuuri ja ammattikuva

Palmolahden (1993) mukaan journalistinen kulttuuri sisältää erityisen, itselleen ominaisen todellisuuden jäsentämistavan, josta juontuu journalistiseen ymmärrykseen sisäänrakentuneita sääntöjä. Toimittajat noudattavat niitä työssään joksikin pysyvästi eivätkä aina lainkaan tiedosta journalistisen kulttuurin olemassaoloa siinä mielessä, että sen toimintatapoja problematisoitaisiin. (Mt., 30.) Liberaalin journalistisen professionalismismihanteessa lehdistö on autonomisen riippumaton valtiovallan ohjauksesta, ja toimittajan tehtävä on vastata yleisön tarpeisiin sekä puolustaa tiedotusvälineiden kehitysvapautta. (Kortenieniemi 1987, 28 - 34; Merton 1976.) Arkikäytännössä monet tekijät, kuten kiire, lähderiippuvuus ja erilaiset (esimerkiksi taloudelliset) sidokset sanelevat toimittajien ja tiedonvälityksen suhdetta vallankäyttäjiin ja supistavat etiikan mukaisen kriittisyyden tilaa (Halonen 1992, 8 - 19), mikä voi johtaa siihen, että sosiaalinen järjestys kyseenalaistamatta hyväksytään (Curran 1991, 97 - 100).

Journalismiin mahtuu yhteiskunnallisista puhetavoista vain tiettyjä argument-

teja ja ilmaisia. Luostarisen (1994) mielestä julkisuuden säännöt kuitenkin tunnetaan ja toiminnan rajoituksista ollaan selvillä yleisesti. (Mt., 33.) Ridell (1994) sitävastoin näkee journalismin etiikan ja uutisoinnin suhteet ongelmallisina, koska riippumattomuuden ihanteet saattavat muokkautua myötäilemään uutistyön yhteiskunnallisia ja institutionaalisia ehtoja ja ehkäistä sitä, että suhteet ulkomaailmaan voitaisiin tiedostaa pulmallisiksi. Väittämällä toimivansa kansalaisten puhe-miehenä journalismi esimerkiksi pyrkii oikeuttamaan tehtävänsä, mutta saattaa samalla tulla kieltäneeksi kansalaisilta oman julkisen äänen. (Mt., 105, 149 - 153.) Toimittajat ovat silti yleisesti omaksuneet asenteen, jonka mukaan kaikista yhteiskunnallisista toimijoista juuri he pystyvät parhaiten määrittämään yleisönsä tarpeet ja ajamaan sen etuja. Tosin jos journalismi nojaa liberalistis-individualistiisiin perinteisiin, se saattaa tulla määrittäneeksi avunantonsa kohteeksi helpommin tietyn "asiakasryhmän" kuin yleisön kokonaisuudessaan. (Tuchman 1978, 108.)

Tutkimusten mukaan journalistikunta näyttää nykyään jakavan suhteellisen yhtenäisen ammatillisen identiteetin ja eetoksen. Eroja on edelleen lähinnä sen suhteen, kuinka aktiiviseksi toimittaja ymmärtää oman poliittisen ja yhteiskunnallisen roolinsa. (Luostarinen 1994, 38 - 39.) Aulan (1991, 77 - 83) haastattelemien toimittajien mukaan vallalla olevat ihanteet ovat merkinneet esimerkiksi siirtymistä politiikkaa kohtaan lojaalista asenteesta kriittisempään, itsenäisempään otteeseen, jolloin toimittajilla ammattikunnan jäsenenä nähdään kollektiivinen tehtävä ja vastuullisuus. Toimiessaan välittäjinä politiikan ja kansalaisten kesken toimittajat ovat asettuneet eräänlaiseen puoliviralliseen rooliin, jossa he kilpailevat poliittisen eliitin kanssa oikeudesta edustaa kansaa. Julkilausutuista ihanteista huolimatta journalismin käytäntöjä luonnehtivat silti luottamus virallisiin lähteisiin ja poliittisiin instituutioihin sekä keskittyminen eliitin toimien seuraamiseen. (Aula 1992, 15.) Nykyisellään on merkkejä myös siitä, että alan opiskelijat suuntautuisivat pr-työhön, jossa lojaalisuus kohdistetaan työnantajaan ja asiakkaaseen eikä enää ammattikuntaan tai yleisöön (Luostarinen 1994, 38 - 39).

Alkoholipoliittista kannanottoa

Alkoholipoliittikka on yksi niitä yhteiskunnallisen vallankäytön alueita, joilla valtio on voimakkaasti säädellyt kansalaisten toimintaa. Tutkijat katsovat, että yhteiskunnassa rakentuu alkoholipoliittikkaa ja -ongelmia koskevia kulttuurisia jäsenyksiä ja määritelmiä, joista koostuva "kollektiivitajunta" on osa yhteiskunnallisen ajattelun historiaa. Tietoa tästä tajunnasta saadaan esimerkiksi tutkimalla aiheesta julkisuudessa käytävää keskustelua. (Piispa 1993, 4.) Sosiaalisten ongelmien määrittelykehikon muuttuessa tiedonvälityksellä on yhä suurempi rooli yhteiskunnassa esiintyvien käsitysten muokkaajana. Se yhtäältä kuvaa vallitsevaa yhteiskunnallista mielipideilmastoa ja toisaalta vaikuttaa yhtenä toimijana esimerkiksi päihdepoliittisiin olosuhteisiin. Myös toimittajien yhteiskunnallista vallankäyttöä koskevilla käsityksillä lienee merkitystä tiedonvälityksessä näkyvän todellisuuden rakentumisessa. Tiedonvälityksen valta on Hanhisen (1994) mukaan suuri varsinkin moraalisesti ongelmallisissa aiheissa (kuten alkoholi), joissa erityisesti lehdistö on vienyt läpi etiikkansa mukaista kantaa. (Mt., 7 - 27.) Kuitenkin se, että toimittajat katsovat puheessaan, että heillä on oikeus ajaa liberaalia alkoholipoliittikkaa, asettuu ristiriitaan sen myös puheessa ilmenevän asenteen kanssa, että he ovat netraaleja tiedonvälittäjiä.

Kun alkoholia tarkastellaan kulttuurisilla merkityksillä ladattuna ilmiönä, eri intressein toimivien ihmisten ja sosiaalisen maailman suhteiden voi nähdä heijastuvan sitä koskevassa puheessa (Partanen 1990, 23 - 25). Perinteisesti alkoholi on Suomessa kytketty sosiaalisen hyväksyttävyyden rajoja ylittävään käyttäytymi-

seen, jolloin sen kielteiset puolet luultavasti yhdistetään sosiaalisiin konflikteihin ja ongelmiin ja ulkoinen kontrolli hyväksytään helpommin. Kulttuurisesti uudemmassa hallitun nautinnon kontekstissa alkoholi sen sijaan nähdään osana normaalielämää. Tällöin juomisen omakohtainen kontrolli korostuu, josta syystä ulkopuolista sääntelyä on vaikeampi perustella. (Paakkanen 1991; Sulkunen 1993.) Aineistoni toimittajien puheessa on erityisen oleellista yhteiskunnan alkoholipoliittisten toimenpiteiden ja vastuun pohdinta sekä suhtautuminen alkoholivalistukseen. Mielenkiintoisimpia ovat yksilön kokemuksia laajemmalle heijastuvat suhtautumistavat, joissa ilmenee jotakin toimittajakulttuurille ominaista.

Lehdistössä valtion sääntelevää puuttumista alkoholimarkkinoihin ja yksityiseen kulutukseen ei juuri ole nähty oikeutetuksi ja monopolin vastustuksessa on korostunut yksilön vastuu ongelmien välttämiseksi (Sulkunen 1993). Kokonaiskulutusta ongelmallisempina lehdistön alkoholiliberalismi on pitänyt humalahaikuista juomatapaa. Viimekätiseksi syylliseksi siihen on leimattu holhoava alkoholipolitiikka, joka tekee alkoholista juomiseen houkuttelevan myytin. Alkoholiongelmiensa katsotaan rajoittuvan pieneen väärinkäyttäjien ryhmään enemmistön hallitessa juomisensa. Siten suurkuluttajuuden hallinnasta lähtevä alkoholipolitiikka olisi perusteetonta puuttumista suverenien kansalaisten elämään – kansalaisten, joita toimittajan tehtävä (itsekin sellaisena) on puolustaa. Liberalistisesta näkökulmasta julkisen vallan oikeutena on korkeintaan antaa tukea ihmisten itsenäisille valinnoille jakamalla asiallista tietoa. (Piispa 1993, 22 - 23.)

Vaikutusvalta, riippuvuus ja kulttuuriset säännöt toimittajapuhunnassa

Aineistoni haastatteluissa toimittajat kokivat yhtäältä olevansa etäällä varsinaisesta yhteiskunnallisesta päätöksenteosta mutta katsoivat toisaalta, että journalismi heijastelee kulloistakin yhteiskunnallista ilmapiiriä ja että heillä toimittajina on tätä kautta vaikutusvaltaa yleisöön. Toisin sanoen toimittajien mielestä joukkoviestimillä ei ole valtaa osallistua yhteiskunnallisten ratkaisujen tekemiseen, mutta silti journalismin on mahdollista luoda julkisuudessa yhden- tai toisensuuntaisia paineita. Tähän liittyen toimittajat katsoivat, että niin kansalaiset kuin päättäjätkin arvioivat käsityksiään suhteessa journalistisiin tiedonvälitysisältöihin. Lyhyesti: journalismilla on heidän nähdäkseen suoran vaikutusvallan asemesta epäsuoraa vaikutusvaltaa.

Haastatellut eivät itse kokeneet kuuluvansa yhteiskunnallisten vaikuttajien joukkoon, eivät edes oman ammattikuntansa eliittiin. He katsoivatkin joutuvansa toimimaan varsinaisten vaikuttajien käyttämän vallan ehdoilla. Heidän mukaansa pääsy valtakunnalliseen politiikkaan vaatisi päättävien ihmisten (henkilökohtaisia) tuntemista, joka vasta muodostaisi hyödyllisen sidoksen valtaan. Haastateltujen mukaan lehdistö heijastelee kaikkiaan enemmän eliittien kuin tiedonvälityksen tavoitteita. Itsellään he eivät juuri tunnista vaikuttamistarkoituksia; sitävastoin he osin pitivät mielipide- ja poliittista lehdistöä määritelmällisesti epäilyttävänkin tarkoitushakuisena toimittajayhteisönä.

Toimittajilla nähtiin toki olevan tiettyä vaikutusvaltaa siinä mielessä, että he edustavat kansalaisia suhteessa julkisuudessa profiloituvien päättäjiin. Moni haastateltu pitikin ihanteellisena mahdollisuutta esittää päättäjille kansan kulloistenkin intressien mukaisia näkemyksiä. Tehtävänä olisi nimenomaan tuoda esiin poliitikkojen väistämiä asioita ja huolehtia siitä, että nämä eivät pääse esille vain itselleen edullisessa valossa. Tosin haastatteluista löytyi myös puhetta, jossa väitteellä kansalaismielipiteenä toimimisesta kiillotettiin vain ammattikunnan sädekehää. Vaikka puheessa poliitikkoja usein arvosteltiin, nimenomaan kansanedustajat asetettiin ainakin periaatteessa ajamaan toimittajien kanssa samaisia

kansan etuja, sillä demokratian toimivuuteen haluttiin uskoa. Toisaalta annettujen lupausen pettämisestä vaadittiin edustajapaikan menettämistä. Edustuksellisen parlamentarismien tuli luonnollisesti tehdä "meidän" tahdon ja tietämyksen mukaisia päätöksiä.

Haastatellut puhuivat ammattinsa tehtävistä pitkälti kansan asianajon tai neutraalin tiedonvälityksen tapaisten ihanteiden pohjalta, vaikka he samalla usein myönsivät, että nuo ihanteet toteutuvat käytännössä korkeintaan suhteellisessa mitassa. Ammattikunnan sisäiset säännöt yhtenäistävät heidän mukaansa toimittajien näkemyksiä työstään. Käytäntöjen ohella myös journalistisen kulttuurin eettisten ja moraalisten arvokäsitysten katsottiin vaikuttavan suuresti ammatissa toimiviin. Arvot on pitkälti jaettu jo ammattiin tultaessa ja ajan myötä ne sisäisissä keskusteluissa yhdenmukaistuvat edelleen. Yksituumaisuus ei haastatelluista silti ollut mitenkään ongelmaton asia: se kahlitsee, sillä yhteistä näkemystä on vaikea vastustaa jo siksi, että poikkeamista saattaisi seurata ammattikulttuurin ulkopuolelle sulkeminen. Se voisi tarkoittaa kollegiaalisen tuen ja ymmärryksen menettämisen lisäksi myös lähdesuhteiden ja tiedonkulun katkeamista.

Haastateltujen jäsenysten mukaan toimittajan yhtäältä tulee erottaa omat näkemyksensä uutisesta, koska yleisöä holhoava ja johdattelleva asenne on vastenmielinen eikä tiedonvälitysetiikan mukainen. Toisaalta myös omat tulkinnat asioista katsottiin päteviksi eikä luovan osuuden merkitystä uutistyössä täysin kiistetty. Toimitustyön kiireiden ja ajankohtaisuuden vaatimusten keskellä haastatellut sanoivat voivansa nostaa esiin asioita ja näkökulmia omankin harkintansa mukaan. Heidän mielestään tiedon jakamisen ja manipuloinnin ero on siinä, jätetäänkö johtopäätösten vetämisen vapaus ja vastuu yleisölle vai ohjataanko tulkintoja. Korostettiin silti välttämättömyyttä esittää kaikki tieto vähintään näkökulmasta, joka tekee siitä kiinnostavan uutisen. Täysin uusien näkemysten kertominen tuntui samalla kyllä vaikealta, koska yleisön vastaanottavuudesta ja ymmärryskyvystä ei oltu varmoja.

Alkoholin saatavuus ja valistus toimittajapuhunnassa

Liberalistinen ajatusperinne luottaa yksilön kykyihin. Se asettaa yksilölle myös veloitteen vastata tekemisistään. Haastatellut kannattivat alkoholipoliitikan liberaalisointia ja näkivät valtion holhoavan vallankäytön suurelta osin perusteettomaksi. He ymmärsivät itsekontrollin kyvyn elämäkokemuksen ja moraalisen kasvun kautta hankittuna ominaisuutena, jonka puuttumiseen luontaisten taipumusten lisäksi voivat vaikuttaa yhteen kasautuneet sosiaaliset ongelmat. Joidenkuiden ihmisten kyvyttömyys alkoholinkäytön hallintaan ei haastatelluista ollut kovin kiinnostavaa sinällään, mutta osa myönsi, että on perusteltua yrittää osittaisella sääntelyllä estää siitä yksilön ulkopuolelle aiheutuvia ongelmia (työ, ihmissuhteet). Valtiolla sallittiin periaatteessa oikeus puuttua "kyvyttömien" elämään niin sääntelyllä kuin valistuksellakin, mutta toisaalta katsottiin, että se on kyvyttömyyden täyttämään tuota tehtävää oikealla tavalla.

Haastateltavia ärsytti, että valtio pyrkii manipuloimaan ja moralisoimaan holhoavana ja lapsellistavana pidetyllä alkoholivalistuksella (itse)kriittisyyteen kykeneviä yksilöitä. Sitäpaitsi valistus tuomittiin turhaksi, koska hallintakykyiset eivät sitä alunperinkään tarvitse eikä viestiä "kyvyttömille" kuitenkaan saada perille. Suvereenit toimittajakansalaiset asemoivat itsensä samalla päättäjien rinnalle (tai yläpuolelle) tietämään parhaiten, kuinka alkoholin saatavuuden lisäksi valistus tulisi hoitaa. Ammattiroolinsa mukaisesti he arvostivat valistuksessa lehdistöihanteiden mukaista, (rankatkin) tosiasiat sellaisinaan kertovaa tiedottamista, koska muunlainen esitystapa ei heistä takaa sisäistyneitä vaikutuksia. Päättäjätahojen harjoittama valistus nähtiin arveluttavaksi epäilemättä myös siksi, että valtio on

siinä astunut reviiirille, jolla toimittajat totunnaisesti ovat olleet yhteiskunnan itseoikeutettuja tiedottajia. Voidaankin kysyä, kenen mielipidettä haastatellut oikeastaan edustavat; ehkä tiedonvälityksessä näkyvä ”yleinen mielipide” kuvaakin enemmän toimittajakulttuurin kuin ”kansan” käsityksiä.

Johdopäätelmiä: yksilön puolesta valtiota vastaan (?)

Olen tarkastellut alkoholia sen pohjalta, millaiseksi se hahmottui toimittajaryhmien haastattelupuheessa. Siinä korostuivat asian moraaliset ulottuvuudet normatiivisten kustannuksella. Toimittajien omaksuma liberaali individualismi korostaa yksilön vastuullisuutta, johon valtion sääntelypolitiikan koetaan suhteutuvan ristiriitaisesti.

Alkoholipolitiikassa hyväksyttävää vallankäytön tapaa voidaan määritellä joko yhteiskunnan tai yksilön suunnasta. Esimerkiksi alkoholin aiheuttamien sosiaalisten ongelmien syyt ja seuraukset voidaan siis sälyttää joko valtion tai kansalaisten vastuulle. Kun haastatellut toimittajat näkivät suurimmaksi alkoholipoliittiseksi ongelmaksi lainsäädännön holhoavuuden eivätkä juurikaan keskustelleet alkoholin aiheuttamista kansanterveydellisistä ja -taloudellisista kustannuksista, he katsoivat asiaa yhteiskuntapoliittisessa ja -filosofisessa mielessä yksittäisen kansalaisen näkökulmasta. Sikäli kuin yhteiskunnallisten ongelmien syyt sälytetään yksilön niskoille, myös vastuu sysätään hänelle, ja ulkopuolinen puuttuminen on sekä turhaa että tuomittu epäonnistumaan. Jos toimittajat ajavat alkoholipolitiikkaa tästä näkökulmasta, jää kysymään, mikä on se suuri yleisö, jota journalismi juhlapuheiden mukaan palvelee. Toisaalta toimittajien puheessa vilahti siellä täällä kanta, että ongelmien syyt ovat yhteisössä, jolloin tilanteeseen periaatteessa voidaan puuttua yksilön ulkopuolelta. Jälleenkin jää kysymään, ottaako edes tästä näkökulmasta lähtevä alkoholipoliittinen journalismi huomioon ongelmaa koko yleisön kannalta. Missä alkoholin saatavuuden sääntely on vallankäyttäjien kannalta keino yrittää vähentää kulutuksen aiheuttamien ongelmien kustannuksia, siinä sääntelyn voidaan vallankäytön kohteiden näkökulmasta ajatella vain rajoittavan heidän elämäänsä. Ristiriita on todellinen myös toimittajaihanteiden syvemässä mielessä: periaatteessa vapaan ihmisen toimintaa ei länsidemokratiassa saa rajoittaa, mutta ”täydellinen” vapauskin on lähinnä yhteiskunnan vahvojen etu. Valtiovastaisuus on sokea kohta, jos ei puututa lainkaan siihen, että yksilön vapautta rajoittavat myös esimerkiksi markkinat.

Liberalistisessa valtiokäsityksessä vapaus on pikemminkin vapautta *jostakin* kuin *johonkin*; haastatelluilla ehkä pikemminkin vapautta valtion holhouksesta ylipäänsä kuin erityistä vapautta juoda helpommin kuin ennen tai käyttää työssään nykyistä enemmän vaikutusvaltaa. He olivat enimmäkseen sitä mieltä, että alkoholin helppo saatavuus ei vaikuttaisi omaan käyttöön (minkä todennäköisyydestä voi tietysti olla eriäviä mielipiteitä), joten vapauttamista ei tunnuttu vaadittavan niinkään henkilökohtaisista kuin periaatteellisista syistä. Toimittajan tärkeimmäksi ammatilliseksi tehtäväksi taas nähtiin vain välittää tietoa eikä pyrkiä vaikuttamaan sillä tavoin kuin esimerkiksi valtio yrittää alkoholivalistuksessa tehdä. Valtion vallankäytön vastustamisesta tuli siten arvokysymys läpi aineiston keskeisten teemojen. Ajaessaan liberaalia alkoholipolitiikkaa ja asettaessaan valtion vallankäytön oikeutuksen kyseenalaiseksi haastatellut toimittajat ehkä tulivatkin vaatineeksi jonkun muun toimijan – kansalaisten, tiedonvälityksen tai muiden (kenties markkinataloudellisten) intressien – vallan lisäämistä ja viime kädessä yhteiskuntasopimuksen muuttamista.

Tarkastellaan vielä sitä toimittajapuheessa ilmennytää ristiriitaa, että toimittajat yhtäältä asettivat ihanteekseen vain välittää tietoa mutta toisaalta ottivat tehtäväkseen edustaa yleisöään ja jopa ajaa sen asioita. Edellisellä kannallaan he

nähdäkseni artikuloivat joko käsitystä, jonka mukaan demokratia toimii niin hyvin, ettei se itse asiassa tarvitse vahtikoiraa, tai sitten näkemystä, ettei viestimillä ole voimaa toimia itsenäisesti. Jälkimmäinen kanta mielestäni kuvasti taas joko katsantoa, ettei demokratia toimi ellei sitä vahdita, tai sitten vakaumusta, että viestimillä on kaikissa tapauksissa oikeus suhteellisen itsenäiseen todellisuuden määrittelyyn.

Ne jäsennykset, joita haastattelupuheessa rakennettiin alkoholipoliittisten toimien osalta, ilmaisevat kaikkiaan eräänlaista sosiaali-individualistista tai sosiaaliliberaalia ajattelua, jossa suvereeni ja "kyvytön" yksilö sekä valtio toimijoina asetettiin kamppailemaan keskenään. Yhtäältä toimittajat ajattelivat liberaalisti, että jos alkoholi vapautettaisiin hallitusti, myös ongelmat vähenisivät kohtuukäyttöön opittaessa. Tätä he perustelivat vedoten omaan kykyynsä hallita alkoholin käyttöönsä. Tosin joutuu kysymään, kelpaako toimittajien ihanteellinen näkemys itsestään täksi perusteluksi. Joka tapauksessa asettuessaan kansalaisen malliksi toimittaja voi oikeuttaa ammatillista asemaansa tiedonvälityksessä ja julkisuuskoneiston asemaa yhteiskunnassa. Toisaalta hyvinvointivaltiollisessa jäsennyksessä kaikkien kontrollikykyyn ei luotettu vaan tietty määrä rajoituksia hyväksyttiin ongelmien välttämiseksi. Elämänhallinta nähtiin edelleen perustavanlaatuisesti yksilön valinnaksi, mutta silti yhteiskunnalla tuli olla oikeus ja vastuu ongelmien hoitamiseen.

Alkoholin saannin vapaus näyttää haastatelluille olevan autonomian innolla puolustettu linnake, koska toimittajat tuntuivat alkoholipoliittikkaa määritellesään olevan voimainsa tunnossa. Nostaessaan itsensä esimerkiksi hallintakyvystä haastatellut ehkä oikeuttavat ihanteita asetelmalla, jossa lehdistö havaitsee yhteiskunnallisen ongelman alkoholin saatavuuden sääntelyssä ja ajaa sen ratkaisemisessa määrätietoisesti sääntelystä vapauttamista asiakkaidensa nimissä. Kuviota voi lukea tarinana, jossa toimittajat kamppailevat yksilön riippumattomuuden puolesta holhousyhteiskunnassa ja vastustavat valtion toimia missä vain voivat. Puolustettavan yleisönosan suhteen tosin tullaan tehneeksi valinta, joka kohdistuu "kyvykkäisiin" ("meidän" kaltaisiin liberaaleihin ja keskiluokkaisiin) kansalaisiin.

Haastattelupuheen ristiriitaisuuksissa näkyi ammattiroolin ihanteiden ja työn käytäntöjen yhdistämisen hankaluus, ellei mahdottomuus. Alkoholipoliittikasta puhuttaessa toimittajat näkivät oikeudekseen itsenäisesti vastustaa valtiokoneiston toimenpiteitä; toisaalta muista asioista puhuessaan he kokivat riippuvuutensa lähteistä hyvinkin suureksi. Niinpä kaiken kaikkiaan toimittajat painottivat tiedon välittämistä sellaisenaan. Eli tältä osin ajatus journalismin kriittisestä itsenäisyydestä unohtui. Itse kuitenkin näen, että tiedonvälityksellä on entistä enemmän vastuuta uudeksi muotoutumassa olevan yhteiskuntasopimuksen eräänä valvojana, ja jos liberalismin ajaminen viittaa siihen, ettei tapahtuvia muutoksia katsota tarpeelliseksi kritisoida, on kansan asioiden ajaminen tiedonvälityksen toiminnan oikeuttamiseksi tuotettua juhlapuhetta.

Vallan ja intressien kenttä on tietysti moniaineeksinen eikä redusoidu valtion ja kansan kaksinaisuudeksi, mutta sen enempiä tästä juontuvaa problematiikkaa kuin alkoholipoliittista teemaakaan en tässä ole voinut purkaa ja analysoida niiden koko yhteiskunnallisen laajakantoisuuden mielessä. Sosiaalisen todellisuuden konstruktiiivisen luonteen vuoksi voidaan silti kysyä, mitä eri vaatimuksille ja ongelmanasetteluille tapahtuu journalismin organisaatiossa sekä mikä on sen asema sosiaalisten ongelmien määrittelyssä ja suhde muihin vaatimusten esittäjiin. Toimittajien työn ja yhteiskuntanäkemyksen kannalta puheessa ilmenneet ristiriidat voivat olla ratkaisemattomasti aitoja mutta myös johtaa tiedonvälityspäätteen halvalla myyviin vaihtoehtoisuusstrategioihin, jotka nekin ovat arvovaihtoja, tiedostettiinpa tämä tai ei.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1993)
Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Aula, Maria Kaisa (1991)
Politiikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammattilähtöteetistä 1980-luvulla. Tutkimusraportti 5/91. Helsinki: YLE:n tutkimus- ja kehitysosasto.
- Aula, Maria Kaisa (1992)
Perässä tullaan, Amerikka? Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta. Tiedotustutkimus 15:2, 10 - 22.
- Curran, James (1991)
Mass Media and Democracy: A Reappraisal. Teoksessa Curran, J & Gurevitch, M (eds.) Mass Media and Society. London: Edward Arnold.
- Fowler, R. G., Kress, G. R., Trew, A. A. & Hodge, R. I. V. (eds.) (1979)
Language and control. London: Routledge & Kegan Paul.
- Greimas, A. J. (1980)
Strukturaalista semantiikkaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Halonen, Leena (1992)
Journalistisen ammattisuuden heijastuminen toimittajien kansainvälisyyskuvaan. Haastattelututkimus asenteista, arkipäytäntöistä ja ammattietiikasta. Viestinnän pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.
- Hanhinen, Sari (1994)
Sosiaalisten ongelmien, erityisesti päihdeongelmien määrittely lehdistössä valtakunnallisella, paikallisella ja lähipaikallisella tasolla. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993)
Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Korteniemi, Timo (1987)
Professionalistinen toimittaja - tutkimus professionalismin käsitteen soveltamisesta toimittajan ammattiin. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Luostarinen, Heikki (1994)
Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Juva: Hanki ja jää.
- Merton, Robert K. (1976)
Sociological ambivalence and other essays. New York: The Free Press.
- Paakkanen, Pirjo (1991)
Juoppouden luokkakartta. Keskiluokkaisten ravintola-asiakkaiden alkoholin käyttöä koskevat luokitukset. Alkoholipolitiittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no. 184. Helsinki: Hakapaino.
- Palmolahti, Harri (1993)
Kuka ampui? Tutkimus journalismin, erityisesti televisioutisten tavasta syyllistä. Julkaisuja/sarja A 81. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Tampere: Jäljennepalvelu.
- Partanen, Juha (1990)
Alcohol in culture and social life. *Alcologia* 2:1, 23 - 32.
- Pietilä, Minna (1995)
"Me olemme läheneet ristirekiloiksi ja päädytty siihen, että se on mahdotonta."
Toimittajien alkoholipolitiittiset mielipiteet ja ammattiroolit haastattelupuheissa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Pietilä, Veikko (1986)
Diskurssianalyysistä. Tiedotustutkimus 9:1, 48 - 57.
- Piispa, Matti (1993)
Mistä puhumme kun puhumme alkoholiongelmaasta? Alkoholiongelmaa ja alkoholipolitiikkaa koskevat määritelmät 1950 - 1990. Lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto, sosiologian laitos.
- Raittila, Pentti (1993)
Neuvostoliitto suomalaisten puheissa. Mielipidetutkimuksista haastattelupuheen retoriikan analyysiin. Lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Ridell, Seija (1994)
Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Julkaisuja/sarja A 82. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Tampere: Jäljennepalvelu.
- Ruostetsaari, Ilkka (1992)
Vallan ytimessä. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä. Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka (1990)
Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka (1992)
The European new middle class. Individuality and tribalism in mass society. Aldershot: Avebury Academic Publishers.
- Sulkunen, Pekka (1993)
Group interview study of local influentials on alcohol and alcohol policy. An experiment in sociological intervention. Paper presented at the 19th Annual Alcohol Epidemiology Symposium 4-11 June 1993, Cracow, Poland.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1994)
The production of values: on the concept of modality as a conceptual tool in sociological content analysis. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Tuchman, Gaye (1978)
Professionalism as an agent of legitimation. *Journal of Communication* 28:2, 106 - 113.
- Törrönen, Jukka (1994)
Pragmaattinen ja enonsiatiivinen ulottuvuus. Puhetekstianalyysi tieteellisen tekstin enonsiatiosta. Julkaisematon käsikirjoitus.

Juri Lotman rullaluistimilla

On heinäkuun neljäs ja Tampere-talon puistossa ripeksii vettä. Käynnissä on viimeinen päivä *Crossroads in Cultural Studies* -konferenssia, kulttuuritutkimuksen supermarketia. Alkaa olla selvää, että jos tämä kokous ei muuten jää historiaan niin ainakin sen vuoksi, että se toi Andy Warholin ”jokainen saa olla kuuluisa ainakin 15 minuuttia” -maksiimin Suomeen. Tässä poliittisesti korrektien porukassa näet päädyttiin antamaan kaikille muutamalle sadalle työryhmiin osallistuneelle 10-15 minuuttia oman paperinsa esittelyyn. Keskusteluihin ei työryhmissä sitten koskaan ehdittykään. Mutta ehkä ensi kerralla sitten.

Pidempiäkin puheita toki kuultiin. Aamujen yleisöluennoilla käytiin läpi kulttuuritutkimuksen tämänhetkistä tilaa. Puheenvuorojen perusteella näytti siltä, että Cultural Studies on vakiintumassa akateemiseksi oppialaksi, jossa eri sukupolvet, teoreettiset lähestymistavat ja keskeiset nimet ottavat mittaa toisistaan. Näistä kamppailuista kertoo esimerkiksi se, että anglo-amerikkalainen kulttuuritutkimus nimettiin imperialistiseksi ja hegemonistiseksi eurooppalais-afrikkalaisin voimin. Yleisemmin arvioiden kulttuuritutkimuksen institutionalisoitumisessa on jotakin paradoksaalista. Tämä konventioita haastamaan ja kaikkea kyseenalaistamaan pyrkivä ajattelu on itse vähitellen muuttumassa – akateemiseksi konventioksi itsekin.

John Hartley istuskelee konferenssin viimeisenä päivänä Tampere-talon sateisella terassilla. Ilmassa on akateemiseen turismiin liittyvää viimeisen konferenssipäivän antiklimaksia, joka tiivistyy mainiosti erääseen Hartleyn esseen otsikoon *Been there – done that*.

John Hartley ei kuulu ”alkuperäisiin” birminghamilaisiin, mutta hän ollut silti näkyvästi mukana viimeiset vuosikymmenet John Fiskin kanssa kirjoitetun *Reading Televisionin* (1979) jälkeen. Hänen kirjoitustensa keskeisiä teemoja ovat journalismi, televisio ja politiikka. Tärkeitä teoksia *Understanding News* (1992), *Teleology* (1992), *Politics of Pictures* (1992) ja tänä syksynä ilmestynyt *Popular Reality: Journalism, Modernity, Popular Culture*.

John Hartley on armoitettu kirjoittaja, jonka tekstit ovat sähkökkää ja haastavaa luettavaa. Hän liikkuu töissään hämmästyttävän laajalla alueella – uutiset, muotilehdet, televisio-ohjelmat, mainokset, muropaketit ynnä muut arkiset tekstit lomittuvat kulttuuristen merkitysten avaruudeksi, lotmanilaisittain semiosfääriksi, jonka Hartley tuntuu hallitsevan viimeistä sopukkaa myöten. Tuosta näkyvästä Hartley kulttuurikriitikon taikalaseillaan hahmottaa esille vallan kätkeytyjä koneistoja.

John Hartley on ehditty jo paremman puutteessa nimetä kulttuuritutkimuksen Kurt Vonnegutiksi. Vertailut eivät tunnu häiritsevän tekijää, ainakin hänen viimeisen kirjansa *Popular Reality*n takakanteen on kylmästi prantätty *Media, Cul-*

ture & Society'n antama monimielinen epiteetti '... Raymond Williams on rollerblades'. Siinäpä hyvä otsikko-idea tällekin haastattelulle.

Kulttuurintutkimuksen pesää selvitetään

On syytä aloittaa kysymällä, mihin tuota nyt kanonisoitumassa olevaa Cultural Studies -liikettä oikeastaan tarvittiin?

- Minusta kulttuurintutkimuksen evoluutio 70-luvulla johtui siitä, että se oli vastaus kahdenlaisiin ratkaisemattomiin ongelmiin. Ensimmäinen ongelma oli englannin kielen ja kirjallisuuden tutkimuksen (jolla alunperin omat opintoni aloitin) tiukka kaanon. Demokraattisen koulutuspolitiikan 50-60-luvuilla yliopistoon tuomat ihmiset eivät kyenneet tuomaan omia aiheitaan, politiikkaansa, kiinnostuksensa kohteita, estetiikkaansa tuolloiseen opetukseen. Oli yhtäältä ratkaisematon akateeminen ongelma - yliopiston ja sen kirjallisen kaanonin demokratisoiminen.

- Toisaalta marxilaisen yhteiskuntateorian ratkaisematon ongelma oli se, että pelkästään talouteen keskittynyt teoria ei tuottanut toivottuja poliittisia tuloksia. Syntyi tarve ymmärtää, miksi työläiset eivät käyttäytyneet niin kuin heidän objektiiviset olosuhteensa olisivat edellyttäneet.

- Nämä kaksi kysymystä, mihin massat uskovat ja miksi sekä miten demokratisoida kirjallinen kaanon kytkeytyivät kulttuurin käsitteeseen. Mielestäni kulttuurintutkimus syntyi juuri tästä. Sen vuoksi se on yhä kiinnostunut politiikan kysymyksistä.

Mistä johtuu se, että kaikki tuntuu muuttuvan kulttuurintutkimukseksi?

- Ainakin tämän konferenssin perusteella voisi päätellä, että se on todella levinnyt kaikkialle. Olenkin hieman huolissani, mikäli kulttuurintutkimus on vain yhteiskuntatieteiden ja kulttuurintutkimuksen opiskelijoitten viimeinen villitys. Mutta on tärkeätä, ettemme ryhdy liiaksi kontrolloimaan tai määrittelemään soveliaita tutkimuksen kohteita. Mielestäni on yhä tärkeää sallia uusien agendojen, uusien tutkimustapojen pääsy esille.

- 60-70-luvuilla mukaan tulleet ihmiset ovat jo vanhenemaan päin Uuden su-

kupolven tulee siis keksiä oma radikaali projektinsa. Eli ei ole meidän asiamme päättää sitä – vaikka Paul Willis niin kovasti tuntuu haluavankin. Vaikka yhteiskunnalliset ongelmat ja poliittiset kysymykset ovat säilyneet samoina ei siltikään ole meidän asiamme sanoa, mihin suuntaan tutkimuksen tulisi kulkea. Tulee olla toleranssia hämärän ja epämääräisen tutkimuksen sietämiseen. Olen myös sitä mieltä, että kulttuuritutkimuksen tulee jatkaa ikuista keskusteluaan omasta ominaisuutestaan.

Kaiken jatkuvaa uudelleenarviointia?

– Kyllä. Juuri se on hyödyllistä. Opiskelijoille ei riitä, että kerrotaan, miten yleisötutkimusta tehdään. Pitää kertoa, miksi tehdä akateemista tutkimusta ylipäättäen. Mitä hyötyä siitä on? Jatkuva itsetutkiskelu ja uudelleenarviointi on terveellistä!

Jatketaan vielä konferenssin sisällöistä. Mitä mieltä olet siitä, että jotkut moittivat brittiläistä kulttuuritutkimusta hegemonisuudesta?

– Suhtaudun asiaan vaihtelevin tuntein. Kuten jo sanoin, monet meistä ovat jo vanhoja ja siksi koetamme ylläpitää johtavaa asemaa intellektuaalisella, poliittisella ja akateemisella agendalla. Ymmärrän kyllä, miksi ihmiset ovat huolissaan Birminghamin yhä jatkuvasta vallasta. Mutta on muistettava, että Birminghamia ei ole enää olemassa ja jos ylivalta on yhä olemassa, sitä tukevat ja ylläpitävät ihmiset, jotka yhä haluavat pitää Birminghamia työnsä lähtökohtana.

– Tietystä mielessä Birmingham tarjoaa lähtökohdan, käyttökelpoisen strategisen paikan, josta edeten kukin voi kehittää itsenäisen kannan. Birminghamin perinne ei ole minusta hegemonista käsitteen täydessä intellektuaalisessa merkityksessä. Se on enemmänkin viittausten lähtökohta, maamerkki, jonka avulla voi kartoittaa maastoa. Koska suurin osa meistä on ehkä lukenut jonkin verran Hallia, Williamsia, Hoggartia – jopa hieman Willisia – tämä edesauttaa keskustelua ja yhteisen kielen – lingua francan löytymistä. Voimme puhua omista aiheistamme suhteessa Birminghamiin. Minä teen niin. Minun työni ovat syntyneet Birminghamin ulkopuolella, en ole koskaan työskennellyt tai opiskellut siellä. Mutta samaan aikaan heidän projektinsa – tavoitteena ymmärtää kuinka luokkayhteiskunnat toimivat kulttuurisella tasolla ja tuottaa positiivista yhteiskunnallista muutosta – on minunkin projektini.

On tietenkin tervettä, että on vastaäniä ja että ne artikuloidaan täällä ja että keskustelu jatkuu?

– Kyllä, tottakai. Jostein Gripsrudin kritiikki Cultural Studies -lehestä ja sen toimituskunnasta pitää täysin paikkansa. Suurin osa sen toimituksesta on Britanniasta, Australiasta, Kanadasta, Yhdysvalloista. Tässä mielessä julkaisu on hegemoninen, mutta se onkin yhdysvaltalainen eikä birminghamilaista kulttuuritutkimusta.

– Eräässä mielessä on syntynyt jännite Stuart Hallin ja kumppaneiden poliittisen projektin ja nykyisen kulttuuritutkimuksen välille. Hallin tavoitteena oli organisaatioiden intellektuellien kouluttaminen politiikan tekoa varten. Nyt kulttuuritutkimus on akatemisoitunut ja institutionalisoitunut ja taistelee monenlaisia institutionaalisia taistoja. Tässä yhteydessä äänet, jotka tulevat tämän piiriin ulkopuolelta, muiden identiteettien äänet, eurooppalaiset, aasialaiset, muut kuin patriarkaatin äänet ovat merkkejä elinvoimasta, joita kulttuuritutkimuksessa on. Ne eivät ole ääniä marginaalista vaan kulttuuritutkimuksen seuraava sukupolvi.

Jonkun täytyy pitää huolta softwaresta

Miksi teet kulttuuritutkimusta?

– Koska uskon teorian ja demokratian suhteeseen – yhä kaikkien näiden vuosien jälkeen. Mielestäni pitää tehdä kriittistä älyllistä työtä, jotta ymmärtää, miten maailma toimii. Mutta älyllinen kulttuuri tarvitsee myös modernin demokrati-

soitumisen ymmärrystä ja tuohon prosessiin vaikuttamista. Ja se on vaikea tehtävä, koska akatemit ovat keskiaikaisia ja hierarkisia instituutioita, eivätkä lainkaan moderneja ja demokraattisia.

Sanoit, että Stuart Hall ja muut halusivat antaa ihmisille koulutuksen ja lähettää heidät sitten maailmaan tekemään politiikkaa. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut.

– On joistakin tullut. Mutta tänne tulleista on tullut professoreja. Meistä tuli professoreja. Todellinen syy siihen, että me olemme täällä, on maineen saavuttaminen. On olemassa todellisia, henkilökohtaisia, elämäkertaan liittyviä välttämättömyyksiä – sinun tulee ruokkia perheesi, hankkia työpaikka, elää. Ja osasy omaan akateemisuuteeni on, että se antaa minulle mahdollisuuden tulla toimeen.

– Joten hyväksyn yhtäältä kyllä kriittisyyden sellaisia tutkijoita kohtaan, jotka jäävät yliopistoon vaikka ovatkin kiinnostuneita politiikasta. Toisaalta voi väittää, että alkuperäinen *New Left Review*'n ympärille 50-luvun puolivälissä ryhmittynyt joukko piti tavoitteenaan yhteiskunnallista ja poliittista muutosta. Se ei ollut valankumouksellinen vaan radikaali reformistinen ryhmä. Brittiläisen historian valossa voi väittää heidän epäonnistuneen – riittää kun katsoo, mitä siellä on tapahtunut. Mutta se ei tarkoita, etteikö itse projekti olisi yhä tärkeä.

– Satun olemaan sitä mieltä, että monet sosiaalidemokraattiset, vasemmistolaiset tai radikaalit ajatukset sekä kulttuuriin että politiikkaan – jotka kehittyivät Birminghamissa – voidaan toteuttaa. Ei ehkä Britanniassa tällä hetkellä mutta ehkä Australiassa, ehkä Suomessa, ehkä jossain muussa maassa. Minusta projekti on suurempi kuin sen omat ambitiot ovat. Näköpiirissä on myös uusia tapoja jatkaa. Stuart Hallista ei tullut vallankumouhallituksen kulttuurikomissaaria, hänestä tuli sosiologian professori. Se on hyvä. Me tarvitsemme hänenlaisiaan sosiologian professoreita.

Pohjoismaissa ei ole kovinkaan erikoista, että kriittinen tutkija joutuu asiantuntijaksi johonkin hallituksen asettamaan työryhmään. Pohjoismaissa kriittisilläkin tutkijoilla on usein kaksoisidentiteetti – he tekevät toisaalta kriittistä tutkimusta ja toisaalta työskentelevät hallinnon suunnitelmien mukaan. Meillä on myös melko opettavia kokemuksia siitä, miten institutionaaliset rakenteet syrjäyttävät terveen kriittisyyden.

– Sen vuoksi minusta on tärkeää ylläpitää esseetyyppisen kriittisen kirjoittamisen traditiota, joka kommentoi sitä, millaisia seurauksia asiat saavat. Vaikka työskentelen yliopistossa voin sanoa, että hyvin harvat intellektuellit tai virkamiehet ottavat yleisön, kansalaisen tai yhteiskunnan perspektiivin lähtökohdakseen ja päähuolekseen. Kulttuurintutkija voi tehdä juuri tämän ottaessaan osaa viralliseen politiikantekoon ja institutionaaliin päätöksentekoprosesseihin. On syytä säilyttää sellainen perspektiivi, joka vähät välittää Rupert Murdochista ja hänen käsityksistään mediaimperiuminsa kehityksestä. Kulttuurisesti on tärkeää se, mitä ihmiset voivat tehdä ja haluavat katsoa tuloksena olevalta kanavalta. Kyse ei ole hardwaresta vaan softwaresta, josta jonkun tulee pitää huolta. Kun tarkastelee virallista politiikanteon retoriikkaa ja diskurssia, se ei lähes koskaan ole huolissaan merkityksistä.

– Akateeminen kulttuurikriitikko on siis yhä tärkeä ääni. Vaikka hän ei voikaan realistisessa mielessä puhua koko yleisökonstituution puolesta, hän voi silti säilyttää etäisyytensä.

Merkityksen stripteasea

Tämä johtaakin meidät merkityksen ongelmaan ja televisioon. Mikä tai mitä televisio on sinulle?

– Aloitan jutulla Roland Barthesin *Mytologioista*. Yksi hänen pienistä esseis-

tään käsitteli stripteasea. Barthes puhuu siitä, miten striptease aina johtaa lopulta pettymykseen, koska riisuuntuminen aina jossakin vaiheessa päättyy, mutta halu jää. Se ei koskaan tyydyty. Minä näen tuossa metaforan psykologiasta, joka tutkii ja haluaa ymmärtää yksilöä yhä syvemmillä ja syvemmillä. Aluksi kokeellisessa psykologiassa tarkasteltiin yksilöä koetilanteessa, sitten kiinnitettiin elektrodit heidän ihoonsa, nykyään jo heidän aivoihinsa ja kehoonsa tarkoituksena vastata kysymykseen, näinkö merkitykset syntyvät. Tämäkö on merkityksen tuottamisen prosessi käytännössä? Kuitenkaan vastauksen löytäminen ei ole sen lähempänä kuin ennenään.

– Minusta merkityksen jäljittäminen on jotakin voimakkaan halun kaltaista, mutta kuten seksuaalinen halu stripteasen kohdalla, se ei täyty. Minulle television merkitysellistämiskäytäntöjen todellinen paikka. Nämä käytännöt ovat yhteiskunnallisia pikemminkin kuin yksilöllisiä, ne ovat empiirisiä sanan täydessä merkityksessä, koska ne ovat olemassa, eikä kukaan voi kiistää niiden olemassaoloa. Television avulla minun on ollut mahdollista puhua merkitysten muodostumisesta, tietoisuudesta sosiaalisena pikemminkin kuin psykologisena ilmiönä.

Yleisöä ei ole olemassa

Voiko kulttuurikriitikko mielestäsi edustaa yleisöä?

– Kyllä. He edustavat yleisöä kirjoittamalla. Mitä kulttuurikriitikko osaa ja yleisö ei on kirjoittaa. Se on minun taitoni. Sitä yritän tehdä – kirjoittaa. Ja huolimatta siitä miten kirjoitan, kirjoitan esityksen muille luettavaksi. En edusta yleisöä demokraattisessa mielessä, en ole yleisön lähettiläs, enkä edusta olemassaolevia yksilöitä, mutta edustan yleisön asemaa ja näkökulmaa kirjoittamalla.

– Kyse on tästä striptease -ilmiöstä. Mitä enemmän koetat löytää yleisön, sitä varmemmin se katoaa. Kuten ehkä tiedätte, edustan kantaa, jonka mukaan yleisöä ei ole olemassakaan. Televisioyleisöä ei ole olemassakaan, se on fiktio, jonka monet instituutiot ovat luoneet, mukaan lukien akateemiset – eivät pitääkseen yllä yleisöä vaan itseään. Kukaan ei olisi niin kiinnostunut yleisöistä, ellei heillä olisi omia tavoitteitaan. Eivät yleisöt ole oikeasti niin kiinnostavia – menet jonkun kotiin ja siellä katsotaan televisiota – entäs sitten. Olet kiinnostunut yleisöstä ja sen edustamisesta jos olet kiinnostunut vallasta, joka tuohon edustamiseen liittyy. Ja he, jotka ovat osallisina tuossa prosessissa – edustavat yleisöä jonkun institutio-

naalisen tarkoituksen vuoksi – oli se hallinnollinen, kriittinen tai mitä tahansa. Tietyissä mielessä kyse ei ole siitä, voiko yleisöä edustaa, vaan mihin tarkoitukseen yleisöä edustetaan. Sitä kysymystä ei voi väistää, vaan siihen on koetettava vastata avoimesti.

Se miten ja mitä kukin edustaa palautuukin siis kunkin omaan projektiin?

– Olen tosiaan vahvasti tuota mieltä. Niin vahvasti, että mielestäni nykyiset yleisöä koskevat diskurssit eivät koske lainkaan yleisöjä. Ne ovat taisteluja, joita käydään nykyään tietoluokaksi kutsumani luokan sisällä. Niin tutkijat kuin media-ammattilaiset ovat molemmat sen jäseniä, samoin kuin esimerkiksi puheradioitten juontajat ja hallituksen politiikantekijät. He ovat kaikki ammatillistuneen luokan jäseniä, jotka eivät omista välttämättä tuotannon fyysisiä välineitä, mutta varmasti välineet tiedon tuottamiseen. Nämä ihmiset voivat myös puhua siitä, mihin ihmiset todella uskovat. Poliitikko sanoo, että minä tiedän, mitä yleisö ajattelee, koska kannattajani kirjoittavat minulle ja kertovat, että televisiossa on liikaa väkivaltaa. Ja yhteiskuntatieteilijä sanoo jotakin toista ja radion juontaja kolmatta – kaikki yleisön nimissä.

He eivät kilpaile yleisön, vaan toistensa kanssa vallasta puhua yleisön nimissä, vallasta edustaa yleisöä.

Yleisö on siis vain osa tätä puoliuniversaalia demokraattista retoriikkaa. Kaikki yrittävät esiintyä yleisön nimissä?

– Juuri niin. Syy haluun edustaa yleisöä ja puhua sen puolesta on juuri se, että yleisö on hahmo kulttuurin demokratisoimiselle. Ja monet poliittiset eliitit pelkäävät yleisöä aika lailla. Ne eivät jätä yleisöä rauhaan, pelkäävät että se ajattelee vääriä ajatuksia eikä käyttäydy oikealla tavalla. Yleisötutkimuksesta suuri osa pohjautuu yleisön pelkoon pikemminkin kuin haluun saada empiiristä tietoa.

– Koska taistelu tietoluokan sisällä on väistämätön, kulttuurikriitikko, jolla ei ole mitään voitettavaa tai hävittävää näissä poliittisissa peleissä, on hyödyllinen henkilö. Meidän pitäisi olla mukana noissa taisteluissa tuomassa muiden salatut ja suojatut intressinsä näkyville. En tarkoita, etteikö meilläkin olisi omia intressejämme puhuessamme yleisön puolesta – onhan meillä. Mutta meidän salatut intressimme liittyvät oman akateemisen uran edistämiseen eikä vaikutuksen tekemiseen johonkin uuteen hallitukseen. Niin ainakin toivon.

Olemme siis turvallisella maaperällä, koska meidän panoksemme eivät koske tavallaan yleisöä lainkaan?

– Meidän toimmemme eivät ole suunnattu yleisöjä vaan valtion toimia kohtaan. Yritämme pitää ne rehellisinä. Joten tietualan sisällä tarvitaan ihmisiä kritisoi-
maan tietoteollisuuden tuotantoprosessia ja sitä kulttuurikriitikot osaavat tehdä. He voivat tehdä sen edustamalla yleisöä.

Journalismi vallattu ulkoapäin

Puhuit omassa esityksessäsi diskurssien historiasta ja erityisesti Australiasta "Terra nulliuksena". Kertoisitko projektista ja sen perusajatuksista?

– Terra Nullius on Australian common law -käsite, joka on ollut käytössä vuoteen 1991 saakka. Se oli doktriini, joka julisti, että Australia oli tyhjä valkoisten siirtolaisten saapuessa. Maata ei siis omistanut kukaan, jolla olisi ollut laillinen oikeus siihen.

– Terra Nullius -doktriini antoi siirtolaisille itsestäänselvän oikeuden määritellä koko manner yksityiseksi omaisuudeksi. Tämä doktriini kumottiin harvinaisella päätöksellä, jossa korkein oikeus puuttui common law'n sisältöön aboriginaaliryhmän puolesta. Tuo ryhmä kykeni todistamaan tietyn maa-alueen kohdalla oman omistusoikeutensa.

– Tämä on hyvin juhlittu päätös Australian lainsäädännön historiassa. Siitä on

tullut myös tärkeä osa nykyistä poliittista kehitystä, koska labour-hallitus yritti toteuttaa tuon päätöksen ideaa lainsäädännössä ja sallia alkuperäiskansallisuuksille omistusoikeutta Australiassa. Ensimmäistä kertaa siirtolaisuuden alkamisen jälkeen aboriginaalit voivat julistaa maan omakseen.

– Käytin esityksessäni Terra Nulliusta myös akateemisen työn metaforana. Tutkimushan käyttää alueellisia metaforia koko ajan. Puhutaan tutkimuksen kentästä, sen tai tuon tieteen alasta, tutkimuksen alueista. Myös tämä *Crossroads in Cultural Studies* olettaa, että tiedon kartuttamisella on jotakin tekemistä tiellä kävelemisen kanssa. No, eihän sillä ole. Tie on tässä yhteydessä modernistinen keksintö. Maahan perustuvat metaforat viittaavat maanomistukseen, liikkumisoikeuteen tai rakennuksen rakentamiseen. Halusin kyseenalaistaa tuon itsestäänselvyden alueesta, ensinnäkin siitä syystä, että kulttuuritutkimus on itse ollut Terra Nullius, jonne kuka tahansa voi vaeltaa psykologiasta, sosiologiasta, antropologiasta, kielitieteestä, kirjallisuustieteestä, historiasta, politiikasta tai mistä tahansa. Monet akateemiset oppiaineet ovat yhtäkkiä päättäneet tehdä kulttuurintutkimusta ottamatta millään lailla huomioon niitä, jotka jo työskentelevät sillä alueella. Ja tämä palauttaa meidät ensimmäiseen kysymykseen – puuttuuko kulttuurintutkimukselta olemuksellista integriteettiä.

– Toinen seikka on, että omissa journalismia koskevissa töissäni tajusin, että journalismilla on sama ongelma. Monet journalismin tutkimukset yliopistossa ja myös laajemmin intellektuaalisessa kulttuurissa ovat journalismin ryöstämistä – historian tutkijat käyttävät sanomalehtiä, ei lehtinä vaan jonkun tosion evidenssinä. Eri tutkimusalat tuottavat monenlaisia luentoja, löytävät monenlaisia asioita sanomalehdistä – filosofiasta psykologiaan. Luin juuri yhden väitöskirjan, jossa Australian nuorisoa ja sosiaalipolitiikkaa koskeva tutkimus perustui lähes kokonaan siihen, miten nuorisoo on esitetty sanomalehdissä. Eikä siis siihen, miten nuorisoo elää elämänsä.

Modernin syntyminen vei neljä tuntia

– Yhtäältä siis journalistisia lähteitä käytetään tarkoituksiin, jotka tuhoavat niiden journalististen luonteen. Ne haluavat antaa vaikutelman, että ne pohjautuvat ilmiöihin itseensä, vaikka ne perustuvat journalismiin.

– Toisaalta journalismiin sinänsä on kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Ei ole kysely, mistä se on tehty? Mistä se tuli? Mitä tehtävää sillä on? Kun tapaat oikein vaikutusvaltaisen kulttuurikriitikon, hän pitää journalismia tykkäänään valtakulttuurin ideologian kantajana, kaupallisena manipulaationa.

– Journalismia ei ollut esimodernina aikakautena. Olen alkanut ymmärtää, että journalismi itse oli joko modernin seuraus tai jopa sitä muodostava voima. Etsin hetkeä, jota voisi pitää modernin (ja journalismin) syntyhetkenä – eli hetkeä jolloin valta siirtyi monarkialta kansalle. Ja tuo hetki oli 14.7.1789 joka oli muuten oli tiistai.

– Modernin syntyminen – Bastiljin valtaus – kesti noin neljä tuntia. Tuolloin valta siirtyi symbolisesti monarkilta kansalle. Uuden aikakauden institutionaalistaminen kesti tietenkin kauemmin mutta silti kyseessä on vertauskuvallinen hetki, jolloin yhteiskunnan koko käsitteen sisältö – mitä se on, miten sitä hallitaan, miksi se ylipäätään on olemassa, miten ihmiset yksilöinä määritellään – muuttui. Minusta se oli modernin syntyhetki, jonka saivat aikaan journalistit. Sen rakensivat radikaalit journalistit ja heidän lukijansa Pariisissa. Radikaali journalismi erityisesti näytteli ratkaisevaa osaa tuon hetken syntyemisessä – ja siitä hetkestä tuli väistämätön, johdonmukainen, kompromissiton – eikä niin kuin kävi Britanniassa, jossa vallankumous epäonnistui muutamaa vuotta aikaisemmin.

– En etsi historiallisista arkistoista esimerkkejä journalismista hallitsevan luo-

kan ideologiana, vaan osallisena modernin synnyttämisessä, ideologisesti ja poliittisesti, sekä teoriana että käytäntönä. Siis radikaalina osallistuvana eikä konservatiivisena voimana. Tietenkin konservatiivista journalismia oli tuolloin myös, ja oletettavasti journalismilla on myös muita funktioita, jotka ovat myös tärkeitä. Ne voidaan jäljittää historiallisesti osoittamaan, että tapa pitää journalismia annettuna, puhuen vain sen sisällöstä eikä sen historiallisesta muodosta, on virheelinen.

– Väitteeni toinen puoli on, että ei vain poliittisella, etusivujen julkisuudella ole kuvatunkaltaista historiaa. Samanaikaisesti myös muut semiosfäärin alueet ovat muuttuneet ja radikalisoituneet niitä journalistisesti muotoiltaessa. Niin että eräässä mielessä journalismi kyseenalaistaa, tutkii ja koodaa uudelleen koko kulttuurin – jota se muuten tekee yhä. Siksi on välttämätöntä sisällyttää journalismiin uutisjournalismin lisäksi myös muunlaiset journalismit – elämäntyylijournalismi, tabloidjournalismi, viikkolehdet, televisiossa lisääntyvä faktaa ja fiktiota yhdistävä journalismi ja niin edelleen.

– Muu kuin uutisjournalismi on ollut olemassa yhtä kauan kuin poliittinenkin. Kirjassani (Popular Reality) yritän osoittaa, kuinka tyylijournalismi jonain tärkeänä historiallisena hetkenä on keskeisempi aikakauden kulttuuriselle merkitykselle kuin poliittinen journalismi. Käytän esimerkkinä ranskalaista Vogue-lehteä, joka käsittelee Etelä-Afrikan vaaleja, Nelson Mandelaa.

Oma tuntemukseni on, että suurimmat ja tärkeimmät poliittiset muutokset 1900-luvulla ovat tapahtuneet poliittisen julkisuuden ulkopuolella. Ympäristöpolitiikka, nuorisopolitiikka, uskonto, rauhanliikkeet – kaikki tulivat perinteisen poliittisen sfäärin ulkopuolelta ja traditionaalisen autoritaarisen journalismin ulkopuolelta. Ne tulevat alueelta, jota aikaisemmin pidettiin yksityisenä, vapaa-ajan alueena, kodin alueena, feminiinisenä. Sen vuoksi noiden alueiden journalismi tulisi ottaa paljon vakavammin.

Journalismikoulutuksen pitää katsoa peiliin

Voiko tuollainen ajattelu tuottaa relevanttia journalismikritiikkiä?

– Minusta meidän tulee ottaa osaa myös tuohon keskusteluun yhtä paljon kuin meidän tulee ottaa osaa politiikantekoon ja kamppailuihin, jotka mainitsin aikaisemmin. Asia, joka minua askarruttaa ei ole journalismin suorituksen arviointi päivästä päivään -pohjalta, vaan se, miten journalistit itse näkevät ammatinsa ja toimintansa. Yksi seikka, jota käsittelen kirjassa, on journalismikoulutus. Sen pitäisi katsoa itseään peilistä.

– On ilmeistä, että juuri journalismikoulutus muokkaa uusia sukupolvia alalle. Alalle opiskelevilta ei usein kuitenkaan vaadita mitään muuta kuin se, että he noudattavat nykyisten työnantajien vaatimuksia. He oppivat noudattamaan tietynkaltaisia deadlineja, tietynlaisia työnjaon muotoja, tapoja kirjoittaa ja käyttää lähteitä.

– Mutta jätetään kertomatta, mitä laajempaa merkitystä journalismilla on. Harvoin keskustellaan siitä, miten journalismi tekstuaalisena systeeminä on vuorovaikutuksessa muiden yhteisön elämän muotojen kanssa. Hyvin harvoin esitetään journalismin historiaa ylipäätään. Kaikki tuollainen tuntuu olevan irrelevanttia, kyse on teknisistä taidoista, ei kulttuurisesta tietoisuudesta. Mielestäni tuo vaatii muutosta. Meidän tulee käsitellä journalismin tekstuaalista muotoa sellaisena kuin se ilmenee. Sitä juuri yritän tehdä kirjassani. Ensimmäinen ottamani askel on siirtä pois etusivujen journalismista.

– On syytä muistaa, että suurin osa kulutetusta tai luetusta journalismista ei ole etusivujen journalismia. On myös syytä muistaa, että tärkeintä, mitä journalismi on saanut aikaan historiallisesti ei ole teksti vaan lukijasuhde, lukijuus. Se tapa,

jolla journalismi kiertää maailmassa on tärkeää pikemminkin kuin jossakin tietys-
sä pääkirjoituksessa ilmaistu mielipide. Siksi keksin tekstuaalisen järjestelmän kä-
sitteen. Journalismi ei ole vain sitä, mitä on sanottu vaan myös miten se tuottaa
lukijuutta – miten lukijat luodaan, mitä ne odottavat, miten rutinoituneita ne
ovat. Ennen vanhaan ihmiset lukivat sanomalehteä, koska siinä oli kuumia poliit-
tisia aiheita. Vähän myöhemmin he halusivat jotakin muuta. Idea vakaasta, ruti-
noituneesta, lojaalista lukijuudesta on kehittynyt vähitellen. Meidän pitää olla
kiinnostuneita siitä eikä vain jostakin aiheesta esitetyistä mielipiteistä.

– Haluan sanoa, että kulttuurikriitikon tulee olla kiinnostunut journalismista
tekstuaalisena muotona ymmärtääkseen laajat sisällöt, sen lukijat ja suhteet mui-
hin alueisiin – siihen, jota Juri Lotman, sankarini, kutsuu semiosfääriksi. Lotman
on, sivumennen sanoen, yksi tämän vuosisadan aliarvostettuja kulttuuriteoree-
tikkoja.

Teknologia on keho selitys

*Näetkö journalismin kohtalon tai tulevaisuuden jollakin tavalla liittyvän uuteen
teknologiaan ja puheisiin suurien yleisöjen rapautumisesta?*

– Journalismin ja teknologian historia on pitkä ja kiinnostava. Ne ovat aina ol-
leet yhteydessä toisiinsa. Siirtyminen painetusta viestinnästä, keskitetystä, teolli-
sesti tuotetusta kotikutoisempaan, desktop-julkaisemiseen, omalla tietokoneella
tuotettuun journalismiin tulee selvästi muuttamaan journalismia. Silti ihmiset
edelleen tuntuvat kaipaavan jonkinlaista yhteyden tuntemista – jaettua kansallista,
paikallista tai muuten erikoistunutta journalismia. Siksi modernin ajan jour-
nalismin muodoilla on yhä paljon ytyä, koska ihmiset yhä haluavat asettua tietyn
kaltaisen journalismin lukijoiksi.

*Uskotko, että kaippuu lukijayhteisön jäseneksi on enemmän tai vähemmän
muuttumaton tai ikuinen piirre?*

– En usko sen yhteisön pysyvyyteen. Uskon, että se on luonteeltaan historiallinen
ja rakennettu. Mutta haluan sanoa, että journalismi muuttuu muiden syiden
kuin teknologisten syiden vuoksi. Minusta on kiinnostavaa katsoa Ranskan suurta
vallankumousta. Tuolloin journalismi käsitteli kysymyksiä, jotka olivat jo muuta-
mia satoja vuosia vanhoja. Ei uusi teknologia sinänsä aiheuttanut suurta vallan-
kumousta, tuolloin käytetyn teknologian keksi jo Gutenberg. Kyseessä ei ole tek-
nologia sinänsä, vaan teknologian, lukijuuden ja kulttuuris-poliittisen kehityksen
suhteet, jotka asettavat raamit sille, miten asiat kehittyvät.

– Teknologia on nyt esillä ehkä sen vuoksi, että suuret yhtiöt haluavat uuden
teknologian mahdollistamia voittoja. Ne haluavat muuttaa tuotantotapojaan ih-
misistä koneisiin. Siksi teknologiasta puhutaan. Mutta ihmiselämän elämisen kan-
nalta teknologia ei kuulu ensimmäisiin huolenaiheisiin. Olisin kiinnostunut tek-
nologiasta, jos näkisin sellaisia teknologian käyttötapoja, jotka eivät noudattele
sen kehittäjien tahtoa.

Kaikkein kiinnostavimpia teknologian käyttötapoja olisivat esimerkiksi, kuin-
ka sähköpostia käytetään pitämään yllä jonkinlaista oppositiota sorretussa maas-
sa.

– Sellainen ei ole mahdollista virallisten viestimien avulla. Sanomalehdet eivät
voi toteuttaa sellaisia päämääriä. Faksit voivat, valokopiokoneet voivat, sähkö-
posti voi – ja joskus jopa puhelimet voivat. Teknologiaa käytetään tarkoituksiin,
joihin niitä ei alun perin ole lainkaan tarkoitettu. Ne kehitettiin bisneksen tekoon
mutta käytetään politiikan tekoon. Ja käytöt voivat muuttua.

HAASTATTELU: **ESA SIRKKUNEN JA RISTO KUNELIUS**
KUVAT: **RISTO KUNELIUS**

Kertomuksia itsesensuurista

Salminen, Esko.
VAIKENEVA
VALTIOMAHTI?
Neuvostoliitto/ Venäjä
Suomen lehdistössä
1968-1991.

Helsinki: Edita. 1996. 318 s.

Esko Salmisen tutkimus suomalaisen lehdistön Neuvostoliittoa koskevasta itsesensuurista sopii hyvin ajan henkeen. Salminen on täyttänyt sen "sosiaalisen" tilauksen, jonka Simopekka Nortamo esitti Hesarin kuukausiliitteessä viisi vuotta sitten.

Kirja ei yllätä vuosien 1968-91 ajan politiikkaa ja suomalaisia medioita seuranneita. Salmisen mukaan Suomen keskeiset joukkotiedotusvälineet integroituivat erityisesti 1970-luvulla monin tavoin valtiovaltaan ja alkoivat ottaa vastuuta valtion idänpolitiikan hoitamisesta. Tämä ilmeni kriittömyytenä Neuvostoliiton sisäisten asioiden ja ulkopoliittikan käsittelyssä.

Neuvostoliiton olojen ja toimien kaunistelu näkyi ennen muuta pääkirjoitusten ja muun kantaa ottavan aineiston tasolla; sen sijaan uutisten välittämä kuva Neuvostoliitosta - ainakin merkittävien tapahtumien osalta - oli Salmisen mukaan varsin oikea.

Tutkijan päätelmien mukaan itsesensuuria oli kahdenlaista. Yhtäältä vaikenemisen ja varovaisuuden syynä oli aito pelko ja siihen liittynyt poliittinen viisaus. Toisaalta oli kysymys sisä- ja valtopoliittisin motiivein tapahtuneesta vaikenemisesta ja neuvostojärjestelmän taktisesta kaunistelusta.

Salminen tarkastelee itsesensuuria suhteessa länsimaiseen liberalistiseen lehdistöteoriaan. Se, että lehdet alkoivat ottaa vastuuta valtion idänpolitiikan hoitamisesta, johti erityisesti 1970-luvulla ristiriitaan länsimaisen sananvapauskäytännön kanssa. "Poliittinen viisaus" johti totuuden muunteluun ja tiedostamattomaan tai tietoisesti lukijan pettämiseen. Salmisen mukaan pahinta oli Suomen ulkomaisen kuvan tahrinutuminen.

Tuskinpa kukaan haluaa kiistää idänpolitiikkaa koskeneen itsesensuurin olemassaoloa. Julkisuudessa on keskusteltu lähinnä siitä, oliko itsesensuuri välttämätöntä, yllimitoitettua vai kokonaan tuomitavaa. Tähän paljolti poliittiseen keskusteluun en puutu seuraavassa. Oli itsesensuuri sitten hyväksyttävää tai ei, sen tutkiminen on hyödyllistä niin journalismin kuin viestintätutkimuksenkin kannalta.

Valikoidut uutishuiput

Salminen esittelee suomalaisten tiedotusvälineiden NL-kirjoittelua tiettyjen "uutishuippujen" kautta; niitä olivat Tšhekkoslovakia 1968, YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlallisuuudet vuonna 1973, Solzhenitsynin karkoitus Neuvostoliitosta

1974, Afganistan 1979, Tshernobyl 1986 sekä Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991.

Uutishuippujen kaltaisia perusteellisemmin eriteltyjä teemoja ovat myös Neuvostoliiton johtajien Leonid Brezhnevin ja Mihail Gorbatshovin sekä naapurimme Viron käsittely Suomen lehdistössä.

Tarkemmin käsittelemänsä teemat ja uutishuiput Salminen on valinnut tutkimusprojektiin liittyneiden oppinäytetöiden perusteella. Se, onko kirjan erittelyissä kysymys Salmisen vai oppinäytetöiden tekijöiden havainnoista ja tulkinnoista, jää usein hämäräksi epämääräisen lähdeviittauskäytännön vuoksi.

Tarkemmin käsitellyt huiput liittyvät ennen muuta Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan sekä Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin. Salmisen kuvaamien huippujen joukossa ei ole juuri asioita, jotka liittyisivät Neuvostoliiton kansalaisten arkielämään. Näitä tarkastelemalla Suomen lehdistöstä olisi saattanut tulla esiin vivahteikkaampaa Neuvostoliitto-kirjoittelua.

Kun itse 1980-luvun lopulla tutkin suomalaisten Neuvostoliittoa koskevia puhetaipoja, kiinnitin huomiota tavallisten ihmisten puheessa ilmenevään dualismiin.

Haastateltavat puhuivat virallisen ystävyysliturgian mukaisin sanankääntein Suomen ja Neuvostoliiton suhteista sekä naapurimaan ulkopolitiikasta, mutta samat ihmiset saattoivat ladella varsin suoraaviaisia ja kriittisiä kommentteja Neuvostoliiton taloudesta, demokration puutteesta ja kansalaisyhteiskunnan arkielämän ankeudesta.

Omien muistikuvieni mukaan vastaavanlaista dualismia ilmeni myös 1970-80-lukujen lehdistökirjoittelussa. Neuvostoliiton ulkopolitiikasta kirjoitettaessa sordino oli paljon tiukempi kuin asuntopulaa tai kansalaisvapauksia käsiteltäessä.

Kronikkaa, ei analyysia

Salmisen poliittiset lähtökohdat ja mieltymykset tulevat kirjasta esiin paljon selkeämmin kuin tieteelliset tavoitteet ja menetelmät. Vaikka tutkimuksen "sosiaalinen tilaus" olikin ensisijaisesti poliittinen, olisi aihe tarjonnut erinomaisen haasteen tiedotusopillisen tutkimuksen kehittämiseksi. Siihen Salminen ei ole kuitenkaan paneutunut, vaan hän on tyytynyt perinteiseen kuvailevaan historiantutkimukseen.

"Vaikeneva valtiomahti?" on pääosin yksittäisten ilmiöiden kuvailua ja parin viime vuoden aikana haastateltujen toimittajien siiteeraamista ja referenttia. Lisäksi teoksessa on runsaasti lainauksia Neuvostoliiton arkistoista löytyneistä Suomen lehdistöä koskeneista raporteista. Paljon kiinnostavia esimerkkejä ja lausuntoja on koottu yksien kansien väliin.

Monin paikoin Salminen sivuaa mielenkiintoisia kysymyksiä, joista toivoisi konkreettista analyysia.

Esimerkiksi: Salminen puhuu lehdistön Neuvostoliitosta käyttämistä kiertoilmaisista ("tietty taho", "yleiset syyt" etc.) ja niiden välistä lukemisen ilmapiiristä. Valdemar Melankoon nojautuen hän viittaa Neuvostoliiton kuvaamiseen kehittyneeseen "ystävyyden journalismiin", jossa kriittikkömyyden lisäksi osattiin kuvata naapurimaan asioita tavalla, joka ei kertonut juuri mitään. Liturginen eliittikieli sisälsi myös vastarin-

nan mahdollisuuden; asiat ilmaistiin niin, että sekä suomalaiset että venäläiset saattoivat tulkita tekstejä hyödykseen kasvojaan menettämättä.

Käsitteäkseni kiertoilmaisuit ja niiden kautta syntynyt tekstin monitulkintaisuus olivat Neuvostoliittoa koskevan kielenkäytön keskeisiä piirteitä. "Ystävyden journalismin" konkreettista analyysia teoksesta ei kuitenkaan löydy. Toki asia tulee esiin satunnaisten esimerkkien kautta, mutta "ystävyyden kieltä" tekstuaalisena ja journalistisena strategiana ei eritellä. Vahinko.

Alistumista vai mukautumista?

"Neuvostoliiton/ Venäjän kuvaan Suomen sanomalehdistössä 1968-1991 vaikutti kylmän sodan ja YYA:n aika", Salminen kirjoittaa. Niinkö se oli? Eikö 1970-luku ollutkaan kylmän sodan päättymisen ja liennytyksen aikaa?

Historiantutkijan taustastaan huolimatta Salminen tarkastelee aihettaan epähistoriallisesti. Kirjan mukaan Suomen lehdistön itseensensuuri oli ennen muuta alistumista Neuvostoliiton ja presidentti Kekkonen painostukseen. Siinä mielessä näkökulma on oikea, että se osoittaa molempien valtioiden halun ohjalla Suomen lehdistöä. Samalla Salminen jättää vähemmälle huomiolle journalistien vapaaehtoisen mukautumisen politiikkaan, jota kansan enemmistö kannatti.

Mahdollisesti Salmisen käyttämät lähteet ovat vaikuttaneet hänen näkökulmaansa. Hän referoi kymmenillä sivuilla Moskovan arkistoista ja toimittajien haastateluista paljastuneita esimerkkejä painostuksesta. Tutkimuksen mukaan tuo painostus oli aktiivisinta 1970-luvun alussa, siis pian Tshekkoslovakian miehityksen jälkeen.

Salmisen mukaan Suomen lehdistö esiintyi vuoden 1968 Tshekkoslovakian miehityksen yhteydessä vielä kriittisesti Neuvostoliittoa kohtaan, mutta sitten itsensuuri alkoi voimistua. Neuvostojoukkojen marssittua Afganistaniin vuonna 1979 suomalaisleh-

tien kriitikki jäi jo vaimeaksi. Varmasti totta, mutta vain osatotuuksia.

Ensinnäkin, Tshekkoslovakia ja Afganistan eivät ole tapauksina yhteismitalliset. Jos neuvostopanssarit olisivat vyöryneet Prahaan vuonna 1979, tuskinpa itseensuurin lisääntymisen olisi nähtänyt niin selvältä kuin Salmisen esityksessä.

Toinen puoli totuudesta liittyy juuri liennytykseen ja sen synnyttämään henkisen ilmapiirin muutokseen. Vuoden 1968 jälkeen Nixon teki historialliset idänvierailunsa, Brandt käynnisti idänpolitiikkansa, eivätkä ETYK ja suurvaltojen aseidenriisuntaneuvottelutkaan aivan mitättömiä asioita olleet.

Suomessa ilmapiirin muutokseen vaikutti yleismaailmallisen liennytyksen lisäksi 1960- ja 70-luvun vaihteen yhteiskunnallinen murros. Sen keskeinen osa oli irtautuminen aikaisemmasta kielteisestä suhtautumisesta Neuvostoliittoon.

Salminenkin puhuu 1970-luvun "ajan hengestä", mutta ei ollenkaan niin painokkaasti kuin lehdistön alistumisesta painostukseen. Hän jättää erittelemättä sen, miten neuvostomyönteisyys oli osa yleismaailmallista ilmapiirin muutosta ja samalla suomalainen reaktio menneiden vuosikymmenten ryssävihalle.

Neuvostoliiton oloja kaunisteleavassa journalismissa ei ollut kyse vain alistumisesta ja taktiikasta, vaan myös aidosta asennemuutoksesta. Tuo muutos ilmeni vasemmistonuorison lisäksi kaikissa ikäryhmissä ja lähes kaikissa puolueissa.

Kekkonen saattoi kyllä alistaa poliitikkoja ja päätoimittajia, mutta ei tavallisia äänestäjiä. Vaikka nykytutkimus paljastaisi UKK:ista mitä tahansa konnuuksia, 70-luvun suomalaisten enemmistö kannatti ja jopa ihaili presidenttiään. Samaa aikaan Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa kasvoi voimakkaasti. Se tarjosi työpaikkoja työläisille ja helppoja voittoja suomalaiselle suurpääomalle.

Edellä kuvatussa ilmapiirissä lehdistön vapaaehtoinen itsensuuri ja siihen liittynyt silmien sulkeminen naapurimaan ongelmilta

ja oli vähintäänkin yhtä tärkeä ilmiö kuin Neuvostoliiton edustajien huomautuksiin tai UKK:n yhä vahdyksiin perustunut alistuva itsesensuuri.

Tämän päivän itsesensuuri

Vapaaehtoinen itsesensuuri oli monessa tapauksessa Salmisen kuvaamaa taktista, sisäpoliittiseen valtapeliin liittyvää. Mutta vähintään yhtä usein se oli aitoa halua ymmärtää erilaista naapurua ja rakentaa suhteita entisten vihemiesien välille, halua voittaa kansalaisten keskuudessa olevia vanhoja ennakkoluuloja.

Samanlaista yleisön ennakkoluulojen voittamiseen pyrkivää "positiivista itsesensuuria" löytynee tänäkin päivänä.

Esimerkiksi: jos kirjoitan reportaasin somaliperheiden elämästä Suomessa, saatan jättää jutusta pois tietooni tulleita vähemmän mairittelevia seikkoja somalien tekemisistä. Syöllistyn itsesensuuriin, koska haluan jutullani purkaa suomalaisten muukalaisvihamielisyyttä ja rasistisia ennakkoluuloja. Saman logiikan mukaan toimi 70-luvulla moni neuvostovihamielisyydestä huolestunut toimittaja.

Kirjansa lopussa Salminen toteaa, että itsesensuuria on vaikea havaita silloin kun se vallitsee, koska se toimii paljolti piilotajuisella tasolla. Idänpolitiikkaa koskevasta itsesensuurista kuitenkin keskusteltiin avoimesti jo 70-luvulla. Tänä päivänä markkinavoimiin tai EU-asioiden mahdollisesti liittyvä itsesensuuri voi olla paljon näkymättömämpää. Salminen pitää rinnastusta EU-kirjoitteluun kuitenkin ontuvana, koska kyseessä on "Neuvostoliittoon verrattuna toisenlainen järjestelmä: demokraattisten maiden yhteisö".

Eroja toki on: EU:n "keskuskomitean" komissaarit tuskin tulevat lehtileikkeiden kanssa suomalaisia päätoimittajia opastamaan. Mutta kun asiaa tarkastellaan toimittajien vapaaehtoisen itsesensuurin kannalta, ongelma on sama, oli kohde sitten demokraattinen tai totalitaristinen.

Rähmälläänkö?

Miksi lehdistö mukautui ja menetti kriittisyytensä niin helposti? Tuskin yksinomaan vastuullisuutensa, taktisen eduntavoittelun tai painostuksen vuoksi. Lehdistö mukautui valtiollisen politiikan välineeksi varmaan myös siksi, että meillä ei ole samanlaista sananvapauden ja valtiovallasta vapaan kriittisen journalismin perinnettä kuin monessa länsimaassa. Kriittikittömästi lehdistömme hyväksyi 30-luvulla - ilman minkään ulkovoimain painostusta - sen että suurelta osalta suomalaisia riistettiin sananvapaus.

Matti Wuoren sanoin: lehdistömme oli ennen idänpolitiikan itsesensuuriakin usein enemmän valtiovallan sylkikoira kuin valpas vahti. Se sama sylkikoira täitää olla vieläkin keskuudessamme.

Salminen ei lehdistön erittelyn perusteella yhdy Timo Vihavaisen teesiin siitä, miten Suomi oli rähmällään itään; Salmisen mielestä lehdistön osalta kyse oli lähinnä kumartamisesta.

Itsesensuuri on yksi tapa kumartaa tai olla rähmällään. Sitäkin merkittävämpi saattaa olla journalismin päivittäinen näkökulman valinta maailman tapahtumiin. Jos halutaan tutkia Suomen medioiden kumartamista eri suuntiin vuosina 1968-91, itsesensuurin erittely kuvaa vain yhtä puolta asiasta. Tuonakin aikana jokapäiväisen uutisjournalismin agendat ja näkökulmat tulivat meille pääasiassa lännestä.

•••

Jos "Vaikeveva valtiomahti?" olisi opinnäytetyö, se olisi herkkupala pikkutarkalle vastaväittäjälle: epäselviä ilmauksia, epämääräistä referenttia ja ilmaisua sekoittavia rönsyjä löytyy yhtenä. Sitaattipuuroa kahlatessaan lukija ihmettelee, missä se tutkimus on?

Teoksen on kustantanut ennen Valtion Painatuskeskuksena tunnettu Edita. Vanhalla nimellä toimiessaan yhtiö harrasti vielä julkaisemiensa teosten toimittamista ja kielenhuoltoa. Nykyinen Edita ei näytä paljon editoivan.

PENTTI RAITTILA

Monumentti

YLEISRADION HISTORIA 1926-1996.

Helsinki: Yleisradio Oy, 1996.

1. OSA 1926-1949.

Eino Lyytinen:

Perustamisesta talvisotaan.

Timo Vihavainen:

Sodan ja vaaran vuodet.

320 s.

2. OSA 1949-1995.

Raimo Salokangas:

Aikansa oloinen.

473 s.

3. OSA.

Kari Ilmonen:

Tekniikka, kaiken perusta.

Hakemistot.

239 s.

Kansallinen yleisradiolaitoksemme on tuottanut meille monumentaalisen paketin omasta historiasaatan: toistatuhatta leveää liitupaperista sivua kolmeksi niteeksi ja ettuna, kokonaispaino 4 kg. Kolmen pääosan lisäksi on ilmestynyt englanninkielinen tiivistelmä ja ruotsinkielinen lyhennelmä on tuossa ensi vuoden puolella, samoin CD-ROM. Näiden julkaisujen ohella historiaprojekti on tuottanut Ylen oman kokoelman Mikkelissä sijaitsevaan Elinkeinoelämän Keskusarkistoon.

Produktion kokonaiskustannukset ovat noin neljä miljoonaa markkaa. Kirjoittajille (5 miestyövuotta) tästä meni 1,5 mmk ja painokuluihin käytettiin toiset 1,5 mmk. Toimitustyö taittoineen ja kuvatoimituksineen sekä kielenkäännöksineen tarvitsi useampia satoja tuhansia. Osansa vei myös arkistointityö.

En sano, että tämä on lupamaksuvarojen väärinkäyttöä tai suuruudenhulluutta. Päinvastoin, minusta on oikein ja kohtuullista, että Yleisradion kaltainen instituutio satsaa näinkin paljon historian- ja dokumentointiin ja tutkimiseen. Saman ovat tehneet merkkivuotensa kunniaksi useimmat julkisen palvelun yleisradiolaitokset, jos kohta Ylen monumentti taitaa tässä sarjassa nousta kärkisijoille ainakin maan ja yhtiön koko huomioon ottaen.

Arvosteluni ensimmäinen pöytäkirja onkin viipitön kiitos Yleis-

radiolle siitä, että isännöimällä hankkeen se osoitti merkittävää kulttuuritahtoa.

Samaa tahtoa löytyi pienemässä mitassa jo 1940-luvun lopulla, kun Yleisradio tilasi Vilho Suomelta 25-vuotishistoriikkinsa, joka julkaistiin nimellä Suomen Yleisradio 1926-1951 (Helsinki: Oy. Yleisradio Ab., 1951).

50-vuotispäiviä lähestyttäessä 1970-luvulla ei samaa tahtoa Yleisradiosta sitten löytynytäkään, vaan suomalaisen yleisradiotoiminnan puolivuosisatainen historia koottiin akateemisilla talleilla tukeutuen sekä senioreihin (Hemanus, Nordenstreng, Tommila ja Ylen piiristä Raimo Arhela) että laudaturtutkimelman tekijöihin, joita lähinnä Tampereen yliopistosta löytyi toistakymmentä. Tuloksena oli lähes 400-sivuinen, pienellä prääntäty tietokirja Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen (Porvoo-Helsinki: WSOY, 1976). Teoksen toimittajana ja keskeisenä kirjoittajana oli Pirkko Tulppo, joka oli tehnyt aiheesta laudaturtyönsä sekä tiedotusopissa että Suomen historiassa.

Kysymys asettuikin nyt: Mitä uutta vastavalmistunut monumentti tuo tähänastiseen tietoomme historiasta? (Suomen ja Tulpon merkkipuisteosten lisäksi yleisradiohistorian kirjallisuutta on kertynyt enemmänkin, tekijänimminä mm. Hellman, Hujanen ja Silvo.) Kriittisen lukijan ei toki tule hurmaantua uudesta monumentista sinänsä, vaan punnita tekstiä ja sen antamaa kuvaa historiasta erityisesti sitä, onko kuvan tarkkuus lisääntynyt ja näkökulma laajentunut vai onko kenties mukaan tullut vain kyytipoikaa: paperin kiiltoa, kuvien väriä, taiton tyyliä ja sanonnan särmää. Arvostelijan on siis paitsi kahlattava läpi tuhannen sivun monumentti myös pyyhittävä pölyt aikaisempien historia-teosten päältä.

Hämällinen olo

Oma ekskursioini yleisradiohistoriaan tuotti hämällisen olon. Minut pani miettimään ensinnäkin se, että vasta nyt tajuan, miten paljon ja hyvää historiankirjoitusta sisältyy aikaisempaan tutkimukseen,

erityisesti Tulpon kokoelmaan. Uusi monumentti ei todellakaan voi ylvästellä sillä, että se olisi urauurtava peruskartoitus ainaakaan 1970-lukua edeltäviltä vuosikymmeniltä. Mielestäni olennainen noista ajoista on jo aikaisemmissa kirjoissa ja kansissa; nyt on vain saatu aikaan tyylikäs ja entistä yksityiskohtaisempi esitys.

Toki esityksessä on myös aidos-ti uutta. On Vihavaisen osassa Moskovon ja Lontoon arkistoihin perustuva selvitys Suomeen suunnatusta vihollispropagandasta sekä Bonnin ja Potsdamin arkistojen antama lisävalaistus saksalais-suhteisiin. On Salokankaan osassa koko Reporadion jälkeinen aika. On Ilmosen osassa tekniikan tarina tavalla, jota meillä ei ole vielä kerrottu. Ja on kautta linjan yksityiskohtia, jotka tarkentavat kuvaamme siitä, mitä Ylessä ja sen ympärillä todella tapahtui - tai ainakin siitä, mitä aikaistodistajat sanovat tapahtuneen (esim. Eero Vallila TES:in myymisessä Ylelle ja Ralf Friberg Ylen uutistoiminnan aloittamisesta).

Uutta ja arvokasta on sekin, että nyt kerrotaan ennätyspitkää tarinaa, joka luontevasti jäsenyy eri osiksi ja luvuiksi. Erityiskiitoksen ansaitsee Salokangas lähes puolen vuosisadan pituisen jaksensa jaottelusta osuvine otsikoineen: Yhteiskunnan sivilinen (1949-64), Suunnan näyttäjä (1965-69), Poliitiikan vankin (1970-81), Yhtenä markkinoilla (1982-95).

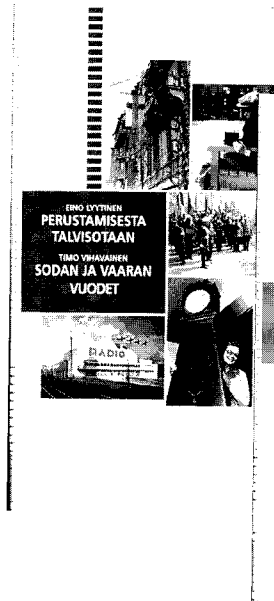
Toisaalta monumentista pistää silmään aukkoja - sellaisiakin joihin löytyy täyttä tavaraa vaikkapa Tulposta. Esimerkiksi Salokankaan osasta puuttuvat ohjelmatilastot ja niihin perustuvat tämäntapaiset yleistyksset: "1950-luvulla lisääntyvät puheohjelmistossa uutiset ja ajankohtaislähetykset sekä yhteiskunta-luokka, jonka sisällä taas yleispoliittisia ja valtiollisia kysymyksiä sekä muita maita koskevat aihepiirit vähentyivät 1950-luvulla edelliseen kauteen verrattuna; sosiaalipoliittikka- ja kasvatus-, opetus- sekä kulttuuriluokan ohjelmat taas lisääntyivät 1960-luvun alusta lähtien (ks. liite 3, taulukko 2 ja 3)" (Tulppo, s. 239). Tulposta löytyy myös 25 liitetaulukkoa Ylen

henkilökunnan - erityisesti toimittajakunnan - rakenteesta (s. 369-382), jota Salokangas ei sanottavammin käsittele puhumattakaan siitä, että hän pohtisi henkisen tuotannon edellytyksiä sen kaltaisissa ylisuurissa suolakaivoiksissa kuin TV 1 on 1960-luvulta lähtien ollut.

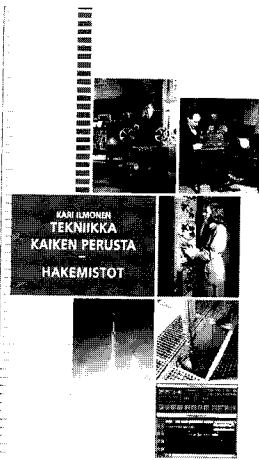
Samassa osassa on runsaasti tekstiä STT:n ja Ylen kiistanalaisesta suhteesta, mutta selvittämättä jää taustalla piillyt peruskysymys Ylen maksuosuudesta. Se olisi valjennut Viestintäpoliittisen komitean selvityksestä (yksimielinen osamietintö vuodelta 1973), joka Salokankaalta on jäänyt noteeraamatta - samalla kun viestintäpoliittinen pintakuuhu näkyy vienneen tutkijaa mennessään kaapeli- ja muun lainsäädäntökiistelyn pyörteisiin (erimielinen osamietintö vuodelta 1974). Tässä kohden (s. 257-258) tutkija on langennut Simopekka Nortamon rakentamaan loveen, josta 1970-luvun viestintäpolitiikka näyttäytyy vulgarina punikkien ja lahtarien väli-senä taistona.

Esimerkkejä voisi jatkaa, siis sellaisista yksityiskohdista, joita tekstimassasta turhaan etsii, mutta joilla on merkitystä juuri Salokankaan tutkimuskohteekseen rajaanille institutionaalisen toiminnan ehdoille. Tilanpuutteesta ei ole kysymys, koska samaan aikaan kirjoittaja mässäilee yksityiskohdilla, jotka tuskin ovat relevantteja - esimerkiksi vaikkapa nuoren Kaarle Nordenstrengin juoruilu vanhemmasta tutkijaveljestään Yrjö Ahmavaarasta Eino S. Revolle USA:sta lähetetyssä kirjeessä (s. 168).

Yleisesti ottaen ja vakavasti puhuen: kun yleisradiohistoriaa kirjoitetaan institutionaalista ehtoja kuvaamalla, on vaarana luiskahdtaa (pikkupoliittikan (juoru)kronikointiin sen sijaan että pureuduttaisiin (tosi)politiikan (valta)rakenteisiin. Salokangas ei tunnu pitävän tätä sanottavana riskinä, kun hän omassa alkunsaissaan tähdentää, "että teen suomalaisittain katsoen 'ensimmäisen polven' yleisradiohistoriaa: Keskittymällä instituutioon ja sen toiminnan ehtoihin luon pohjaa tuleville tutkijoille, joiden kiinnostuksen koh-

YLEISRADION HISTORIA 1925-1996

YLEISRADION HISTORIA 1926-1996

teena ovat ohjelmat. Olen nimitän yhä samaa mieltä kuin lehdistön historiaa kirjoittaessani (1982, 1987, 1988), että joukkoviestinnän sisällön ymmärtäminen edellyttää taustojen tuntemista.” (s. 12).

Tähän on helppo yhtyä. Myös ohjelmasisältöjen rajausta tutkimuksen ulkopuolelle voi puolustaa, jos kohta sekään ei mielestäni pyhittä ohjelmarakennetta kuvaavien tilastojen pois jättämistä. Mutta samalla nousevat ”toiminnan ehdot” ja ”taustojen tuntemus” tutkimuksen keskiöön eikä silloin riitä - ainakaan yhteiskuntatieteilijälle - tarkkakaan kuvaus siitä kuhinasta mikä kävi Ylen ympärillä, vaan ehdot ja taustat on saatava esille perusteellisemmin ja syvällisemmin. Muuten kirjoitetaan pintahistoriaa.

Hämäännöksen ytimessä

Nyt olemmekin hämäännökseni ytimessä: mediahistorian kirjoittamisen tavoitteissa ja metodologiassa. Monumentin yleisteemaksi oli sovittu, kuten Salokangas seelostaa, ”Yleisradio ja yhteiskunta” (s. 12). Tämä on laittamattomasti

sanottu, kuten oli kiitettävästi aikanaan asetettu myös Suomen sanomalehdistön historia -projektin tavoite, josta Päiviö Tommila kirjoitti tuon hankkeen tutkimussuunnitelmaa ja sen toteuttamista esitellessään: ”lehdistön kehitys tuli nähdä erottamattomana osana yhteiskunnan yleistä poliittista, taloudellista ja kulttuurikehitystä sekä kiinnittää huomiota lehdistön materiaalsiin edellytyksiin ja sisällön rakenteeseen” (Suomen lehdistöhistoria 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905, Kuopio: Kustannuskiila, 1988, s. 16).

Mutta vastasiko tulos tavoitetta? Minusta ei - ei aikaisemmassa SSLH-projektissa (johon Suomen Akatemia investoi kymmenkunta tutkijavuotta) eikä nyt uudemmassa Yle-projetissa. Toki yhteiskunta on tuloksessa läsnä, mutta ei varsinaisena tutkimuskohteena, vaan taustalla hämääntävänä kullissina, jota sieltä täältä valaistaan.

Yksi ratkaisu on kunkin jakson alkuun sijoitettu profiilikuvau suomalaisen yhteiskunnan ja maailmankin tilasta kyseisenä aikakautena. Näin meneteltiin Tulpossa (tosin sormella osoittaen hätäratkaisuna, s. 10) ja samanlaisen kiitettävän yrityksen tekee

Lyytinen oman osansa avausluvussa ”Suomalainen yhteiskunta 1920- ja 1930-luvulla” (s. 15-17). Vihavaisen kuvaama sota-aika ja sen jälkipyykki on luonnostaan niin ”totaalista”, että ongelmaa yhteiskunnan kadottamisesta ei samalla tavoin synny. Mutta Salokankaan polkua seurattaessa ilma kuitenkin loppuu siltä, joka ottaa vakavasti hänen itsensä asettamat tutkimustavoitteet.

Suomalaisen yhteiskunnan yleistilaa 1949-96 ei yritetäkään luonnehtia kuin parilla selvitimenedolla (s. 11-12). Niistä ei totisesti vaaduta lähes puolen vuosisadan mittaista sosioekonomista määmää suurine muuttoineen, tulopoliittisine kokonaisratkaisuneen ym. rakenteellisine uudistuksineen - ei liioin kulttuuri-ilmaston sielunmaisemaa 1950-luvun modernismista lähtien. Vain 1960-luvun kulttuuriradikalismi tulee noteeratuksi, koska se oli niin olenainen osa Reporadiota.

Laajemmasta maailmantilanteesta lukija saa vain vihjeen: Reporadiojakson lopussa Salokangas toteaa, että ”ilmapiirin muutokset Yleisradion ulkopuolisessa maailmassa olivat suuret” (s. 245), ja jatkaa kertomalla siitä, millaisia

olivat hyvät vastaukset kulttuurihistorian peruskurssin kuulustelussa esitettyyn kysymykseen "1968"! Vihjeestä käy myös seuraava avausvirke viimeispäähän, suurten muutosten aikaa kuvaavaan lukuun: "Suomalaisessa yhteiskunnassa, Euroopassa ja maailmassa - tai monilla ulottuvuuksilla päinvastaisessa järjestyksessä - tapahtui 1980- ja 1990-luvuilla prosesseja, jotka merkittävästi muuttivat suomalaisen yhteiskunnan jäsenten tapaa sijoittaa asioita mahdollisten ja mahdottomien, toivottavien ja torjuttavien asteikolle" (s. 343). Noita prosesseja ei kuitenkaan mainita - esittelystä ja erittelystä puhumattakaan - paitsi sellaisia itsestäänselvyksiä kuin "syksyn 1989 eurooppalainen vallankumous" ja viestintäpolitiikkaa suunnannut "deregulaatio".

Salokankaan osa on nimetty nasevasti "Aikansa oloinen". Ymmärrän ja yhädyn, mutta yhteiskuntatieteilijänä jään puutoksen tilaan, kun ajasta ei kerrota kuin vihjeitä.

Minusta tähän lähestymistapaan sopii sanasta sanaan se vaara, jota Tulpon kokoelmaan kirjoittamassani epilogissa alleviivasin: "käsillä oleva teos keskittyy vain yleisradiotoiminnan ulkokohlaiseen tapahtumahistoriaan eikä tähtää asianmukaisten taustatekijöiden ja syväisempien selitysten etsimiseen, mitä on toki pidettävä yhteiskunta- ja historiatieteen perimmäisenä tehtävänä" (s. 310). Ja kun näin on, pätee uuden monumentin jälkeen yhä se, mitä tuossa epilogissa kaksi vuosikymmentä sitten jatkoin: "Yleisradiohistorian kirjoittamista olisikin jatkettava entistä johdonmukaisemmin maamme poliittisen historian ja yleisen yhteiskuntatieteen lähtökohdista" (s. 311).

Mitä yhteiskuntaan kuuluu?

Tähän voi vain lisätä, että sama pätee mutatis mutandis Suomen lehdistöhistorian kirjoittamiseen, jossa niin ikään jäätin lähinnä ulkokohtaisen tapahtumahistorian tasolle. Vai olenko sokea kun en näe SSLH-projektin tuloksessa sitä, mitä sen edellä siteerattu

Tommilan tehtävänasettelu lupaa? Voi tietysti olla myös niin, että Suomen historian tutkijoilla on yksinkertaisesti erilainen käsitys siitä, mitä yhteiskuntaan kuuluu. Toisaalta ainakin sosiaali- ja taloushistorian sekä kulttuurihistorian harjoitukset täyttävät käsittäkseni erinomaisesti lupauksen selvittää median ja yhteiskunnan suhdetta (esimerkkinä vaikkapa Clas Zilliacuksen ja Henrik Knifin *Opinionens tryck*; Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 1985).

En tee näitä huomautuksia peräänkuulutusiksi väheksyäkseen tapahtumahistoriaa. Totta kai sekin on tunnettava ja tarkkaan. Siinä suhteessa sekä vanha SSLH että uusi yle-projekti ovat kannuksensa lunastaneet. Ne ovat vuolaita narraation virtoja - kertomuksia siitä mitä media oli. Tällainen "ensimmäisen polven" historiointi - aukkoineenkin - on välttämätöntä ja kiitettävää. Raimo Salokankaalle on aivan erityisesti nostettava hattua, koska hänen savottansa oli lähes epäinhimillisen mittava.

Pointtini on, että vuolaskaan narratiivirta ei riitä, vaan tarvitaan myös metakertomus siitä, miksi media oli sellainen kuin oli ja miten media todella sijoittuu yhteiskuntaan - sen politiikkaan, talouteen ja kulttuuriin. Tarvitaan siis "toisen polven" tutkimusta - eikä vain mediasisältöihin pureutumisenä (mistä helposti tulee vain uusi narraatiokierron instituutiopinnan rinnalle), vaan ennen muuta reflektiona kaikesta siitä dokumentaatiosta, jota on kerätty.

Tämä 'sukupolvikysymys' näyttää askarruttavan Salokangasta enemmän kuin Lyytistä ja Viha-vaista. Hyvällä tahdolla lukien Salokankaan voi jopa katsoa avaa- van yhteiskunnallisia horisontteja jo lukujensa otsikoinnilla. Mutta kun hän viimeisessä alaluvussa ("Julkinen palvelu ja yhteiskunnan muutos" - otsikoista ainoa jossa yhteiskunta-sana esiintyy!) toistaa jo alussa esittämänsä periaatteen, että "pääkohteena on oltava tausta ja konteksti" (s. 435), en voi muuta kuin huokaista: joko ta- voite oli väärin asetettu tai sitten se vain jäi saavuttamatta.

Näistä kysymyksistä pitäisi minusta käydä perinpohjainen keskustelu - se mikä jäi käymättä SSLH-projektin valmistuttua. Eipä historiasivun tätä puolta juuri kosketeltu myöskään Tiedotustutkimus-lehden erikoisnumerossa 1/1996.

Oivallista ainesta keskustelulle antaa monumentin kanssa samaan aikaan tehty ja julkaistu Pertti Alasuutarin kirja *Toinen tasavalta* (Tampere: Vastapaino, 1996). Siinähän on esitetty kat- saus sodanjälkeiseen ajanjaksoon erottelemalla kolme kautta: mo- raalitalouden, suunnittelutalou- den ja kilpailutalouden vaiheet. Vaikka tämäkin harjoitus on kritii- kille altis, tarjoaa se mediakeskei- sellie historiankirjoitukselle terveel- lisen muistutuksen siitä, että yh- teiskunnan taustaa ja kontekstia on olemassa ja analysoitavissa sen poliittisen pelin ulkopuolella, johon Yleisradio suoranaisesti kiin- nitty.

Kaiken kaikkiaan arvioni yleis- radiohistorian monumentista on myönteinen. Myönteinen pyrin olemaan myös siten, etten hymis- tele, vaan yllytän historiankirjoit- tusta jatkamaan ensimmäisestä polvesta eteenpäin.

KAARLE NORDENSTRENG

Operaatio Vanhan Teorian valtaus

Thompson, John B. THE MEDIA AND MODERNITY.

A Social Theory of the Media.
Padstow: Polity Press.
1995. 314 s.

Mediasta(kaan) ei sitten voi oikein puhua viittamatta tavalla tai toisella moderniteettiin. Hyvää tässä on tietenkin se, että puhe medias- ta kiinnittyy tavalla tai toisella laajempiin konteksteihin ja historiaan. Huonoa moderniteettikeskustelussa on taas se, että siinä voidaan puhua melkein mistä tahansa.

John B. Thompsonin Media and Modernity -teos ei nimestään huolimatta uppoa kovin syvälle moderniteettidebatteihin. Kirjassa tosin sivutaan aika kiinnostavasti tradition ja moderniteetin paradoksaalista suhdetta; sitä, kuinka uusi ja vanha näyttävät useimmiten kietoutuvan toisiinsa. Kirjan pääpointti tiivistyy kuitenkin alaotsikossa. Kirjassa on kyse median yhteiskuntateoriasta tai ennemminkin 'Vanhan yhteiskuntateorian' nurkanvaltauksesta.

Thompsonin ideana on vallata yhteiskuntateoriasta paikka medialle ja saada tunnustusta sille, että kommunikaatiomuodoilla on ollut merkitystä modernien yhteiskuntien muotoutumisessa. Argumenttinsa tueksi Thompson analysoi aluksi kommunikaatiomedian – kuten hän sitä itse kutsuu – osuutta yhteiskuntien muutoksissa aina keskialjalta nykypäivään. Toiseksi hän kiinnittää erityistä huomiota televisioon ja ns. kvasi-interaktion yhteiskunnallisiin seuruksiin. Lopuksi Thompson esittää vaateensa julkisuusteorian omistavalle taholle, etupäässä Habermasilta, ja vaatii koko teorian uudelleen keksimistä. Ei mikään vaatimaton urakka edes Cambridgen sosiologille.

Yleisesti voi todeta, että Thompsonin teeman rakentelu on kiintoisa. Myös historiallinen analyysi etenee jouhevasti. Sen sijaan nykyhetken tarkastelu sekä yritykset puhdistaa julkisuusteoria po-

liksen ja Habermasin painolasteista jäävät mielestäni astetta kevyemmiksi. Yksi syy tähän on kirjan tietty kaksiraiteisuus. Yhtäällä Thompson lataa uskoa mediaveitoseen tulevaisuuteen, mutta asettaa toisaalla sille myös erilaisia jarruja. Näiden suhde jää kuitenkin lopulta avoimeksi. Kuten moderniteettia käsittelevään kirjaan hyvin sopii, ristiriita aktualisoituu usein tekniikan mahdollisuuksien ja tradition jäähmyyden välille.

Kirjan alkupuolella Thompson on joka tapauksessa iskussa. Johdannossa hän ihmettelee aiheellisesti sitä, kuinka useimmat modernin yhteiskunnan kehitystä tulkitsevat teoriat ovat jättäneet kommunikaation muodot niin vähälle huomiolle. Thompsonin tarkoittamassa mielessä klassisimpia modernisaation teoreetikkoja ovat Marx ja Weber, joiden myötä moderniteetin taustalta on totuttu hakemaan sellaisia 'syviä trendejä' kuin teollistuminen, maallistuminen tai rationalisoituminen. Thompson ei sinänsä tyrmää klassikoita vaan kysyy yksinkertaisesti, miksi kommunikaation muodot – kirjat, sanomalehdistö tai televisio – olisivat välttämättä vain syvien trendien kyytipokia?

Thompsonin mielestä kommunikaatiomuodot voidaan sivuuttaa vain, jos ajatellaan, että media vain välittäisi informaatiota vaikuttamatta lainkaan siihen, millaisia suhteita ihmisten välillä on tai millaisia rakenteita sosiaaliselle toiminnalle muotoutuu. Vastaus tähän on, totta kai, kielteinen.

Median suurin historiallinen vaikutus piilee kirjoittajan mukaan siinä, että se on muuttanut vahvasti suhdettamme aikaan ja paikkaan. Kirjapainotaidon jälkeen etenkin paikan kahleet ovat jatkuvasti löystyneet niin, että nykyisin on vakavassa mielessä melko toivotonta määritellä, edes sitä, mikä on "tässä ja nyt" ja mikä ei. Tästä tilasta on huomattavasti helpompi syyttää tai kiittää mediaa kuin teollistumista tai maallistumista.

Vastaanoton teknologisointia

Thompson pyrkii kirjassaan kuvaamaan historiallisesti niitä laajoja

yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, joissa medialla on ollut sormensa pelissä. Hän johtaa näkökulmansa kolmesta yhteiskunta- ja kulttuuriteorian traditiosta. Ensinnäkin hän yhtyy Frankfurtin koulun käsitykseen siitä, että media luo kulttuuria; tosin riisuttuna pessimistiseksi tulkitsemastaan kulttuuriteollisuuden käsitteestä. Toiseksi Thompson hyödyntää Innisin pohdintoja kommunikaation ja vallan suhteista. Innisiltä ja McLuhanilta on peräisin myös oletus teknologian keskeisyydestä. Näiden rinnalle – ja ajoittain myös ohi – Thompson nostaa kolmanneksi vastaanoton tarkastelun. Tässä hän sanoo nojaavansa hermeneutiikkaan.

Vastaanoton näkökulma lieeneekin yhteiskuntateoriasta puhuttaessa 'uusin' ja hedelmällisin näkökulma. Tosin Thompsonin käsitys reseptiosta ei ole kovin laiva, mikä itse asiassa antaa aiheen epäillä kolmen tradition keskinäisiä suhteita. Kirjaa lukiessa mieleen hiipii usein ajatus, sulautuuko reseptionäkökulma sitenkin teknologiakehykseen? Thompson nimittäin erittelee sitä, kuinka median eri muodot ovat muuttaneet vastaanoton kontekstia. Sen sijaan vastaanotossa tuotetut merkitykset ja sitä myötä sellaiset ilmiöt kuin valtasuhteet tai ideologia jäävät vähälle huomiolle.

Tietty epäkriittisyys heijastuu erityisesti nykyajan ns. media(li)soitumisen analysissa, jossa uudet interaktion muodot, kuten mediajulkisuuden hallinnasta käytävä kamppailu, näyttävät vastaanottajan näkökulmasta enimmäkseen vapauttavina. Thompson ei kuitenkaan kytkä tätä vapautusta niinkään uutta luovien tulkintarepertuaareihin tai populaariin resistanssiin vaan yksinkertaisesti siihen, että mediassa ihmisille avautuu näköaloja oman elinpiiriinsä ulkopuolelle: esimerkiksi maapallon toiselle puolelle tai poliitikan vallan kammareihin.

Tämä näkökulma hyvin pitkälle teknologisoii vastaanoton, mikä auttamatta rajoittaa käsitystä vastaanotosta. Thompsonin puolustusukseksi voi silti sanoa, että hänen intressinsä on toisaalla kuin kult-

tuuritutkijoilla. Hänhän pyrkii (vain) tuomaan median yhteiskuntateoriaan. Ja tässä tehtävässä on parempi ottaa reseptio edes jotenkin vakavasti. Totta onkin, että juuri vastaanoton näkökulma tekee Thompsonin kirjasta merkityksellisen. Eri asia sitten on, olisiko moniulotteisempi kuva reseptiosta vienyntä vielä pidemmälle.

Koska kirjan viesti on suunnattu erityisesti muille kuin viestinnän tutkijoille, etenkin osa kirjasta tuntuu vanhan kertaukselta tai muuten vain puutteelliselta. Jälkimmäisestä käy esimerkiksi juuri rajoittunut käsitys reseptiosta. Edellistä kategoriata taas edustaa sinänsä toimiva kuvaus lehdistön ja porvarillisen julkisuuden yhteydestä, joka ei kuitenkaan tuo juurikaan uutta esimerkiksi Habermasiin.

Porvarillista julkisuutta edeltäneestä ajasta Thompson esittää muutamia mielenkiintoisia tulintoja. Hän esimerkiksi kyseenalaistaa Andersonin hakusanamagneetiksi muodostuneen kuviteltujen yhteisöjen (imagined communities) käsitteen historiallisena todistusvoiman. Andersonhan väittää, että kapitalismi, painotekniikan kehitys ja puhuttujen kielten eriytyminen johti 1500-luvulla uusien identiteettien syntyyn, joista kansallisuustunne nousi merkittävimmäksi. Thompsonin mukaan Andersonin tulkinta perustuu rasakaaseen vuosisatavirheeseen. Nationalismi syntyi todenteolla vasta 1800- ja 1900-luvuilla. Jos lukevan yleisön syntyminen enteili nationalismia, niin miksi sen puhkeamiseen kului 300 vuotta, Thompson kysyy.

Thompsonin mielestä Andersonin mainitsemat ehdot kansallisuustunteen synnylle ovat välttämättömiä, mutta eivät riittäviä. Thompson on sitä mieltä, että median tuottama muutoksesta tulee yleisemminkin totta vasta sitten kun ihmiset (laajemminkin kuin lukeva yleisö) ottavat sen haltuunsa, kokevat sen osaksi omaa arkitta elämäänsä. Tällainen murros toteutui Thompsonin mukaan uuden ajan kynnyksellä siksi, että kirjojen kulttuurinen vaikutus ulottui huomattavasti lukevan yleisön ulkopuolelle. Tähän oli syynä se,

että kirjoja luettiin ääneen kaduilla ja kokouksissa myös niille, jotka eivät osanneet lukea. Lukutaidottomuus ei kuitenkaan estänyt uusien ajatusten haltuunottoa (appropriation).

Paikan ja ajan matkustajia

Yksi kirjan läpäisevistä teemoista kuvaa face-to-face interaktion väistymistä välitetyn kvasi-interaktion (mediated quasi-interaction) tieltä. Väitetystä kutistumisestaan huolimatta, Thompson väittää, face-to-face interaktio kahlitsee edelleen ajatteluamme. Siksi on tavallista, että televisioltakin vaaditaan face-to-face -suhteen piirteitä: kommunikaatio-osapuolten fyysistä läsnäoloa (co-presence) ja dialogisuutta.

Välitetystä kvasi-interaktiossa osapuolet ovat paikallisesti ja usein myös ajallisesti eri konteksteissa. Niiden välillä ei myöskään esiinny dialogisuutta sen enempää konkreettisesti kuin symbolisessakaan mielessä (näin esimerkiksi lukijan ja tekstin kohtaaminen ei voisi olla dialogista). Kvasi-interaktio on jyrkästi sidottu välilliseen ja tekniikkaan. Kaikki joukkoviestintä sanomalehdestä televisioon on Thompsonille kvasi-interaktiota. Samoin kaikki niiden genret ja ohjelmatyypit elokuvista talk show'hun.

Thompson väittää, että kvasi-interaktiossa tuotannon ja vastaanoton kontekstien ero on sovitattomaton. Niinpä tutkimuksessa olisi pohdittava sitä, mitä seurauksia kontekstien sovitattomuudesta seuraa ja miten noita seurauksia olisi syytä käsitteellistää. Keskustelun pohjaksi hän nostaa kaksi tuttua vastausta. Ensimmäisen mukaan vastaanottajan rooli kaventuu. Hänellä ei ole valtaa päättää, mitä ohjelmaa televisio tuottaa eikä hän voi myöskään antaa dialogiin ohjelman tuottajien kanssa. Toisin sanoen sisältö ja sitä tuottava tekniikka sekä niitä molempia koskevat päätökset (päätos neljänestä TV-kanavasta!) ovat vastaanottajan ulottumattomissa.

Toisaalta mediasoituminen avaa vastaanottajalle maailman,

joka on eksponentiaalisesti laajempi kuin hänen arkinen elinympäristönsä. Tuossa maailmassa hänestä tulee matkustaja ajassa ja paikassa (space-time traveller), jonka liikkeitä ja tulkintoja kommunikaation tuottajat ja valtaapitävät eivät pysty täysin valvomaan tai ennakoimaan.

Thompson näyttäisi painottavan jälkimmäistä kantaa, joka muistuttaa ajatusta "aktiivisesta vastaanottajasta". Hän olettaa, että vastaanottajan kyky reflektoida itseään sekä paikallista ja ei-paikallista ympäristöään kasvaa sitä mukaa kun "ei-lokaalinen tieto" lisääntyy. Thompson näyttää myös uskovansa, että interaktion irtaantuminen fyysisen läsnäolon rajoista, ei tuota medialukutaitoisille ihmisille ongelmia vaan he osaavat ottaa haltuun kaiken mitä media tuottaa ja mitoittaa sen oman elämänsä kokoiseksi. Tässä suhteessa Thompson eroaa esimerkiksi Deweystä, jonka mukaan interaktion laajeneminen ja monimutkaistuminen johtaa "ihmisen mittaisuuden" katoamiseen. Tässä kiteytyy Deweyn mukaan modernin yhteiskunnan perusongelma, jota ei Thompsonin mielestä siis ole olemassa.

Toisaalla Thompson kuitenkin huomauttaa, että itsensä tuottaminen (self formation) on yhä enemmän riippuvainen instituutioista, joita vastaanottaja ei voi kontrolloida. Toisin sanoen vastaanoton vapaus on sittenkin ideologisesti rajattua, mikä relativoi myös ajatusta aktiivisesta vastaanottajasta. Vastaanoton kaksi erilaista luentaa jäävät kirjassa kuitenkin etäälle toisistaan. Jos niiden suhteita arvioi määrän tai esitysjärjestyksen perusteella, Thompsonin painotus on vapaudessa.

Vaikka Thompsonin positio on ehkä yloptimistinen, sen perusajatus on silti ainakin muutamia muita medialoogikoita terveempi. Se ensinnäkin nostaa kommunikaation keskiön vastaanottajan (eikä esimerkiksi teknistä infrastruktuuria tai vastaanottajasta itsenäisiä sisältöjä). Toiseksi se sallii vastaanottajille mahdollisuuden ankkuroida median tuotokset osaksi omaa elämäänsä. Vaikka

haltuunotto törmäisikin ideologisiin rajoihin, voitaneen ajatella, että mediasoitumisen aikakaudella haltuunoton käytännöt ovat astetta luovempia kuin läsnäolujulkisuuksien aikana.

Joskus vastaanotto voi olla kvasi-interaktion aikana jopa emansipatorista. Tästä esimerkkinä Thompson pitää esimerkiksi Vietnamin sodanvastaista liikehdintää, kommunismin kaatumista Itä-Euroopassa ja Rodney Kingin tapauksen kiihdyttämiä rotulevottomuuksia Los Angelesissa. Thompson toteaa, että nämä tilanteet eivät olisi voineet kehittyä mittoihinsa ilman kvasi-interaktiota ja mediasoitumista. Hän olettaa, että interaktion lisääntyessä ja globalisoituessa tällaiset tapaukset yleistyvät. Mediasoituminen ei enteile vain levottomuutta ja epävarmuutta vaan lupalee myös toiminnan demokratisoitumista, Thompson hehkuttaa.

Teknologia vetää, traditio jarruttaa

Thompsonin mediasoitumiseen lataamiin odotuksiin sisältyy kaksi perusviirettä. Yhtäältä hän näyttäisi viehättyneen tekniikan ja vanhojen kommunikaatiomuotojen yhteensovittamattomuudesta niin paljon, että sen hyväksyminen avaisi oven kokonaan uuteen maailmaan. Tämän teknologiadiskurssin rinnalla hän korostaa kuitenkin, että traditiot eivät Giddensin tarkoittamassa mielessä ole katoamassa. Ne vain muuttavat muotoaan, ja media on yksi keskeisimmistä tradition artikuloijista.

Thompsonin esimerkit tradition artikuloinneista ovat enimmäkseen ajalta ennen mediasoitumista. Hän osoittaa esimerkiksi, että Skotlannin Ylämaaperinnettä kiltteineen ja säkipilleineen ei ollut olemassakaan ennen kuin muutamia perinnejärjestöjä alkoivat kirjoittaa Skotlannille omaa kulttuurihistoriaa. Toinen esimerkki viittaa monarkian arvonnousuun Britannissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen, joka nojasi BBC:n suoriin radiolähetyksiin kuninkaalisisista seremonioista.

Tradition säilymisen ja muuttumisen jännitettä olisi ehkä voinut

selventää tekemällä ero median ja journalismin välille. Journalismihan instituutioon yhtäältä artikuloi traditiota ja toisaalta on siitä itse riippuvainen. Edellisessä mielessä se voi kulkea kvasi-interaktion ja teknologiadiskurssin valipaana etujoukkona ja näin edistää loittomista traditioista.

Toisaalta uutisjournalismi tuskin voisi täyttää päivittäisiä velvoitteitaan, jos se ei voi turvata mihinkään pysyvään, kuten uutiskriteerien, lähdeorganisaatioiden tai erilaisiin ideologisiin tulkintasemiin. Nämä apparaatit taas ankkuroidutvat enemmän tai vähemmän perinteisiin – joku sanoisi elinvoimaansa aikalailta menettäneisiin – instituutioihin.

Kuka keksisi uuden julkisuusteorian?

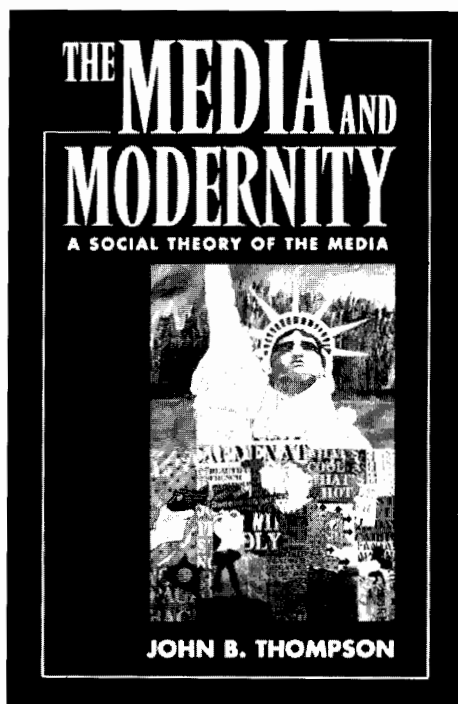
Kirjan lopussa Thompson vaatii julkisuusteorian uudelleen keksimistä. Hänen teesinsä on, että vanhat Antiikin poliksesta juontuvat julkisuusteoriat ovat menettäneet merkityksensä, koska ne nojaavat fyysisen läsnäolon ja dialogisuuden vaatimukseen. Thompsonin mielestä on yhtä toivotonta pitää kiinni klassisen julkisuuden ideaaleista kuin yrittää päivittää niitä.

Vanhan kaatamista seuraa vaatimus uuden ei-lokaalisen, ei-dialogisen ja ei-vastavuoroisen hyväksyvän julkisuusteorian puolesta. Se on ajatuksena – jos ei muuta niin ainakin – mielenkiintoinen. Vanhoista ideaaleista irrottautuvan julkisuusteorian pohtiminen voi ehkä auttaa ohittamaan joitakin klassisempien teoriavirtelmien sudenkuoppia, kuten Thompson vakuuttaa. Toisaalta uusi teoria ei ole vielä kovin pitkällä, ei edes kirjan lukemisen jälkeen. Thompson myöntää tämänkin, mutta sanoo, että tähänkin vähään olisi syytä tarttua.

Toinen mahdollisuus olisi tietenkin jatkaa vanhojen teorioiden päivittämissä yrityksinä. Niiden muuttamien hahmotusten perusteella, joita Thompson esittelee, tämä tuntuuikin varmemmalta vaihtoehdolta. Thompsonin omat ehdotukset nimittäin vaikuttavat hienommin valjuilta kompromisseilta

niistä ajatuksista, joita hän on aiemmin kritisoinut.

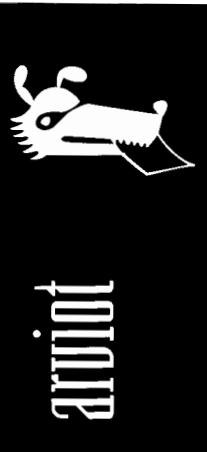
Thompsonin konkreettisista ehdotuksista ensimmäinen koskee julkisuuden instituutioita ja toinen politiikan teoriaa ja etiikkaa, jolle niiden tulisi nojata. Instituutioille hän esittää säännellyn pluralismin (regulated pluralism) ideaa, jolla Thompson näyttäisi sijoittuvan lähes millimetritarkasti julkisen palvelun puolustajien ja deregulaation kannattajien puoliväliin. Demokratian teoriaksi taas hän tarjoaa deliberatiivista de-

mokratiaa (deliberation on mahdollista kääntää vaikkapa vakavaksi ja vastuulliseksi harkinnaksi). Thompson jättää kuitenkin sanomatta, ketkä deliberaatioon osallistuisivat, kuka loisi sille puitteet ja miten.

Deliberaatiosta mediassa on esitetty kiinnostavampia ja pidemmälle meneviä ehdotuksia ainakin public journalismin parissa. Toisaalta public journalism sijoittuu selvästi "vanhan teorian päivittäjiin", sillä se nojaa hyvinkin vahvasti vanhoihin ideaaleihin dialogista, vastavuoroisuudesta ja elävistä paikallisyhteisöistä.

HEIKKI HEIKKILÄ

Mainoskuvien metaforat halki, poikki ja pinoon

Forceville, Charles PICTORIAL METAPHORS IN ADVERTISING

London and New York;
Routledge, 1996. 233 s.

Viime vuosikymmeniin asti metaforatutkimus on keskittynyt lähes yksinomaan verbaalisiin, poeettisiin metaforiin. Osaltaan tämä on johtunut metaforien määrittelemisestä sanojen tasolla tapahtuvaksi nimen siirroksi asialta toiselle. Metafora on näin käsitetty kieleen lisättäväksi tyyllilliseksi ornamentiksi, jolla on vain vähän merkitystä jäsennettävän asian kannalta. Tällainen lähestymistapa sulkee tehokkaasti kuvalliset metaforat tutkimuksen ulkopuolelle.

Charles Forcevillen kirja kuvallisista metaforista mainonnassa tarjoaa kolmellakin tapaa tuoreen näkökulman metaforatutkimukseen; yhtäältä hän pureutuu kuvallisten metaforien vähän tutkituun kenttään, toisaalta hän yhdistää kuvien analyysiin katsojien niille antamien tulkintojen tutkimisen ja kolmanneksi hän pyrkii tutkimaan metaforia kontekstissaan.

Kohti pragmaattista metaforatutkimusta

Lähtökohdaksi Amsterdamin avoimen yliopiston englannin kielien lehtori Forceville ottaa Lakoff & Johnsonin (1980) käsityksen metaforasta ensisijaisesti ajattelun ja toiminnan välineenä ja vasta toissijaisesti kielellisenä elementtinä. Lakoffin ja Johnsonin mukaan metafora toimii käsitejärjestelmän tasolla, jota voidaan tutkia tiettyyn metaforiseen käsitteeseen kuuluvien ilmaisujen kautta. Nämä ilmaisut voivat olla yhtä lailla visuaalisia kuin verbaalisia (s. 33).

Taustaksi omalle kuvallisten metaforien analyysimenetelmälleen Forceville käy perusteellisesti läpi metaforateoreettista keskustelua (s. 5-36). Kirjan ehkä hedelmällisintä antia onkin kriittinen arvio Max Blackin (1962; 1979) interaktioteoriasta ja siitä käydystä

keskustelusta. Eryyksen perusteellisesti Forceville ruotii Eva Kittayn (1987) osin perustelemattomana pitämänsä tulkintaa Blackin teoriasta. Blackin ja Kittayn näkemyseroissa on pitkälti kyse semanttisen ja pragmaattisen metaforakäsityksen kiistoista: Kittay korostaa metaforan lingvististä puolta ja keskittyy pääasiassa semanttiseen metafora-analyysiin, kun taas Blackin (ja Forcevillen) tavoitteet ovat pragmaattisemmat (s. 15).

Forcevillen metaforakäsityksen kantava rakenne on Blackin interaktioteoria, jonka mukaan metaforassa on kyse toisen asian ajattelemisesta jonain toisena asiana (s. 33). Metafora koostuu näin kahdesta alueesta: primaarista eli siitä, jota metaforisoidaan ja sekundaarista eli siitä, jolla metaforisoidaan, sekä näiden alueiden välisestä jännitteestä. Blackin mielisimerkissä "ihminen on susi" pyritään liittämään ihmiseen joitain suteen stereotyyppisesti yhdistettyjä ominaisuuksia. 'Ihminen' on tässä tapauksessa metaforan primaari osa ja susi sen sekundaarinen osa. Näiden osien välinen jännite muodostuu metaforisen projektion osittaisuudesta: ihmiseen pyritään liittämään vain tiettyjä sudepiirteitä kuten 'julmuutta', 'aggressiivisuutta' tai 'verenjanoa' eikä esimerkiksi nelijalkaisuutta tai hännällisyyttä (s. 10-11).

Metafora on Blackilla luovan ajattelun väline vastakohtana aiemmalle metaforan määrittelemiselle kielelliseksi ornamentiksi. Metaforisuus ei ole sanojen vaan diskurssien ominaisuus. Viime kädessä metaforisen erottaa kirjaimellisesta konteksti, jossa lausuma esitetään. Huomion kiinnittäminen metaforan luovaan puoleen eli metaforaan samankaltaisuuksien luojana entuudestaan olemassa olevien samanlaisuuksien heijastamisen sijasta mahdollistaa myös visuaalisten metaforien nostamisen tutkimuksen kohdeksi.

Mainonnassa kuvalliset metaforat ovat erittäin yleisiä. Forceville määrittelee mainokset viestinnäksi, jolla mainostaja pyrkii vaikuttamaan ostajien käsityksiin mainostettavista tuotteista. Hän

perustelee tutkimuksen kohdentamista mainoskuviin juuri sillä, että ne edustavat genreä, jolla on selkeät intentiot ja sillä, että mainonnassa käytetään paljon metaforia (s. 67-68).

Viestinnän siirtomalli – alati elävä

Forceville omaksuu tutkimuskeskseen näkemys viestinnästä sanomien lähettämisenä ja vastaanottamisena. Pohjana hänellä on Roman Jakobsonin viestintämalli vuodelta 1960, jossa viestijä (communicator) lähettää koodatun sanoman (message) tiettyä kanavaa pitkin vastaanottajalle (addressee) (s. 70). Pelkistetyimmässä viestinnän siirtomallista tämä näkemys poikkeaa siinä, että kaikki tämä tapahtuu tiettyssä kontekstissa, jossa niin lähettäjä, sanoma kuin vastaanottajakin ovat osallisina. Forceville jakaa kontekstin edelleen sisäiseksi eli kuvan ja sanan muodostamaksi ja tähän kuvallisanallisen yhdistelmän ulkoiseksi (s. 78-80). Kontekstin merkitys pragmaattisen näkökulman avajana ei kuitenkaan täysin korvaa lineaarisen viestintäkäsityksen tuomia ongelmia.

Ehkä hedelmällisemmän – tai ainakin tuoreemman – näkökulman mainoskuvien(kin) viestinnällisyyteen olisi tarjonnut viestinnän käsittäminen yhteisyyden ylläpitämiseksi sanomien siirron sijasta. Tällainen lähestymistapa olisi nostanut esiin monia metaforan kannalta kiintoisia kysymyksiä – esimerkiksi, millaisiin kulttuurisesti vakiintuneisiin käsityksiin mainosten metaforikassa vedotaan. Juuri metaforillahan on erityisen tärkeä merkitys tässä yhteisen ymmärryksen luomisessa ja ylläpitämisessä.

Kuvallisten metaforien kohdalla on melkoisen mielikuvitukse-tonta pohtia sitä, menevätkö ne tarkoitettua muodossa perille. Kiintoisampi kysymys olisi ollut millaisia yksilöllisiä tulkintoja kuvallisille metaforille annetaan ja miten nämä tulkinnat liittyvät kulttuurisiin kokemuksiin ja arvoihin sekä mitä metaforien ehdottamat tulkinnat kertovat kulttuurista ja millaista asemaa ne eh-

dottavat katsojille. Forceville tutkii löytävätkö ihmiset mainoksista visuaaliset metaforat ja miten mainostajan tarkoittamat merkitykset 'menevät läpi'.

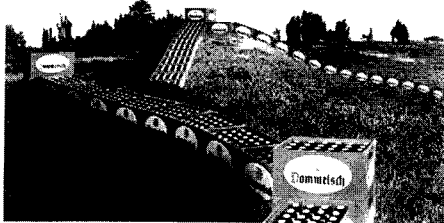
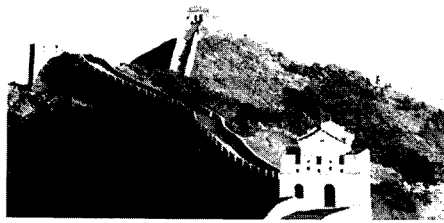
Forcevillen viestintäkäsitys nostaa kuitenkin esiin joitain hyödyllisiä kysymyksiä, kuten sen, millaisia teemoja ihmiset katsovat metaforien liittävän mainostettaviin tuotteisiin, ja sen miten tämä tulkinta vastaa mainostajan mahdollisia tarkoituksia. Intentionaalisuutta korostaakseen Forceville täydentää viestintäkäsitystään Sperberin ja Wilsonin relevanssi-teorialla, (s. 84-94) jossa kiinnostuksen keskiössä ovat lähettäjän ja vastaanottajan intentiot. Relevanssi suuntautuu aina jollekulle jossain tietyssä tilanteessa tietyllä tarkoituksella.

Tämä näkemys ohjaa analyysitavan kehittelyä rajoittaan tutkimuksen kohteeksi viestien tarkoituksen eli mainostajien pyrkimyksen vaikuttaa ostaviin katsojiin. Epäilemättä tällainen tarkoituksellisuus korostuu juuri mainosten kohdalla, mutta samalla tutkimusasetelma rajaa kehitellyn kuvallisten metaforien analyysitavan ainoastaan mainoksiin sopivaksi. Esimerkiksi pilapiirrosten analysoinnissa pilapiirtäjän intentiot eivät ole aina mitenkään selkeitä tai edes mahdollisia nimetä.

Metaforat kontekstissaan

Taustaksi omalle tavalleen analysoida kuvallisia metaforia Forceville käsittelee seitsemää kuvallisiin metaforiin keskittyvää tutkimusta, joista osa käsittelee maalausten ja yleensä taiteen metaforiikkaa, osa visuaalista retoriikkaa yleensä ja yksi elokuvan metaforiikka. Referoitaviksi valittuja tutkimuksia Forceville kutsuu 'relevanteiksi', mutta sen yksityiskohtaisempaan pohdintaan valinnan kriteereistä hän ei ryhdy – ja tämä on mielestäni melkoinen puute. Miksi esimerkiksi Kaplanin erityisesti mainoskuviin keskittyvät artikkelit on sivuutettu lyhyellä maininnalla?

Forcevillen mukaan aiempien tutkimusten suurimpia puutteita ovat mm. kuvallisen ja verbaalin ilmaisuuden erojen liiallinen korostami-

Maar wij hebben Dommelsch.

Figure 6.19 Source: Advertising agency: Noordershet & Winninghoff; Leo Burnett

nen, Blackin interaktioteorian 'virheellinen' tulkinta sekä yleinen käsitteellinen sekasotku. Ehdottamassaan parannetussa kuvallisten metaforien analyysimallissa Forceville pyrkii ylittämään aiemman tutkimuksen ongelmat. Käsitteellistä hämähäytystä selventäisi hänen mukaansa ensinnäkin määrittely käytetäänkö metaforaa suppeassa vai laajassa merkityksessä eli viittaamaan yhteen trooppiin muiden joukossa vai kaikkiin trooppeihin, toiseksi tutkimusta selkeyttäisi huomion kiinnittäminen metaforan molempiin osiin, projektion suuntautumiseen nimenomaan toisesta ensimmäiseen osaan ja projisoitaviin ominaisuuksiin.

Lisäksi kuvallisten metaforien tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon, millä perusteilla kuvallisia representaatioita kutsutaan metaforisiksi erotukseksi kirjaimellisista. Neljänneksi kuvallisten metaforien tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota myös erilaisiin kontekstuaalisiin tasoihin – niin tekstin sisäisiin konteksteihin kuin tekstin ulkoisiin konteksteihinkin. (s. 64-65.)

Näiden täsmennysvaateiden pohjalta Forceville lähtee kehittämään omaa kuvallisten metaforien teoriaansa, jota hän soveltaa empiiriseen aineistoonsa. Empiria

koostuu kolmestakymmenestä mainoskuvasta, joista osa on lehdistä julkaistuja, osa ulkomainoksia. Analyysin tarkoituksena on osoittaa, että kuvallisia metaforia voidaan paitsi tunnistaa myös eritellä Blackin metaforateorian antamin eväin, ja Forcevillen tältä pohjalta kehittelemän 'analyysimallin' avulla.

Kuvallisia ja kuvallissanallisia metaforia

Varsinainen analyysi jää kuitenkin varsin laihaksi. Forceville erottaa mainonnassa neljänlaiset kuvalliset metaforat. Ensinnäkin sellaiset kuvalliset metaforat, joissa metaforan molemmat termit ovat esillä (s. 109-126), toiseksi sellaiset kuvalliset metaforat, joissa vain toinen termi on näkyvillä (s. 126-132), kolmanneksi metaforiset vertaukset (s. 136-144) ja neljänneksi metaforat, joiden toinen puoli tuodaan esiin kuvallisesti ja toinen sanallisesti (s. 148-161). Tällainen metaforien karkea halkominen ja pinoaminen laajoihin kategorioihin hukkaa melkoisesti kunkin tyyppin sisäisiä eroavaisuuksia.

Kahdenlaisten pelkästään kuvallisten metaforien erottelu – siis sellaisten, joissa metaforan mo-

lemmat osat ovat näkyvissä ja sel-laiset, joissa vain toinen puoli on esillä – on mielestäni toimiva. Se vastaa verbaalisten metaforien ja-koa metafora 'in presentiaan' ja metafora 'in absentiaan'. Kuvallinen metafora, jossa vain toinen osa on esillä perustuu usein kulttuuristen konventioiden rikkomiseen: esimerkiksi kenkämainos, jossa kenkä on kuvattu solmion paikalle perustuu kuvan yllättävyydelle ja asettaa kenkien valinnan samojen kulttuuristen sopivaisuuskäsitysten alaiseksi kuin solmion valinnan. Koska solmiota eli metaforan ensimmäistä osaa ei kuvassa kuitenkaan esitetä kyse on metaforasta 'in absentia'. Sen sijaan metaforat, joissa molemmat osat ovat esillä perustuvat usein näiden osien muodon yhteensuluttamiseen. Esimerkiksi maapallon kuvaaminen pommina esittää molemmat metaforan osat yhdessä kuvassa.

Kuvalliset vertaukset puolestaan eroavat kuvallisista metaforista siinä, että niissä kyse on kahden asian muodon samankaltaisuuden esittämisestä tavalla, joka muistuttaa verbaalista vertausta 'jokin on kuin jokin'. Esimerkiksi Kiinanmuurin ja kaljakorien vastaavanmuotoisen jonon esittäminen kahdella erillisellä kuvalla saman mainoksen sisällä ehdottaa mainostetulle oluulle tiettyjä ominaisuuksia. Toisaalta kuvien kohdalla on hankala tehdä eroa metaforan ja vertauksen välillä; itse puhuisin tämänkin tyypin yhteydessä kuvallisesta metaforasta. Esimerkiksi Kaplan (1990) katsoo tämän tyyppiset metaforat hermeneuttisen jännitteen varassa toimiviksi kuvallisiksi metaforiksi.

Kuvallisissa metaforissa toinen osa tuodaan esiin kuvallisesti ja toinen sanallisesti: metafora syntyy näiden kahden osan yhteistoiminnasta. Tällaiset metaforat ovat erittäin yleisiä mainoskuvien lisäksi myös esimerkiksi pila-piirroksissa ja televisiossa. Forceville kuitenkin välttää mainoskuvien vertailua muihin metaforia yleisesti hyödyntäviin kuvagenreihin.

Forceville käsittelee mielenkiintoisesti jaottelemansa metaforatyyppien eroja suhteessa niiden

kontekstisidonnaisuuteen. Kontekstin merkitys näyttäisi nousevan sitä tärkeämmäksi, mitä implisiittisemmin metaforisuus on esillä. Toisin sanoen kontekstin merkitys on erittäin tärkeä metaforissa, joista vain toinen termi on esillä. Sen sijaan sellaiset metaforat, joissa toinen termi on esillä visuaalisesti ja toinen verbaalisesti, aukeavat yleensä ilman yksityiskohtaista tietoa kuvan käyttöhyteydestäkin. Tällainen huomio vaatisi laajempaa pohdiskelua tukeeseen kuin kirjassa tarjotaan. Esimerkiksi se, miten näiden metaforatyyppien metaforisuuden tunnistaminen eroaa toisistaan, olisi ollut kiinnostava kysymys.

Forceville keskittyy tutkimuksen toisessa osassa kuitenkin testaamaan ainoastaan 'helposti aukeavien' verbaalis-visuaalisten metaforien tunnistamista näyttämällä 43 henkilölle kolmea ulko-mainosta.

Metaforien tunnistamiskoe

Metaforien tunnistamista ja kuvailua koskevan kokeen aineistoksi Forceville valitsee kolme hollantilaisista IBM:n ulkoainosta, joissa jokaisessa kantavana elementtinä on kuvallis-sanallinen metafora. Kyselyyn osallistui 18 Amsterdamin avoimen yliopiston taideaineiden laitoksen henkilökunnan jäsentä ja jatko-opiskelijaa sekä 25 Poetiikan ja lingvistiikan konferenssin osallistujaa Gentissä, Belgiassa. Kyselyssä vastaajia pyydettiin kuvailemaan vapaasti mainoskuvien teemoja, kuvien herättämiä henkilökohtaisia kokemuksia ja assosiaatiota, mainostajan tarkoitusta sekä sitä, mitkä seikat tukevat omaa käsitystä mainostajan tarkoituksesta.

Tulokset tiivistyvät pääpiirteisään siihen, että mainosten metaforat tunnistettiin, vaikkei niistä 'metaforana' välttämättä puhutakaan. Tosin, kuten Forceville itsekin huomauttaa, yli puolet osallistujista tiesi tutkimuksen kohdistuvan nimenomaan metaforiin (s. 174). Forceville pohtii kokeen 'onnistumista': onko metaforien tunnistamista mieltä tutkia noin karkealla tavalla? Hienosyisemmässä

analyysissä tavoitteiden tunteminen voisi olla eduksikin.

Mielenkiintoista vastauksissa on, että osallistajat korostivat varsin yhdenmukaisesti IBM:ään metaforisesti projisoitavia teemoja. Kahta poikkeusta lukuunottamatta vastaajat kuvailivat, että mainoksissa pyrittiin liittämään IBM:ään erityisesti laadun, rauhallisen ilmapiirin, kehityksen ja turvallisuuden teemoja. Toisaalta mainosten herättämät henkilökohtaiset assosiaatiot vaihtelivat lapsuusmuistoista televisiosarjoihin ja Shakespearen sonetteihin (s.179-190). Forceville ei kuitenkaan pohdi näiden yksilöllisten assosiaatioiden merkitystä. Tällaiset varsin myönteisessä valossa IBM:n tuotteet esittävät teemat vastavat mainostajan tarkoituksia yleisesti ottaen, vaikkei Forceville heilittä asiaa kysykään.

Kokeen kaksi mielenkiintoista poikkeusta olivat australialainen mies ja kiinalainen nainen, jotka eivät yhdistäneet mainoksia IBM:ään tai eivät tunteneet yritystä. Molemmat kuitenkin katsoivat mainosten heijastavan samoja teemoja kuin muutkin osallistajat (s. 191-197). Tällainen kulttuuristen katselutottumusten vaikutus tai pikemminkin vaikutusettoisuus metaforien merkityksen kuvailuun olisi kiintoisa jatkorajaus kuvallisten metaforien tutkimuksessa.

Forcevillen kirja avaa yhden varteenotettavan viitekehysten mainosten kuvallisten metaforien tutkimiseen: erityisesti kysely mainosten metaforiikan tulkinnoista valaisee uudelta suunnalta metaforatutkimusta. Kiintoisa jatkotutkimuksen aihe olisikin yllättävän yhdenmukaiselta vaikuttava tapa ymmärtää kuvallis-sanallista metaforiikkaa. Sen sijaan mainosten metaforiikan luokittelu erilaisiin kuvallisiin ja kuvallis-sanallisiin metaforiin korostaa tutkimuksen 'halki, poikki ja pinoon'-asetelmaa. Hiukan hienovaraisempi metaforien käsittely voisi paljastaa monia kiinnostavia kulttuurisia seikkoja. Kuvallisten metaforien vähän tutkittu kenttä odottaa yhä uusia avauksia.

IINA HELLSTEN

Viestinnän ja politiikan tutkimuksen kesäkoulu

Informaatio- ja viestintätieteiden (INVA) sekä valtiotieteiden (VA-KAVA) tohtoriohjelmien kesäkoulu "Democracy, Civil Society and the Media" kokosi parikymmentä jatko-opiskelijaa ja useita tutkijoita ja opettajia Tampereelle heinäkuun ensimmäisellä viikolla.

Kesäkoulun vankimpana anti-
na oli demokratian ja kansalaisyhteiskunnan käsitteiden sisältöön perehtyminen sekä journalismin ja median erosta käyty keskustelu. Opiskelijoiden paperit sivusivat aihetta hyvin erilaisista näkökulmista, keskustelua käytiin niin public journalismista kuin demokratisoitumisesta Etelä-Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa sekä Itä-Euroopassa.

Tohtoriopiskelijoiden esityksiä ja papereita kommentoivat alojen ulkomaiset professorit, jotka luennoivat lisäksi omasta tutkimuksestaan. Poliitiikan tutkimuksen kansainvälisistä nimistä mukana olivat professorit John Keane ja David Held, viestinnän kansainvälisistä tutkijoista professorit Theodore Glasser ja Denis McQuail.

Theodore Glasser ja demokratian vaateet journalismille

Journalismin tutkija Theodore Glasser Stanfordin yliopistosta Yhdysvalloista luennoi demokratian vaatimuksista journalismille. Hänen mukaansa demokratia asettaa vaatimuksia niin journalistisille normeille ja käytännöille, vapauden käsitteelle kuin kysymykselle journalismin vastuullisuudestaakin.

Journalistisista normeista ja käytännöistä Glasser nosti esimerkiksi CNN:n Persianlahden sodan käsittelyn, josta puuttui lähes tyystin toimituksellinen harkinta ja siten myös journalistinen laatu.

Vastuullisuuden kysymys liittyy normeihin ja käytäntöihin, joilla arvioidaan hyvän journalismin kriteereitä. Journalistiset arvot liittyvät yksityisten ja julkisten uutisten erottamiseen toisistaan. Yksityiset uutiset suuntautuvat kiinteästi johonkin epäkollektiiviseen tapahtumaan, kun taas julkiset uutiset vetoavat kollektiivisesti ja vaativat

kollektiivista toimintaa. Toisaalta valtaosa uutisista ei kuulu kumpaankaan näistä uutisryhmistä.

– Esimerkiksi O.J. Simpsonin oikeudenkäynnin käsittely oli epä-uutismaista, kyse ei ollut journalismista. Journalistisesti juttu olisi käsitelty oikeuden päätöksen jälkeen, oikeuskäsittelyn etenemistä ja päätöksen laatua arvioivasti, Glasser kritisoi tiedotusvälineiden vastuuttomuutta.

Yhdysvaltalaisista journalismia vaivaa Glasserin mukaan myös turhan kapea, negatiivinen käsitys vapaudesta, joka olisi korvattava positiivisella vapauden käsitteellä.

– Positiivisen käsityksen mukaan median tulisi olla vapaa yhtä lailla taloudesta kuin valtiostakin. Media tulisi nähdä yhtä lailla julkisena instituutiona kuin esimerkiksi museotkin.

John Keane ja monet julkisuudet

Julkisuuksien ja demokratian tutkija John Keane arvioi julkisuu-
den/julkisuuksien sekä kansalaisyhteiskunnan käsitteitä. Keanen mukaan viestinnän tilalliset viitekehukset ovat muuttumassa. Alueellisesti rajattu, medioiden välittämä julkinen elämä on hajoamassa.

Keanen mukaan puhe yhdestä julkisuudesta (the public sphere) olisikin korvattava monien, kokonsa mukaan toisistaan eroavien julkisuuksien käsitteellä.

– Mikrotasolla julkisuudet koostuvat korkeintaan tuhansista ihmisistä. Kyse on vuorovaikutuksen verkostoista, joissa on mukana suhteellisen pieni määrä ihmisiä, mutta nämä ihmisryhmät voivat silti olla maailmanlaajuisia. Esimerkiksi internetin pienet keskusteluryhmät ovat kokonsa puolesta mikrotason julkisuuksia.

– Meso- eli keskitasolla julkisuudet muodostuvat miljoonista ihmisistä. Mesojulkisuudet ovat ainoita, jotka ovat edes jollain tapaa sidoksissa alueen rajoihin, sillä ne toimivat useimmiten kansallisvaltioiden tasolla. Makrotason julkisuudet toimivat globaalien uutistapahtumien ympärillä ja ne koostuvat tuhansia miljoonia ihmisiä, Keane vertaa.

Julkisuuden käsitteen lisäksi Keane luennoi kansalaisyhteis-

kunnan. Keanen mukaan kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan länsimaissa yhteiskunnissa joukkoa erilaisia valtiosta riippumattomia instituutioita, jotka ovat riittävän vahvoja vastustamaan valtion ylivaltaa yhteiskunnassa. Keskustelua herätti mm. se, onko kansalaisyhteiskunta yleismaailmallinen käsite ja miten käsitettä voi soveltaa länsimaaisista yhteiskunnista poikkeaviin yhteiskuntiin.

David Held ja talouden demokratisointi

Demokratiatutkija David Held Cambridgen Open Universitystä kritisoi uusliberalistista demokratian käsitettä ja käsitteli globaalien demokratian mahdollisuuksia.

– Demokratia on levinnyt viime vuosikymmenien aikana entistä useampiin maihin, mutta se ei ole merkinnyt valtioiden välisten suhteiden demokratisoitumista. Nykyinen globalisoituminen on entistä moninaisempaa ja globalisoituminen koskettaa kaikkia, myös niitä joilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa kehitykseen, Held sanoi.

Kansainväliset pääomasiirrot ovat jo irronneet reaali taloudesta ja suurin osa niistä tapahtuu ainoastaan lyhytaikaisten kurssivoittojen toivossa. Ihmisten väliset yhteydet ovat lisääntyneet kun telekommunikaatioverkot ja kansainvälinen teleliikenne on kasvanut valtavasti, samoin kansainvälinen turismi sekä televisio-ohjelmien ja elokuvien vienti on kasvanut.

Toisessa luennossaan Held arvosteli uusliberalistista demokratian käsitettä, jonka mukaan valtion ei tule säädellä vapaita markkinoita. Hänen mukaansa tämä käsitys jättää huomiotta sen, että markkinoiden toiminta aiheuttaa kuluja (esimerkiksi ympäristötuhoja), joita markkinat eivät maksa ja että markkinoiden toiminta rajoittaa valtioiden ja kansalaisten mahdollisuuksia tehdä poliittisia päätöksiä.

– Markkinat olisikin demokratisoitava. Jokaisella kansalaisella tulisi olla yhtäläinen autonomia, joka perustuu tasavertaisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, Held ehdotti.

IINA HELLSTEN
JUKKA PIETILÄINEN

tiedoksi

KIRJAT JA RAPORTIT

Kirjat ja raportit -uutuusluetteloa laatii Eija Poteri Nordicomissa. Hän ottaa mielellään vastaan tietoja julkaisuudesta kirjallisuudesta. Nordicomin kautta tieto julkaisusta tai artikkelista menee kotimaisiin Kati- ja Arto-tietokantoihin sekä pohjoismaiseen NCOM-tietokantaan.

DIFFERENT road taken : profiles in critical communication. - Boulder : Westview Press, 1995. - 319 p. - 0-8133-1636-7.

Sisältää mm. artikkelit: Interview with Kaarle Nordenstreng (John A. Lent), Justice, equality, and professional ethics in journalism : Kaarle Nordenstreng's actions and reflections (Wolfgang Kleinwächter), Political versus cultural in critical broadcasting research and policy : a reevaluation of the Finnish radical experiment in broadcasting in the late 1960s (Taisto Hujanen).

"El kehuja ennen kuolemaa" : raportti ay-lehden toimittajan työstä ja ammatillisesta identiteetistä / Toimittaja työssä -kurssi: Ari Heinonen ...et al. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1996. - 69 s. - (Tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja C, 20). - 951-44-3960-0.

GRONOW, Pekka
The recording industry : an ethnomusicological approach. - Tampere : University of Tampere, 1996. - 176 s. - (Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 504). - 951-44-4007-2. - Väitöskirja.

HIETALA, Veijo
Ruudun hurma : johdatus TV-kulttuuriin. - (Helsinki) : Yle-Opetuspalvelut, 1996. - 141 s. - 951-43-0729-1.

IKÄVALKO, Elisa
Ylivoimapeli mediassa : julkisuusmekanismit ja julkisuuden hallinta. - (Helsinki) : Inforviestintä, 1996. - 320 s. - 952-5123-00-6. - Väitöskirja..

JOHDATUS uuteen mediaan / Toim. Minna Tarkka et al. - Helsinki : Edita, 1996. - 219 s. - 951-37-1700-3.

Sisältää mm. artikkelit: Uusi media : viestintäkänäva ja elinympäristö (Kari A. Hintikka), Mediatutkimus ja mediakulttuuri (Asko

Mäkelä), Media aseena ja työkaluna (Sami Inkinen & Markku Salmi), Ohjelmointiympäristöistä designympäristöön (Terry Winograd), Käyttöliittymäteknologia ja sukupuoli (Heidi Tikka), Tietokoneuudun arkeologiaa (Lev Manovich), Narratiivisuus ja vuorovaikutuksen tilat (Minna Tarkka).

KANSA euromyllyssä : journalismi, kampanjat ja kansalaisten mediamaiset Suomen EU-jäsenyysprosessissa / Toim. Ullamaija Kivikuru. - Helsinki : Yliopistopaino, 1996. - 412 s. - 951-570-304-2.

Sisältää artikkelit (Osa II Media): "Teemmepä kumman päätöksen tahansa..." :

EU-keskustelun rakentuminen vaalivirtamediaassa 1992-1994 (Heikki Heikkilä), Hallitusti Eurooppaan : televisio EU-prosessin raporttoijana ja kehystäjänä (Iina Hellsten), Vastavirtaa ja sivupolkuja : vaihtoehtodiskurssit jäivät kapeiksi ja erikoistuneiksi (Ullamaija Kivikuru), Ovi Eurooppaan vai etuvartio Venäjälle? : EU-metaforiikka Helsingin Sanomissa ja televisiossa (Iina Hellsten), (Osa III Vaikuttajat): Maiseman rakentaminen : media-agendan synty EU-journalismissa (Tuomo Mörä), Monenlaisia maiseman rakentajia : EU-toimijoiden kampanjastrategiat (Leif Åberg), Koulutuksen EU-toimijat (Jaana Hakkarainen), (Osa IV Kansalaiset): Mediasta verkkoihin, detalleista metateemoihin : kansalaisten mediäkäsitykset ja viestintäverkot (Pekka Aula), Tasot eivät kohdanneet : kansalainen ja media (Ullamaija Kivikuru), "Kyllähän siitä hirveesti voidaan kirjoittaa, mutta..." : kunnan kansalaisen mediakritiikki (Marja Alastalo). Teos sisältää myös osan I, joka esittelee tutkimusasetelman sekä epilogin.

KIVIKURU, Ullamaija
Vieraita lehtiä : aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä. - Helsinki : Yliopistopaino, 1996. - 257 s. - 951-570-305-0.

KUN elokuva ja elokuvakasvatus Kuopioon tulivat / Toim. Petri Kervola. - Kuopio : Kuopion elokuvapalvelut, 1995. - 131 s. - 951-842-172-2.

Sisältää artikkelit: Kuopion elokuvahistoria (Otu Vuorikari), Lasten ja nuorten uutiset -projekti (Heli Huuonen) ja Mediakasvatuksen

perusteet ja sen historia Kuopiossa (Petri Kervola).

KUNELIUS, Risto & HEIKKILÄ, Heikki
Public Journalism : journalismi julkisen harkinnan areenana. - (Helsinki) : Yleisradio, 1996. - 53 s. (Yleisradion tasa-arvo toimikunnan julkaisuja. Sarja B:1/1996).

LANDGREN, Lars-Folke
The book printing industry in independent Finland. - The Renvall Institute, University of Helsinki, 1996. - 52 s. - 951-45-7523-7.

LANDGREN, Lars-Folke
För frihet och framåtskridande : Helsingfors dagblads etableringskedje 1861-1864. - Helsingfors : Svenska litteratursällskapet i Finland, 1995. - 273 s. - (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, 591). - 951-583-014-1. - Väitöskirja.

LEHTONEN, Jaakko
Kontakte über Kulturgrenzen : Veröffentlichungen aus zehn Jahren des Instituts für Kommunikationswissenschaften. - Jyväskylä : Universität Jyväskylä, 1995 s. - 105 s. - (Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja, 13). - 951-34-0552-4.

MORING, Tom & SALMI, Jussi
Suomenruotsalaiset radion käyttäjänä. - Helsinki : Yleisradio, 1996. - 42 s. - (Kehitys- ja markkinatutkimuksia 10/1996).

MÄKIPÄÄ, Pekka
Elokuvatapiasta eli elävän kuvan hoidollisesta käytöstä. - Anjalankoski : Kuumaa tuotantoa, 1996. - 104 s. - 952-90-7353-4.

NAISEN naamio, miehen katse : katse ja sukupuoli mediakuvassa / Toim. Marianna Laiho, Iiris Ruoho. - (Helsinki) : Kansan sivistystyön liitto, 1996. - 207 s. - 951-9455-58-2.

Sisältää artikkelit: Tiukka toppi ja sensuuri eli panuttaako vai uupuuko tehoa? (Janne Seppänen), Pornokuva ja naisen siveä katse (Kaarina Nikunen), Äidit muotikuvissa ja kuvien katsojina (Marianna Laiho), Miehiä katsellessa : korkeilemattomia kansanmiehiä (Jorma Hänninen), Mies - tosimites - Fitz (Iiris Ruoho), Sarasvuo ja Rantalainen : täydellistä miehekkyyttä (Pertti Näränen), Urheilivat isä(n)kullat (Arto Tiihonen), Äiti,

minulta meni käsi! : naiskuva so-
tautuisissa (Irma Kaarina Halo-
nen).

NIEMINEN, Hannu

Democracy, communication, and
the forms of publicness : Haber-
mas, Williams, and the British
case. - (Westminster) : University
of Westminster, 1996. - 368 p. -
Julkaisematon väitöskirja.

NIKUNEN, Kaarina

Naisellisuuden naamiot : kuva,
katse ja representaation politiik-
ka. - Tampere : Tampereen yli-
opisto, 1996. -120 s. - (Julkaisuja
/ Tampereen yliopisto, Tiedotus-
opin laitos. Sarja A, 89). - 951-
44-4000-5.

NIKUNEN, Kaarina & RUOHO, Iiris
& VALASKIVI, Katja

Nainen viihteenä, Mies viihdyttä-
jänä - viihtyykö Katsoja? - (Helsin-
ki) : Yleisradio, 1996. - 96 s.
(Yleisradion tasa-arvotoimikun-
nan julkaisuja. Sarja A:n/1996).
Sisältää artikkelit: Suhteiden for-
umi : Nainen, Mies ja Televisioi-
lta (Ruoho, NIKUNEN, Valaskivi),
Primo time : parasta aikaa etsi-
mässä (NIKUNEN, Ruoho, Valaski-
vi & Sanna Nikula), Ruudun suku-
puoli : Kuohuntaa pinnan alla (Ni-
kunen), Seksiä, läskiä ja rakkautta
(Valaskivi), Miehiä hemoromah-
duksen partaalla (Ruoho), Valta-
kunnan viralliset viihdyttäjät (Ni-
kunen, Ruoho, Valaskivi), Vahvoja
naisia ja miehenpuolikkaita (Va-
laskivi, Nikunen, Ruoho).

NISKANEN, Riitta

Ihmiskuva 1950-luvun suomalai-
sissa julisteissa : tiedettä naista
syleilevästä miehestä : Kulu-
tussosiuksuntien keskusliiton ko-
koelmat 1949-1957. - Helsinki :
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
1996. - 175 s. -951-717-910-3. -
Väitöskirja.

NÄRÄNEN, Pertti

Audiovisuaalisen kulttuurin apu-
koulu. - Tampere : Tampereen yli-
opiston täydennyskoulutuskes-
kus, 1996. - 132 s. - (Julkaisusarja
/ Tampereen yliopiston täyden-
nyskoulutuskeskus, 2/96). - 951-
44-4004-8.

PIIROINEN, Erkki

Kirkkokunnan Aamun Koitto :
kirkon hengellisen sanoman ja
uutisten viestintää Suomen orto-
doksisiin koteihin sadan vuoden
aikana 1896-1996. - Joensuu: Or-

tojen kirjasto, 1996. - 128 s. - 952-
9685-14-9.

RADIO- ja TV-tutkimuksen vuosi-
kirja 1996 / (Toim. Johanna Jää-
saari). - (Helsinki) : Yleisradio,
1996. -180 s. - 951-43-0740-2.
Sisältää artikkelit: YLE, yleisöt ja
yleisötutkimus (Juha Kytömäki ja
Erja Ruohomaa); Radio: Radion-
kuuntelu vuodesta 1980 kevää-
seen 1996 (Raija Sarkkinen), Suo-
menruotsalaiset radionkuunteli-
joina (Tom Moring), Yleisömit-
tausten harmonisointi laajenee
myös radioon (Heikki Kasari), Us-
kollisen kuuntelijan myytti (Erja
Ruohomaa), Kuuntelijan radio-
suhteesta kuullun muistamisen
kannalta (Pertti Tiihonen), Sopi-
vaa ja sopimatonta viihdettä (Paa-
vo Oinonen); Televisio: Televisio-
yleisö 1988-1995 (Vesa Pihanur-
mi), Kanavauudistus ja ohjelma-
tarjonnan rakenne (Heikki Hell-
man & Tuomo Sauri), TV-taloudet
Suomessa (Christina Wessman),
Television ohjelmatestausta (Ari Sa-
vinen & Johanna Jääsaari), Var-
haisnuorten televisiotiivut : jän-
nitystä, huumoria ja ripaus rak-
kautta (Minna Aslama), Euro-oh-
jelma suomalaisessa televisioma-
semassa (Mitti Snäll), TV 1:n oh-
jelmien puhelinpalautte (Marika
Majamäki & Katja Sillanpää), Te-
levision katsotuimmat ohjelmat
suomalaisuuden kuvina (Johanna
Jääsaari).

SALMINEN, Esko

Vaikeneva valtiomahti? : Neuvos-
toliitto/Venäjä Suomen lehdistös-
sä 1968-1991. - Helsinki : Edita,
1996. - 318 s. (Kleio ja nykypäi-
vä). - 951-37-1967-7.

SANANVAPAAUS / Toim. Kaarle
Nordenstreng. - Helsinki : WSOY,
1996. - 288 s. - 951-0-20841-8.
Sisältää artikkelit: Hallitusmuodon
uusi sananvapaussäännös (Sami
Manninen), Sananvapaus ihmisoi-
keutena (Juhani Kortteinen), Kir-
joitusvapaus ja valtiopäiväjulki-
suus : vuoden 1766 painovapaus-
asetuksen tarkastelua (Sami Man-
ninen), Sananvapaus sääty-yhteis-
kunnassa : kamppailu sensuuria
vastaan autonomian aikana (Pirk-
ko Leino-Kaukiainen), Suurlakos-
ta perusoikeusuudistukseen : sa-
nanvapauden tulkinta Suomessa
1900-luvulla (Teuvo Pohjolainen),
Snellmanin perintö suomalaisessa
sananvapaudessa (Tuija Pulkki-
nen), Reporadio ja vallankumous-

ten sisäinen logiikka (Yrjö Ahma-
vaara), Journalistit sananvapau-
den portinvartijoina (Ari Heino-
nen), Tietoverkot ja sananvapaus
(Timo Kuronen), Katsomosta
areenalle : kansalaisen paluu sa-
nanvapauden haltijaksi (Kaarle
Nordenstreng).

SIHVONEN, Jukka

Aineeton syli : johdatus audiovi-
suaaliseen tulevaisuuteen.
- Helsinki : Gaudemus, 1996. -
201 s. - 951-662-666-1.

SOPULISILPPURI : mediakritiikin
näkökulmia / Toim. Heikki Luos-
tarinen, Ulla-Majja Kivikuru &
Merja Ukkola. - (Lahti) : Helsingin
yliopiston Lahden tutkimus- ja
koulutuskeskus, 1996. - 240 s. -
951-45-7150-9.

Sisältää artikkelit: Citizen Kane ja
infokratia : kriitikot, motiivit ja
keinot (Heikki Luostarinen), Ikku-
noita kritiikin historiaan (Heikki
Luostarinen), Yksi uutinen - mon-
ta puntaria : aivovoimistelua sa-
nomalehtiutuksen ympärillä (Esa
Sirkkunen), Ihanteet ja arki - jour-
nalistien itsekritiikki (Ari Heino-
nen), Journalistit rutiinin verkos-
sa (Tuomo Mörrä), "Riittää kun et
vastusta" : tasa-arvotyö me-
diakriittisenä muutosvälineenä
Yleisradiossa (Elina Sana), "Ei to-
tuutta tuoda julki" : Rahvaan me-
diakritiikki EU-uutisoinnissa (Mar-
ja Alastalo), Tri Otsoni ja Mr Kas-
vihuone : mediapaniikkeja mo-
dernin kauhun rajoilta (Anu Kan-
tola), Poliittikkaa ja poliittikkaa uu-
tisissa : hallitus, oppositio ja Hel-
singin Sanomat (Sirpa Puhakka &
Seija Ridell), Uutiskuva röntgeni-
sä (Sami Noponen), Kysymys
muunnelmiseen : orientti vai glo-
kalisaitaio? (Ulla-Majja Kivikuru).

SORAMÄKI, Martti &

OKKONEN, Kirsi-Marja
Taloudellinen integraatio ja EU:n
audiovisuaalinen politiikka. - (Hel-
sinki) : Yleisradio, 1996. - 86 s. -
951-43-0717-8.

SUOMEN kansallisfilmografia :

osa 1 : vuosien 1907 - 1935 suo-
malaiset kokoillan elokuvat / Julk.
Suomen elokuva-arkisto. - Helsin-
ki : Edita, 1996. - 689 s. - 951-
37-1901-4.

Sisältää tiedot ajankohdan suo-
malaisista elokuvista sekä asian-
tuntija-artikkeleita.

ULKOMAAT ruudussa ja aalloilla : analyysi radion ja television ulkomaanuutisten sisällöstä ja lähteistä : Foreign News -osaraportti / Toim. Minna Aslama & Jussi Salmi. - (Helsinki) : Yleisradio, 1996. - 59 s. - (Yleisradion tasa-arvotöimikunnan julkaisuja. Sarja B:2/1996).

Sisältää artikkelit: Määrällinen sisällönanalyysi : uutisten muuttumaton maailmankartta (Jukka Pietiläinen), Laadullinen sisällönanalyysi : Kiina ja Bosnia ruudussa ja aalloilla : Pekingin naiskokoukset radio- ja televisiuutisissa (Minna Aslama & Jussi Salmi), Etnis-nationalistiset konfliktit radiossa ja televisiossa - esimerkkinä Bosnia-uutisointi (Mari Kolehmainen), Lähdeanalyysi : Tekijöinä talous ja tekniikka (Jyrki Rosenberg).

VIISI elokuvatohtoria : Oulun elokuvakeskuksen 20-vuotistaipaleen kunniaksi. -Oulu : Oulun elokuvakeskus, 1996. - 145 s. - 951-95703-4-9. Sisältää artikkelit: Televisio, kansakunta ja surun rituaalit : esimerkkinä Metsolat (Veijo Hietala), Historiallinen poetiikka 'Suuren Teorian' haastajana elokuvatutkimuksessa (Matti Lukkarila), Taitteen loppu ja estetiikan nousu : kriittinen teoria, postmodernismi ja elävä kuva (Tarmo Malmberg), Kadonnut maailma ja elävän kuvan mutaatiot (Jukka Sihvonen), Aistittavia intuitioita, mielen fenomenologiaa : visuaalisen havainnoinnin tasoista suhteesta elokuvan kuvien tulkinnallisuuteen (Jarmo Valkola).

WERNER, Anita
Lapset ja televisio / suomalaisen laitoksen toim. Annikka Suoninen. - Helsinki : Gaudeamus, 1996. - 223 s. - 951-662-671-8.

YLEISRADIO 1926-1996 : a history of broadcasting in Finland / Ed. By Rauno Endén. Authors: Eino Lyytinen, Timo Vihavainen, Raimo Salokangas and Kari Ilmonen. - Helsinki : Finnish Historical Society, 1996. - 279 s. - 951-710-040-X. - Abbreviated translation.

ARTIKKELIT

HELLMAN, Heikki & SAURI, Tuomo
Konvergens och mångfald i de finska TV-kanalerna : TV-reformens påverkan på Primo time programutbudet 1988-1995. - Teoksessa: Nordisk forskning om public service : radio och TV i allmänhetens tjänst / Red. av Olof Hultén, Henrik Söndergaard och Ulla Carlsson. - Göteborg : NORDICOM, Göteborgs universitet, 1996. - (Nordic media trends, 2), ss. 101-120.

HUJANEN, Taisto
Democratization of communication as a utopia : the experience from the Finnish radio reform in the 1980s. - Gazette 57 (1996), ss. 181-195.

HUOTARI, Kari & LÖFSTRÖM, Jan
HIV ja aids suomalaisissa sanomalehdissä 1982-92 : rakenteellisen ideologiakäsityksen näkökulma. - Sosiologia (1996)3, ss. 205-215.

KEMPPAINEN, Pentti & SORAMÄKI, Martti
Den kommersiella konkurrensen, rundradions radioreform och den digitala framtiden. -Teoksessa: Nordisk forskning om public service : radio och TV i allmänhetens tjänst / Red. av Olof Hultén, Henrik Söndergaard och Ulla Carlsson. - Göteborg : NORDICOM, Göteborgs universitet, 1996. - (Nordic media trends, 2), ss. 31-45.

KIVIKURU, Ullamaja
Value harbors or instruments of self-expression? : considerations on mass communication as a mediator of culture in peripheries. - Teoksessa: North-South information culture : trends in global communications and research paradigms / Ed. by Luke Uka Uche. - Lagos : Longman, 1995, ss. 59-86.

KNUUTTILA, Seppo
Mainokset nuorten naisten halventajina? : kuvallisten esitystapojen ja mainoskieltojen diskursiivista tarkastelua. - Nuorisotutkimus 14(1996)1, ss. 13-23.

KUIVAKARI, Seppo
Virtuaalinen mandala : onko internet tie omakohtaiseen media-tajuntaan? - Kulttuuritutkimus 13(1996)2, ss. 15-19.

KUURE, Tapio & PARKKONEN, Asko
Suomalaisen lehdistön jengikirjoittelu 1990-luvulla. - Nuorisotutkimus 14(1996)1, ss. 4-12.

LIKKANEN, Mirja
Culture consumption in Finland : distinctive characteristics. - NORDICOM Review (1996)1, ss. 211-227.

LUOSTARINEN, Heikki
Sodan kuvaa tutkimassa. - Teoksessa: Ihmistä tutkimassa : ajassa, maailmalla, ajatuksessa / Toim. Sirkka Ahonen. - Helsinki : Otava, 1996. - 951-1-14366-2, ss. 75-89.

MODINOS, Tuija
Musikkivideot nuorten ja tutkijoiden silmin. - Nuorisotutkimus 14 (1996) 2, ss. 13-24.

MORING, Tom
Förändrad mediekonkurrens nyhetsspridningsmönstret? : Estonia-nyhetens spridning i Finland och andra nordiska länder. - NORDICOM-Information (1996)2, ss. 1-8.

SALMI, Hannu
Elokuva, mentaliteetti ja "suomalaisuus". - Teoksessa: Olkaamme siis suomalaisia / Toim. Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. - Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996. - (Kalevalaseuran vuosikirja, 75-76). - 951-717-878-6, ss. 91-96.

SALOKANGAS, Raimo
The people, its will and its best : the music policy of the Finnish Broadcasting Company in the 1950s. - NORDICOM Review (1996)1, ss. 121-127.

THÖLIX, Birger
Finlandssvensk dagspress : mästare i överlevnad. - Teoksessa: Den moderna dagspressen 350 år / Red. Ulla Carlsson & Karl Erik Gustafsson. - Göteborg : NORDICOM Sverige, 1996, ss. 41-48.

VALKOLA, Jarmo
Montaasin visuaalinen hahmottaminen : näkymiä kuvallisen kulttuurin lähteille. - Kulttuuritutkimus 13(1996)2, ss. 28-40.

Heikki Heikkilä, YTM,

tutkija, Tampereen yliopisto,
tiedotusopin laitos

Ilina Hellsten, YMT,

tutkija, Tampereen yliopisto,
tiedotusopin laitos

Kaarle Nordenstreng,

professori, Tampereen yliopisto,
tiedotusopin laitos

Minna Pietilä, VTM,

tutkija, Helsingin yliopisto

Pentti Raittila, YTL,

pt. tuntiopettaja,
Turun yliopisto, viestintä

Mika Renvall, YMT,

tutkija, Tampereen yliopisto,
tiedotusopin laitos

Janne Seppänen, YTL,

tutkija, Tampereen yliopisto

Esa Sirkkunen, YTM,

tutkija, Tampereen yliopisto,
tiedotusopin laitos

SUMMARIES

Janne Seppänen

Notes on the narrativity of photography

The narrativity of photography has not been very much discussed within photography research. This paper approaches the problem from three perspectives. First, the semiotic functions of photography are discussed. The narrative potentials of photography are considered to be dependent on the semiotic functions possible for photography. Second, the concept of narrativity itself is reviewed by referring to a debate between Manuel Alvarado and Kevin Halliwell in the early 1980s. Third, the author defines the narrativity of photography in the same as it is defined in current Finnish news research. As an example, a reportage from a monthly magazine is analysed.

Esa Sirkkunen

Composition and the politics of narration

The paper discusses the importance of composition in a magazine journalism, sketches the New-Given dynamics and the 'preferred' or probable way of reading an example story. Furthermore, the verbal narration of the example reportage is considered. The paper suggests that the narration of a feature story or a reportage can act as an antidote for news narration. For a conclusion, the role of journalism in constructing and defining national identities is also touched.

Ilina Hellsten & Mika Renvall

Metaphors and paradoxes in journalism

The paper points out how conventionalized metaphors create paradoxical situations, and it considers ways to overcome these paradoxes.

Conventionalized journalistic ways of describing politics with metaphors of game, theater or dealing with citizens to a paradoxical situation: on the one hand they are expected to participate to the handling of common affairs but on the other hand the metaphors suggest a passive position of being merely an observer. These points are illustrated with two political cartoons from Helsingin Sanomat.

Minna Pietilä

How news reporters talk about their professional role and alcohol policy

The paper is based on a research to news reporters' speech about their own occupational role and the alcohol policy of the state. One of the reporters concludes on the journalistic culture: "We have started a crusade and found out that it is impossible". In these words he also expresses the conflict between the ideals and the practices of the profession: on the one hand the reporters are bound by ideas of representing the people and ideas of people as autonomous citizens, on the other hand working practices and dependency on sources are seen as obstacles between ideals and practical action.

Peilillä peilaten

Tiedotustutkimus

Millainen kieli, sellainen kertomus

Matkalla vaarien maahan

Puhutaanko politiikkaa, vai ollaanko hiljaa?

Mahdoton ristiretki